ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ :

ΠΕΤΡΟΥ ΠΙΚΡΟΥ : Ἕνας ὁλόκληρος αἰώνας. Β΄. (Ἀπ' ἀφορμὴ τὰ 150χρονα τοῦ Βολταίρου).

ΝΙΚΟΥ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗ : «Ὁ Γυριστὴς» (διήγημα).

ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ : «Ντιρεττίσσιμο» (Β΄ μέρος).

Π. ΚΟΓΚΑΝ : Ἡ φιλολογία τῆς μεγάλης Δεκαετίας. (Ἡ Τέχνη στὴ Ρωσσία—Ἕνας λογοτεχνικὸς ἀπολογισμός).

ΕΜΜ. ΛΕΒΥ : «Στὴ Λινοτυπική» (Τραγούδι χωρὶς ρυθμό).

ΚΑΡΑ ΛΗΜΠΚΝΕΤ : «Σκέψεις τῆς νύχτας». (Πεζὸ τραγούδι).

Ν. ΑΡΜΕΝΗ : «Ἡ μέρα τῆς Κρίσης» (Σατυρικὲς Σελίδες).

Α. ΧΑΤΖ. : «Τὸ Ἐθνικὸ Γιαπωνέζικο Θέατρο» (300 χρόνια κλασικῆς τέχνης).

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ : Πρὸς ἕνα Διεθνὲς ἀντιφασιστικὸ Συνέδριο.—Κριτικὰ Σημειώματα (Π.Π.)— Τὸ Θέατρο, (Π.)— Ξένη Βιβλιογραφία (W.)—Ἐπίλογοι.—Ἐκεῖνοι ποὺ φεύγουν : Κ. Καρυωτάκης.—Παγκόσμιο ρεπορτάζ.—Περιοδικά.—Βιβλιογραφικὸ Δελτίο.—Ἡ Ἀλληλογραφία μας.—Τὰ ξένα βιβλία.

ΑΡ. 8

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1928

ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΤΟ ΦΥΛΛΟ ΔΡ. 5

ΑΘΗΝΑ

"ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ,,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ & ΤΕΧΝΗΣ

Γράμματα, έμβάσματα κι ό,τι άφορᾶ τὸ περιοδικό, στὴ δ]ση: Ταχυδρ. Κιβώτιο 255. Ἀθήνα.

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΕΚΔΟΤΗΣ: ΑΓΓ. ΑΓΓΕΛΟΠΟΥΛΟΣ ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

Συνδρομές: Ἐσωτερ. χρονιάτικη Δρ. 50.—Ἐξάμ. 25.
Ἐξωτερ. » Σελ. 6. Ἀμερ. δ. 2.

"REVUE NOUVELLE,,

MENSUELLE, CRITIQUE & LITTÉRAIRE

Tout ce qui concerne la redaction doit être adressé à "NEA EPITHÉORISSI,, Boîte P. 255, Athènes.

Διαφημίσεις: Ἡ σελίδα Δρ. 600. Μισὴ καὶ τέταρτο ἀναλόγως. Ὁ στίχος δρ. 5.

SOMMAIRE

PIERRE PICROS: Tout un Siècle... (A Propos du 150tenaire de Voltaire). II.
NICOS NIKOLA'I'DÈS: La Pousseur de la roue» (conte).
PANA'I'T ISTRATI: «Direttissimo» (suite).
P. KOGAN: «Le Littérature de la Grande Décade. (L' Art au Pays des Soviets).
EMM. LEVY: «La linotype» (prose).
KARL LIEBKNECHT: «Pensées de la Nuit» (poème en prose).
N. ARMENIS: «Le Dernier Jugement» (Satire).
A. HADJ.: Le thêatre Japonnais. (300 ans d' Art classique).

REVUE MENSUELLE: Vers un Congrès antifasciste international.—La Critique des Livres (P.P.)—Chronique Theâtrale (P.)—Bibliographie Étrangère (W).—Épilogues.—Ceux qui s'en vont: C. Caryotakis.—Reportage International.—Les Revues.—Mémento bibliographique —Les Livres Étrangers

Οἱ ἐγγραφόμενοι συνδρομητὲς ἀπὸ τὸ φύλλο τοῦ Γενάρη τοῦ 1928, στέλνουν ἕνα πρόσθετο 10δραχμιο γιὰ τὴν ἀνατύπωση τοῦ 1ου φύλλου καὶ τὴν προσεχῆ ἀνατύπωση τοῦ 2ου. Τὰ πρῶτα 6 φύλλα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, πουλιοῦνται δραχ. 35.— Γιὰ τοὺς ἐγγραφόμενους ἀπὸ τὸν Ἰούλιο καὶ πέρα, οἱ ὅροι παραμένουν οἱ ἴδιοι.

Στὸ Σοσιαλιστικὸ Βιβλιοπωλεῖο ὅλες οἱ νεώτερες κοινωνιολογικὲς καὶ λογοτεχνικὲς ἐκδόσεις.
Μάρξ—Ἔγκελς—Λένιν—Μπουχάριν—Στάλιν.
Γράμματα κ' ἐπιταγές: Ὁδὸς Ἀθηνᾶς 129.

ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΗΣ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1928 — Αρ. 8

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

ΓΡΑΜΜΑΤΑ, ΕΜΒΑΣΜΑΤΑ ΚΛΠ.: ΤΑΧ. ΚΙΒ. 255.

ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΤΗΣ ΥΛΗΣ: ΑΝΤΡΕΑΣ ΖΕΒΓΑΣ

ΕΝΑΣ ΟΛΟΚΛΗΡΟΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΑΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΤΑ 150ΧΡΟΝΑ ΤΟΥ ΒΟΛΤΑΙΡΟΥ

Β'.

Τὴν πολυτάραχη καὶ δραστήρια ζωὴ τοῦ Βολταίρου, θὰ μπορούσαμε νὰ τὴ χωρίσουμε σὲ πέντε σταθμοὺς εὐκολοσυγκράτητους.

1ο) 1694—1726. Φιλολογικὰ πρωτόλεια—ἐγκυκλοπαιδικὲς μελέτες.
2ο) 1726—27. Διαμονὴ στὴν Ἀγγλία.
3ο) 1734—49. Διαμονὴ στὸ Cirey.
4ο) 1750—53. Διαμονὴ στὸ Βερολίνο.
5ο) 1753—75. Διαμονὴ στὸ Delices καὶ στὸ Ferney.

Σταθμοὶ ποὺ εὐκολύνουν πολὺ τὴν κατανόηση τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἐξέλιξης του. (1)

***

Πολλοὶ ξεχωρίζουν τὸ Βολταῖρο, σὲ πεζογράφο καὶ σὲ ποιητή. Δὲ λέει μεγάλα πράματα ἕνας τέτοιος χωρισμός. Γιατί, ἐνῶ στὰ πεζά του γράφει συχνὰ σωστὰ ποιήματα, ἀντίστροφα, θέματα ὅλως διόλου πεζά, τὰ γράφει σὲ στίχους. Ἐξ ἄλλου, οὔτε ἄκρη οὔτε μέση εἶναι δυνατὸ νὰ βρεῖ κανεὶς ἔτσι, γιὰ μιὰ ὁπωσδήποτε εὐκολονόητη ταξινόμηση.

Πάλι πιὸ γνωστικό, θὰ εἴτανε νὰ τὸν βλέπαμε α') ὡς φιλόσοφο, β') ὡς ἐγκυκλοπαιδικό, γ') ὡς ἱστορικό, δ') ὡς διηγηματογράφο, ε') ὡς κριτικό, στ') ὡς ἐπιστολογράφο-δημοσιογράφο, ζ') ὡς ποιητή.

Μοῦ φαίνεται πιὸ σωστὸ ἔτσι.

Περιττὸ βέβαια νὰ ἐπιμένουμε στὸ ὅτι κι' αὐτὸς ἀκόμη ὁ χωρισμὸς εἶναι πιὸ πολὺ σχηματικός.

***

Ο ΦΙΛΟΣΟΦΟΣ.—Ἡ φιλοσοφία τοῦ Βολταίρου ἁπλώνεται πάνω σ' ὁλόκληρο τὸ πολύπλοκο ἔργο του. Παρμένη στὸ σύνολο της, δὲν ἀποτελεῖ μέσα στὴν ἱστορία τῆς φιλοσοφίας ἕνα ἀποκρυσταλλωμένο φιλοσοφικὸ σύστημα. αὐτοτελὲς καὶ μὲ δική του ἰδιάζουσα μορφή. Ὡς σύνολο. Οἱ κλάδοι ὅμως ποὺ ἀπαρτίζουνε τὸ σύνολο τοῦτο, οἱ διάφορες φιλοσοφικὲς ἰδέες εἶναι ξεκάθαρες καὶ διαυγέστατες.

Αὐτὸ κάνει καὶ τὴ σύγχρονη ἀστικὴ κριτικὴ νὰ

(*) Ἴσως κιδλας νὰ διευκόλυναν οἱ ὁλοσδιόλου σύντομες ἀκόλουθες πληροφορίες. Γυιὸς κάποιου συμβολαιογράφου τοῦ Châtelet, ὁ Φραγκίσκος—Μαρὶ Ἀρουέ, γεννήθηκε τὸ Νοέμβρη τοῦ 1694 στὸ Παρίσι. Οἱ λαμπρὲς σπουδὲς στὸ Γυμνάσιο τοῦ Clermont καὶ ἡ παρέα ποὺ ἔκαμε μὲ τοὺς φιλόλογους «τσαχπίνες» («libertins») τῆς ἐποχῆς, τὸν προδιάθεσαν ἀπὸ νωρὶς γιὰ τὸ στάδιο τοῦ «ἀνθρώπου τῶν γραμμάτων». Μετὰ τὴν ἀποφυλάκιση του ἀπὸ τὴν Βαστίλλη, ντεμπουτάρισε στὰ 1718 μὲ τὴν πεντάπραχτη τραγωδία του «Οἰδίπους» ποὺ εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία. Τότες γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζεται μὲ τὸ ψευδώνυμο Βολταῖρος. Μὰ τὴ στιγμὴν ἀκριβῶς ποὺ ἄρχισε νὰ τοῦ χαμογελᾶ ἡ δόξα, τὴ στιγμὴ ποὺ οἱ Villars, οἱ Richelieu, ἡ δούκισσα τοῦ Μαίν, τοῦ ἄνοιξαν τὰ σπιτικά τους, τὰ σαλόνια τους καὶ τὶς τραπεζαρίες τους, ὁ Βολταῖρος τὰ καταφέρνει «τῆ εὐγενεῖ φροντίδι τοῦ ἱππότου ντὲ Ροὰν» νὰ τὸν ραβδίσουν δημόσια, γιὰ νὰ τὸν «ἐξευτελίσουν» πρὶν τὸν φυλακίσουνε μιὰ δεύτερη φορά, πάλι στὴ Βαστίλλη. Δὲν τὸν ἀποφυλάκισαν παρὰ μόνον γιὰ νὰ τὸν ἀπελάσουν στὴν Ἀγγλία (τὸ Μάη τοῦ 1726). Τὸ ἀναγκαστικὸ αὐτὸ ταξίδι, καὶ τὸ ὅτι τὰ

ἐκφράζεται ἐπιγραμματικά, μὲ τὸν Αἰμίλιο Φαγκέ: «Ἡ φιλοσοφία τοῦ Βολταίρου εἶναι ἕνα χάος ἀπὸ διαυγεῖς ἰδέες».

Ἐκεῖνο ποὺ τὴ χαραχτηρίζει εἶναι ἡ **πραχτική** της ὄψη.

Πρὶν ἀπ' ὅλα, κι' ἀπ' ὅλα σημαντικώτερο, γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη: ἡ περιφρόνηση τοῦ Βολταίρου στὴ Μεταφυσική.

Τί ὄμορφα ποὺ τὴ συνοψίζει ὁ ἴδιος!

— «Ἡ Μεταφυσικὴ περιέχει δυὸ πράματα: πρῶτο, ἐκεῖνο ποὺ οἱ γνωστικοὶ ἄνθρωποι ἤδη γνωρίζουν·

βόλεψε γιὰ ν' ἀποφύγει τὶς οἰκονομικὲς στενοχωρίες, εἶτανε περιστατικὰ ποὺ εἴχανε μιὰ βαθύτατη ἐπιρροὴ στὴ μελλούμενη ἐξέλιξη του. Στὸ Λονδίνο τὸν καλοδέχτηκαν οἱ διανοούμενοι ὡς πολιτικὸ καταδιωκόμενο. Ἐκεῖ «ἀνακάλυψε» τὸ Σαίξπηρ, γνώρισε τὰ φιλοσοφικὰ συγγράμματα τοῦ Locke καὶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἔργα τοῦ Neuton.

Ἂς μὴν ξεχνοῦμε ὅτι ἡ Ἀγγλία στὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶτανε μιὰ προοδεμένη χώρα. Εἶχε κιδλας κάνει δυὸ ἐπαναστάσεις, τὴ μιὰ κατὰ τὰ μέσα, τὴν ἄλλη κατὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ 17ου αἰώνα. Ὁ Βολταῖρος βρῆκε ἤδη στὸ Λονδίνο «κλοὺμπ» καὶ συλλόγους, μὲ πολιτικὰ προγράμματα. Ἐκεῖνο ὅμως ποὺ ἔχει οὐσιωδέστατη σημασία, εἶναι ὅτι, βρισκόμαστε στὶς παραμονὲς τῆς περίφημης **βιομηχανικῆς ἐπανάστασης**. Ἡ Ἀγγλία εἶχε ἀρχίσει κιδλας νὰ εἶναι μιὰ καπιταλιστικὴ χώρα. Κι' ἂν ἀκόμη ὁ καπιταλισμὸς αὐτὸς βασίζεται πάνω στὴ χειροτεχνικὴ παραγωγὴ δὲν προετοιμάζει λιγώτερο ραγδαῖο τὸ θρίαμβο τῆς βιομηχανίας. Οἱ τεχνικὲς βάσεις ἤδη κλονίζονται, ἤδη ἔχουν ἔλθει σὲ ἀντίθεση μὲ τὶς παραγωγικὲς σχέσεις ποὺ εἶχαν δημιουργήσει. Σὲ λίγο τὸ «self-acting automatique» πρόκειται νὰ ἀναστατώσει τὸ σπουδαιότερο κλάδο τῆς παραγωγῆς, στὸ «Ἑνωμένο Βασίλειο» —τὴν Ὑφαντουργία. Κι' ὅταν ἔπειτα ἀπὸ λίγο ἀκόμη ὁ Watt θἄχει ἐφεύρει τὴν ἀτμομηχανή του, ἡ μεταβολὴ τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων θὰ εἶναι ὁλοκληρωτική, ἔτσι, ποὺ ἡ Μπουρζουαζία μὲ τὴν προοδευτική της ἐξέλιξη ἀπὸ τὸν 16ο κιδλας αἰώνα βρίσκεται πιὰ ἀντιμέτωπη στοὺς μεγαλοτσιφλικάδες, ἕτοιμη νὰ διεκδικήσει νικηφόρα τὴν οἰκονομικὴ καὶ πολιτική της ἀνεξαρτησία καὶ νὰ ἐπιβάλει τὸ Συνταγματικὸ Χάρτη.

Στὸ κατώφλι μιᾶς τέτοιας ἱστορικῆς καμπῆς, βρέθηκε ὄχι τυχαία, ὁ Βολταῖρος στὴν Ἀγγλία. Στὰ 1728, δημοσιεύει τὴν ἐποποιία του: «Henriade» ποὺ εἶχε τόση ἐπιτυχία στὴ Γαλλία, ὥστε οἱ φίλοι του πέτυχαν τὴν ἐπάνοδο του. Μὰ δὲ θὰ πέρασε πολὺς καιρὸς καὶ μετὰ τὴν ἔκδοση τῆς «Ἱστορίας τοῦ Καρόλου τοῦ 12ου» μετὰ τὸ παίξιμο τῆς τραγῳδίας του «Ζαῖρ», οἱ «Φιλοσοφικὲς ἐπιστολὲς πάνω στὴν Ἀγγλία» (1734), θ' ἀνησυχήσουν τρομερὰ τὶς Γαλλικὲς Ἀρχές. Γιὰ ν' ἀποφύγει τὴ νέα σύλληψη ὁ Βολταῖρος καταφεύγει στῆς μαρκησίας du Châtelet, στὴ Λωρραίνη. Δίχως νὰ ἐνδιαφέρει ἐδῶ ἡ αἰσθηματολογικὴ καὶ σεξουαλικὴ πλευρὰ τοῦ περιστατικοῦ, στὴν περίθαλψη καὶ στὴν καλοζωισμένη διαμονή του, στὰ χρήματα τῆς ἀνεπτυγμένης καὶ πνευματωδέστατης αὐτῆς μαρκησίας καὶ στὴ μοναξιὰ τοῦ Cirey, ὁ Βολταῖρος ὀφείλει τὴν εὐκαιρία τῆς συγγραφῆς καὶ τῆς προετοιμασίας τοῦ καλλίτερου μέρους τοῦ ἔργου του. Ἡ μαρκησία ἐνέργησε νὰ τὸν συμφιλιώσει μὲ τὸ Παλάτι καὶ ἐξασφάλισε τὴν ἐκλογή του στὴ Γαλλικὴ Ἀκαδημία. Θὰ τοῦ προσέφερε ἀσφαλῶς πολλὲς ἄλλες ἐκδουλεύσεις, ἂν δυστυχῶς γι' αὐτόν, δὲν πέθαινε ἡ γυναῖκα αὐτὴ ξαφνικὰ στὰ 1749. Τρομαγμένος ἀπ' τὸ ἀπότομο ξεμονάχιασμα του, κι' ἀρχίζοντας πάλι τοὺς καυγάδες του στὸ Παλάτι τῶν Βερσαλλιῶν, βρέθηκε στὴν ἀνάγκη νὰ δεχτεῖ τὴν πρόσκληση τοῦ βασιλέως τῆς Πρωσσίας τοῦ Φρειδερίκου τοῦ 2ου.

Οἱ σχέσεις του μὲ τὸν πρῶσσο βασιλέα χρονολο-

δεύτερο, ἐκεῖνο ποὺ δὲ θὰ τὸ μάθουν ποτέ τους. Οἱ μεταφυσικὲς συζητήσεις μοιάζουν σαπουνόφουσκες γεμάτες ἀέρα. Ἡ σαπουνόφουσκα σκάει, καὶ δὲ μένει τίποτα».

Μὲ τί ἀντικαθιστᾶ ὅμως τὴ Μεταφυσική, ποὺ λίγο πιὸ πρὶν εἶτανε ὁ γνώμονας κάθε ἔρευνας;

Μὲ τὴ «φιλοσοφία τῆς **Πείρας**»

Σημαντικὸς σταθμὸς γιὰ τὴν ἔρευνα τῶν φαινομένων.

Ἕνας τέτοιος ἐμπειρισμὸς σήμερα, θὰ εἶτανε φυσικά, χοντροειδέστατος κομπογιανιτισμός. Ὅμως

γοῦνται ἀπὸ τὸ 1736, ὅταν ὁ τελευταῖος αὐτὸς εἶτανε ἀκόμη πρίγκηπας κ' ἐξεδήλωσε φιλελεύθερες τάσεις ποὺ εἶχαν τὸν ἀντίχτυπο τους στὴν ἀναμεταξύ τους φιλόφρονη ἀλληλογραφία. Ὁ βασιλέας τῆς Γαλλίας εἶτανε καταενθουσιασμένος ποὺ ἔστελνε ἕνα τόσο ἀνεπιθύμητο δῶρο στὸ γειτονικό του ἀντίπαλο. Καὶ στὶς ἀρχὲς οἱ σχέσεις Βολταίρου—Φρειδερίκου εἶταν ἐγκαρδιώτατες. Πρᾶμα ποὺ δὲ βάσταξε πολύ. Γιατὶ μὲ τὴν ἀφορμὴ τοῦ περίφημου καυγᾶ ποὺ ἄνοιξε ὁ Βολταῖρος ἐνάντια στὸ Maupertuis, πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου, κ' ἔπειτα ἀπὸ διάφορα ἄλλα περιστατικά, ὁ Φρειδερίκος δὲν ἄργησε νὰ καταλάβει μὲ τί εἴδους ἄνθρωπο εἶχε νὰ κάνει. Μάλωσαν μιά, τὰ ξανάφτιασαν, γιὰ νὰ ξανατσακωθοῦν στὰ καλά. Ὁ Βολταῖρος ἔκανε ὅ,τι μπόρεσε γιὰ νὰ κακολογήσει καὶ νὰ ρεζιλέψει τὸ βασιλέα, ποὺ κι' αὐτὸς ἀντέταξε τὴν «ὑψηλή» του περιφρόνηση μὲ τὸ γνωστὸ ἐκεῖνο: «Τάρα ποὺ στράγγισα τὸ λεμόνι πετῶ τὴ λεμονόκουπα». Λεμονόκουπα γιὰ τὸ Μεγαλειότατο εἶταν ὁ Βολταῖρος, ἀκριβῶς στὴν περίοδο τῆς διανοητικῆς του ὡριμότητας. Ἄφισε τὸ Βολταῖρο στὰ 1753. Ὑπέστη στὴ Φαγκφούρτη μιὰν «ἐξευτελιστικὴ» σύλληψη. Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση του, πικραμένος καὶ πικρόχολος, θελησε ν' ἀποξενωθεῖ κι' ἀπὸ τοὺς πρίγκηπες κι' ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους. Πῆε νὰ ζήσει στὰ χτήματα τοῦ St Lean καὶ τοῦ Morion, κοντὰ στὴ Λωζάνη καὶ στὴ Γενεύη. (1755—1757). Ἤρθε σὲ προστριβὲς μὲ τὴν Ἑλβετικὴ Δημοκρατία. καὶ γιὰ ν' ἀποχτήσει τὰ δικαιώματα ποὺ ἤθελε, ἀγόρασε στὰ 1758 τὰ τσιφλίκια τοῦ Ferney καὶ τοῦ Tourney στὴν περιοχὴ τοῦ Gex, ὅπου ἐγκατασιάθηκε πιὰ ἄνετα κι' ἄρχισε τὶς διάφορες ἐπιχειρήσεις του. Ἵδρυσε διάφορες φάμπρικες: ρολόγια, μεταξωτά. Ἔβγαλε κρασιά, κι' ἄρχισε τὸ μεγάλο ἐμπόριο, μὲ τὰ προϊόντα του καθὼς καὶ μὲ τὰ βιβλία του. Εἶχε τὴν ἱκανοποίηση νὰ περιφρονήσει τὴν Αἰκατερίνην τῆς Ρωσσίας, δίχως νὰ δεχτεῖ τὴν πρόσκληση της, κ' ἔζησε σὰν παραγωγός, σὰν ἔμπορος μὰ καὶ πατριάρχης, ἔζησε ζωὴ χαρισάμενη ἔπειτα ἀπὸ τόσο ταραχώδικα χρόνια. Μέσα ἀπ' τὰ χτήματα του, κι' ἀπ' τὰ ἐργαστήρια του, ἐξακολούθησε τὸν πόλεμο του ἐνάντια στὴ Φευδαρχία, ἴσαμε ποὺ γνώρισε τὸ θαυμασμὸ ὁλόκληρης τῆς Εὐρώπης, καὶ εἶδε μιὰ μέρα, στὰ 1778, εἶδε ὁλόκληρο τὸ Παρίσι στὰ πόδια του. Γνώρισε ἕναν ἀποθεωτικὸ θρίαμβο ποὺ ἴσως λίγοι ὕπατοι ρωμαῖοι νὰ εἶχαν γνωρίσει ὅταν ἐπέστρεφαν νικητὲς στὴ Ρώμη, καὶ ποὺ μάταια ἐπιπόλαιοι ἱστορικοὶ προσπάθησαν νὰ τὸν ἀποδώσουν στὴν προσωπικὴ λατρεία ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ εἶχαν οἱ ἀμέτρητες ἐκεῖνες μᾶζες, γιὰ ἕναν ἄνθρωπο ποὺ στὸ κάτω τῆς γραφῆς εἶτανε φαρμάκι ὁ κάθε λόγος του—ἂν δὲν ἐνσάρκωνε τὸ μῖσος τῶν μαζῶν αὐτῶν ἐνάντια στὴ φευδαλικὴ τυραννία, κι' ἂν ἡ ὑποδοχή του δὲ συνέβαινε νὰ εἶναι μιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐκδηλώσουν τὰ βαθύτερα τους αἰσθήματα οἱ μᾶζες αὐτές. Ὡστόσο ἐξαντλημένος ἀπὸ μιὰ τόση ζωή, τσακισμένος ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀποθέωση, τὴν νύχτα τῆς 30ῆς πρὸς τὴν 31 Μαΐου, πέθανε—ὡς κι' αὐτός: ἕνας ὁλόκληρος αἰώνας... Κι' ἄνοιξε τόπο, σ' ἐκείνους ποὺ ἐρχόντανε.

γιὰ τὴν περίοδο ἐκείνη εἶτανε ἡ πιὸ ἀξιοπρόσεχτη προοδευτικὴ καμπή: σωστὸς προθάλαμος τῆς ματεριαλιστικῆς ἀντίληψης τῶν φαινομένων.

Ὡς τόσο, γιατὶ δὲν ἀποτελεῖ ἕνα σύστημα;

Γιατὶ ἁπλούστατα ὁ Βολταῖρος δὲν προχωρεῖ ἴσαμε τὰ ἔσχατα λογικὰ συμπεράσματα τῆς ἀρχῆς του αὐτῆς. Κρατιέται ἴσα ἴσα, στὸ ἀκροτελεύτιο περιθώριο τῆς ταξικῆς σκοπιμότητας. Μ' ὅλο τὸν πόλεμο ποὺ κάνει στὴ Μεταφυσική, δὲν τὴν ἐξοστρακίζει ὁλόκληρο διόλου. Τοῦ χρειάζεται ἀκόμη «γιὰ νὰ ζυγίζει τὸ κάθε τί ποὺ συμφέρει γιὰ τὸ κοινὸ ἀγαθὸ τῆς Ἀνθρωπότητας»—Μεταφράζουμε: γιὰ τὸ κοινὸ ἀγαθὸ τῆς Ἀστικῆς Τάξης.

Αὐτὸ εἶναι!

***

Ὕστερα ἀπ' αὐτό, τί θὰ μποροῦσε νὰ χαραχτήριζε γενικὰ τὶς ἰδέες του;—Ἡ δυσπιστία, ὁ σκεπτικισμός. Ἀπ' αὐτὸ θὰ προκύψει βέβαια, κ' ἡ ἀνεξιθρησκεία, ἡ ἀσέβεια κτλ.

Ἀπὸ θρησκευτικὴ ἄποψη: εἶναι, ὅπως ἤδη εἴπαμε, ἄθρησκος, ἀντίθρησκος, ἀλλὰ καὶ θεϊστής.

Γιατὶ εἶναι θεϊστής; Γιὰ δυὸ λόγους. Ὁ δεύτερος εἶναι ὁ πραγματικός. Ἂς τοὺς πάρουμε ὅμως μὲ τὴ σειρὰ ποὺ μᾶς τοὺς δίνει. Συνοψίζουμε:

1ο) Ὁ κόσμος θὰ εἶταν ἀνεξήγητος δίχως τὸ Θεό, δηλαδὴ δίχως μιὰ πρωταρχικὴν αἰτία. Ὡς τόσο, ὁ Θεὸς αὐτὸς ποὺ τὸ λογικὸ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τὸν πιστέψουμε ἔστω καὶ ἐφευρίσκοντας τον, ὁ Θεὸς αὐτὸς δὲν εἶναι κάτι ποὺ μπορεῖ νὰ τὸν χωρέσει τὸ μυαλό μας. Νὰ πῶς τὸ λέει ὁ ἴδιος: «Ὁ κόσμος εἶναι ἕνα θαυμάσιο ἔργο. Συνεπῶς ὑπάρχει ἕνας τεχνουργὸς ἀκόμη πιὸ θαυμαστός. Τὸ λογικὸ μᾶς ἀναγκάζει νὰ τὸν παραδεχτοῦμε, κ' ἡ Τρέλλα μᾶς κάνει νὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ τὸν καθορίσουμε».

2ο) Ὁ Θεὸς εἶναι ἀναγκαῖος γιὰ νὰ χρησιμέψει ὡς θεμέλιο τῆς Ἠθικῆς καὶ συνεπῶς ὡς βάση τῆς Κοινωνίας (¹).—Μεταφράζουμε: ὡς βάση τῶν ταξικῶν σχέσεων (²).

Αὐτοῦ εἶναι ὁ κόμπος.

Ἂς δοῦμε στὰ σύντομα, τὸ πῶς καὶ τὸ γιατὶ ἀντικρύζει τὰ δυὸ αὐτὰ σημεῖα.

***

Πρῶτ' ἀπ' ὅλα: Μπορεῖ νὰ εἶναι σωστὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ ὅτι ὁ κόσμος θὰ εἶταν ἀνεξήγητος δίχως τὸ θεό;

Θὰ εἶτανε ἀναμφίβολα ἐνδιαφέρουσα μιὰ συγκριτικὴ ἐπισκόπηση τῆς θέσης τῆς ἐπιστήμης στὸ 18ο αἰώνα καὶ τὸ σημερινό, ἂν δὲν εἴμασταν ἀναγκασμένοι νὰ περιοριστοῦμε μέσα σ' ὡρισμένα ὅρια χώρου.

(¹) Λέει σ' ἕνα του ποίημα:
«Εἶναι ὁ ἱερὸς δεσμὸς τῆς κοινωνίας,
Ἡ πρώτη βάση στὸ ἅγιο δίκιο,
Ὁ χαλινὸς τοῦ κακούργου, ἡ ἐλπίδα τοῦ δίκαιου.
Ἂν οἱ οὐρανοὶ δὲν εἶχαν πιὰ τὰ ὑπέροχα ἴχνη του
Ἔπαυαν νὰ τὰ διαδηλώνουν,
Ἂν ὁ θεὸς δὲν ὑπῆρχε, θἄπρεπε νὰ τὸν ἐφεύρουμε».

(²) Ὅταν γυρνοῦσε στὰ χωριά, ὁ Βολταῖρος συνήθιζε νὰ βγάζει τὸ καπέλλο του μπρὸς στοὺς «Ἐσταυρωμένους» ποὺ ἀπαντοῦσε στὴν ἐξοχή. Οἱ φίλοι του ποὺ ξαφνίζονταν γιὰ μιὰ τέτοια εὐλάβεια ζητοῦσαν ἐξηγήσεις.

—«Καταλαβαίνετε!..—ἔλεγε ὁ Βολταῖρος—τάποιος βέβαια χαλασμένα μὲ τὸν κύριο αὐτό, ὅμως δὲν κόψαμε καὶ τὸ χαιρετισμό!..

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς δὲν ἤθελε νὰ κάνει «κακὴν ἐντύπωση» στοὺς χωρικούς.

Ἀλήθεια πὼς ἀπὸ τότες ἴσαμε σήμερα εἶναι ἀφάνταστη ἡ πρόοδο τῆς ἐπιστήμης, τῶν μέσων ποὺ διαθέτει γιὰ τὴν ἔρευνα καὶ τὴν ἐξακρίβωση τῶν τελικῶν ἐλατηρίων τῶν φαινομένων. Παρ' ὅλα ὅμως αὐτά, στὸν αἰώνα τοῦ Βολταίρου μπορεῖ ἤδη νὰ θεωρηθεῖ δυνατὴ ἡ ἐξήγηση καὶ ἡ κατανόηση πολλῶν φαινομένων δίχως τὸ θεό. Ἀπόδειξη, ὅλη ἡ ἔνδοξη πλειάδα τῶν γάλλων ματεριαλιστῶν. Ἡ ἐπανάληψη τοῦ ἔργου τῶν ματεριαλιστῶν φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητας, τοῦ Θαλῆ, τοῦ Ἀναξίμανδρου, τοῦ Ἀναξιμένη, τοῦ Ἡράκλειτου, τοῦ Λουκρήτιου κτλ.—ἰδέες ποὺ ὁ Μεσαίωνας δὲν μπόρεσε νὰ τὶς ἀντιμετωπίσει παρὰ μὲ μόνο ἐφόδιο τὴ σχολαστικὴ λογική—καὶ τὸ σημαντικώτερο ἀπ' ὅλα, τὸ τεράστιο ἔργο τῆς Ἐγκυκλοπαίδειας, δείχνουν ξεκάθαρα τὸ πόσο ἀνίκανη εἶτανε πιὰ ἡ Μεταφυσικὴ στὸ νὰ ἐξηγήσει τὸν κόσμο, σὲ μιὰν ἐποχὴ ποὺ ὁ Οὐρανὸς δὲν εἶναι ἡ ἀνεξερεύνητη κατοικία τῶν θεῶν καὶ τῶν δαιμόνων, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ ἡ γῆ ἔπαψε πιὰ νὰ εἶναι ὅπως τὴ θέλει ἡ Ἁγία Γραφή. Συνεπούμενα δὲν εἶναι διόλου αὐτὸς ὁ λόγος ποὺ κάνει τὸ Βολταῖρο νὰ θεωρεῖ ἀπαραίτητη τόσο, τὴν ὕπαρξη τῆς θεότητας. Εἶναι δὲ χαραχτηριστικὸ τὸ πόσο λίγο φαίνεται νὰ πιστεύει ὁ ἴδιος ὁ Βολταῖρος στὴν πρώτη αὐτὴ θέση του:

«Δὲν μποροῦμε νὰ νοιώσουμε καμμιὰν ἀποκρυσταλλωμένη ἀντίληψη τῆς Θεότητας».

Μιλᾶ συχνὰ γιὰ τὴ Δημιουργία, ἀλλὰ ἀκόμη πιὸ συχνὰ θεωρεῖ τὴν ὕλη ὡς συνυπάρχουσα ἀπὸ καταβολῆς χρόνου μὲ τὸ θεὸ πού, στὴν περίπτωση αὐτή, δὲ φαίνεται διόλου νὰ εἶναι ὁ Δημιουργός, μὰ ἁπλούστατα ἕνας Ταξιθέτης. Προχωρεῖ ἴσαμε νὰ θεωρήσει τὸ θεὸ ὡς ὁμοούσιο μὲ τὸν κόσμο καὶ τὸν κόσμο μὲ τὸ θεό. «Ὁ θεὸς ἐνυπάρχει παντοῦ, ἐνυπάρχει σ' ὅλα τὰ μόρια τῆς ὕλης καὶ σ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἐγώ μου». Ἐξ ἄλλου: «Τὸ πᾶν ἐνυπάρχει στὸ θεό». Καὶ εἶναι ὁ πιὸ ἅγριος σαρκαστὴς ὄχι μόνο τῆς «θείας ἀποκάλυψης» ἀλλὰ καὶ τῆς «θείας Πρόνοιας.» Στὸ ἔργο του «Ὁ Ἀγαθούλης» (Candide) πολεμᾶ ἐπίμονα τὶς ἀντιλήψεις τοῦ Λάϊμπνιτς. Ἡ θρησκεία γενικά, ὁ χριστιανισμός, εἰδικώτερα, καὶ ἰδιαίτατα ὁ καθολικισμός, στὸ πρόσωπο τοῦ Βολταίρου βρίσκουν ἕναν ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀκαταμάχητους ἐχθρούς τους. Ξεσκεπάζει μὲ λύσσα καὶ καυτηριάζει τὰ ἐγκλήματα τῆς ἐκκλησίας ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες. Καταγγέλλει τὸν ἀντιδραστικὸ καὶ καταπιεστικὸ ρόλο της.

***

Κι' ἂς ἔρθουμε τώρα στὴ δεύτερη θέση του: Ὁ θεὸς ἀναγκαῖος ὡς ρυθμιστὴς τῶν ταξικῶν σχέσεων.

Ξαίρουμε πὼς ὁ Βολταῖρος ἔζησε ἕνα ὡρισμένο χρονικὸ διάστημα στὴν Ἀγγλία, στὶς παραμονὲς τῆς Βιομηχανικῆς Ἐπανάστασης. Μαζὺ μὲ τὴν ἐξέλιξη τῶν παραγωγικῶν ὅρων εἶδε ἀντιμέτωπες τὶς δυὸ τάξεις: τοὺς ἀστοὺς καὶ τοὺς φευδάρχες. Εἶδε ὅμως καὶ κάτι ἄλλο: ἕναν τρίτο παράγοντα ποὺ ξεπηδοῦσε μέσα ἀπ' αὐτὴν τὴν ὑφὴ τῆς ἀστικῆς τάξης Ἐκείνους ποὺ δὲν εἶτανε οὔτε ἀστοὶ οὔτε φευδάρχες, ἐκείνους ποὺ γιὰ νὰ ζήσουν δὲν διαθέτανε παρὰ τὴ δύναμη τῆς δουλειᾶς τους καὶ ποὺ τὴν πουλοῦσαν στὴν ἀγορὰ σὰν ἕνα ἐμπόρευμα. Εἶδε πρὸ παντός, πὼς οἱ νέοι ὅροι τῆς παραγωγῆς συγκέντρωναν τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς γύρω ἀπὸ τὸ μηχάνημα. Ἔτσι ποὺ γλήγορα θ' ἀπαρτίζανε μᾶζες ὁλόκληρες γιὰ νὰ σχηματίσουν μιὰν συμπαγῆ κοινωνικὴ τάξη, τάξη βασικὴ μέσα στὴν ἀστικὴ κοινωνία, μὲ ἀντίθετα ἀπ' τὴ μπουρζουαζία συμφέροντα, ποὺ πολὺ γλήγορα θὰ ἐκδηλωνότανε σ' ἕναν ταξικὸ ἀγώνα, πολὺ πιὸ ἀδυσώπητο ἀπ' τὴν πάλη ποὺ ἔκανε ἡ δική του τάξη ἐνάντια στὴ φευδαρχία. Εἶδε τὸ σπέρμα τοῦ θανάτου μέσα στὰ σφριγῶντα σπλάχνα τῆς Μπουρζουαζίας. Κι' ἀπὸ νωρὶς ἀκόμη, θέλησε νὰ δημιουργήσει μιὰ δεικλίδα ἀσφαλείας γιὰ τὸν ἐπικείμενο κίνδυνο. Ἡ

δεικλίδα αὐτὴ εἴταν ὁ.. Θεός: ὁ «Κύριος τῶν Κυρίων» καὶ τῶν σκλάβων, φυσικά.

Αὐτοῦ εἶναι δλη ἡ αἰτία καὶ δλη ἡ ἀρχὴ τοῦ «θεϊσμοῦ» τοῦ Βολταίρου.

***

Θεϊστὴς εἴτανε κι' ὁ Ρουσσώ. Μὰ δὲ θὰ εἴτανε σωστὸ νὰ συγχίζαμε τοὺς δυὸ θεϊσμοὺς ποὺ τοὺς διακρίνουν τὰ ἀκόλουθα γνωρίσματα:

1ο) Ὁ θεϊσμὸς τοῦ Ρουσσῶ φανερώνεται αἰσθηματολογικά, τοῦ Βολταίρου ὀρθολογικά. Ὁ Ρουσσῶ σὰν τυπικὸς μικροαστὸς ποὺ φθάνει στὸ θεϊσμὸ ἀπὸ αἰσθηματολογία, γεμίζει τὸ θεό του δλο ποίηση κ' ἐξάρσεις. Ἀντίθετα ὁ θεὸς τοῦ Βολταίρου εἶναι κάτι τὸ ξερὸ καὶ τ' ἀφηρημένο.

2ο) Ὁ θεϊσμὸς τοῦ Ρουσσῶ ἔχει τάσεις ἀτομιστικές, τοῦ Βολταίρου, ξεκάθαρα κολλεκτιβιστικές.

3ο) Γιὰ τὸ Ρουσσῶ εἶναι ἡ συσπείρωση ἡ συγκέντρωση, ἡ γαλήνη, τὸ ἀνώτερο ἰδανικό. Γιὰ τὸ Βολταῖρο εἶναι οἱ ὠφέλιμες κοινωνικὲς συνέπειες ποὺ ἔχει ἡ δοξασία αὐτὴ σ' ἕνα θεὸ-χωροφύλακα, ἐπιφορτισμένο νὰ ἐπιβάλλει τὴν τάξη καὶ τὴν ἁρμονία μέσα στὴν Ἀστικὴ Κοινωνία.

4ο) Ὁ Ρουσσῶ ἂνκαι ἄθρησκος, σέβεται δλες τὶς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις ἀκριβῶς γιατὶ εἶναι θεϊστής. Ὁ Βολταῖρος χτυπᾶ τὴν Ἐκκλησία.

***

Ἐπὶ ἕνα μεγάλο χρονικὸ διάστημα προέκυψε μιὰ παρεξήγηση δσον ἀφορᾶ τὶς φιλοσοφικὲς ἰδέες τοῦ Βολταίρου, παρεξήγηση ποὺ ἐπικρατεῖ ἀκόμη ἴσαμε σήμερα ἀνάμεσα στοὺς ἰδεαλιστὲς διανοούμενους:

Γίνεται λόγος γιὰ τὴν «ἀπαισιοδοξία» τοῦ Βολταίρου.

Οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, λαβὴ στὴν παρεξήγηση αὐτὴ ἔδωκαν τ' ἀκόλουθα περιστατικά.

α') Στὴν ἀρχὴ τοῦ σταδίου του ὁ Βολταῖρος ἔκαμε μιὰ παταγώδη ἐμφάνιση αἰσιόδοξου, ἐνῶ ἀργότερα ἔδειξε μιὰν ἀπότομη μεταστροφή, δλως διόλου ἀντίθετη μὲ τὴν ἀρχική του αἰσιοδοξία.

β') Χτύπησε καὶ πολέμησε τὴν αἰσιοδοξία τῶν μεταφυσικῶν γενικά, εἰδικώτερα δὲ τὸ Λάϊμπνιτς.

Στὴν οὐσία, νά, πῶς ἔχουν τὰ πράματα:

Ἐκεῖνο ποὺ στὶς ἀρχὲς ἔπαιρνε ὁ Βολταῖρος, καὶ νόμιζε τὸ πολὺ κοινὸ ὡς αἰσιοδοξία, εἴτανε ἕνας ἐπικουρισμὸς πολὺ φυσικὸς γιὰ ἕνα νέο ἀπὸ ἀστικὴ φαμίλια, ἀξένιαστο καὶ γλεντζέ. Ἕνα ἀπὸ τὰ χαραχτηριστικὰ ἔργα του δπου διατυπώνεται ὁλόκληρη ἡ τέτοιου εἴδους αἰσιοδοξία του εἶναι τὸ ποιημά του «Ὁ Κοσμικὸς» (Le Mondain—στὰ 1736). Στὰ 1755 δμως, γράφει τὸ ἔργο του «Ποίημα πάνω στὸ σεισμὸ τῆς Λισσαβώνας» ποίημα γραμμένο ὑπὸ τὴν ἐπήρεια μιᾶς θεομηνίας καὶ ποὺ ἀναδίνει μιὰ πολὺ φυσικὴ μελαγχολία. Αὐτὸ ἔφτασε γιὰ νὰ χαραχτηριστεῖ ἡ μετατροπή του, ἐνῶ στὸ ἀναμεταξύ, ἀποκαταστημένος ἤδη καὶ νοικοκυρεμένος εἶχε πάψει τὴ ζωὴ τοῦ γλεντζέ. Ἐξ ἄλλου καὶ στὸ ἴδιο αὐτὸ «ἀπαισιόδοξο» ποίημα, καταλήγει χαραχτηριστικώτατα μὲ τοὺς ἑξῆς στίχους:

«Μιὰ μέρα, δλα θὰ εἶναι καλά—νὰ ἡ ἐλπίδα μας.
Σήμερα δλα εἶναι καλά—νὰ ἡ ἀπάτη μας».

Φυσικά, δὲν εἴτανε δλα καλὰ «σήμερα» ἐφ' δσο ἡ Τάξη του δὲν εἶχε ἀκόμη καταλάβει τὴν Ἐξουσία κι' ἀγωνιζότανε κι' ὁ ἴδιος γι' αὐτό, μαζύ της.

Ὁ δεύτερος λόγος τῆς παρεξήγησης φαίνεται κάπως σοβαρώτερος: εἶναι ἡ πολεμική του δπως εἴπαμε ἐνάντια στὸ Leibnits, μὲ τὴν ἔκδοση τοῦ ἔργου του «Candide».

Νά, τί συνέβαινε: Ὅπως σὲ κάθε περίοδο μαρασμοῦ μιᾶς κοινωνίας ἀναφαίνουνται οἱ Κασσάνδρες καὶ οἱ Ἰερεμίες, ἔτσι καὶ στὴν περίοδο ἐκείνη δπου ὁ φεουδαρχισμὸς ἔβλεπε μπροστά του τὸ φάσμα τοῦ θανάτου, ξεπρόβαλλαν ἀπ' δλες τὶς μεριὲς οἱ ἀπαισιόδοξοι θρηνωδοὶ ποὺ δὲν εἶχαν τίποτα ἀπὸ τὴν χαρὰ ἐκείνων ποὺ δυὸ αἰῶνες πρὶν νόμιζαν τὴν Ἀναγέννηση ὡς Ἀναγέννηση τῆς φεουδαρχίας. Ἀνάμεσα λοιπὸν στοὺς Ἰερεμίες αὐτοὺς ξεπρόβαλλε ἡ αἰσιόδοξη ἀντίδραση τοῦ Λάϊμπνιτς, ποὺ γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσει τὴ φεουδαρχία, προσπάθησε νὰ ἐμψυχώσει τοὺς κλονιζόμενους, μὲ τὴ χαρμόσυνη ἐπαγγελία τῆς «Θείας Οἰκονομίας» τῆς «Θείας Πρόνοιας»—μὲ τὴ βεβαίωση πῶς ζοῦμε στὸν «καλλίτερο τῶν δυνατῶν κόσμων»—δηλαδὴ στὴν καλύτερη κατὰ τὸ δυνατὸ φεουδαλικὴ κοινωνία—καὶ πῶς δλα θὰ πᾶν καλά—πρὸς ὄφελος τῆς φεουδαρχικῆς Τάξης καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

Μὰ μποροῦσε ποτὲς ὁ Βολταῖρος νὰ χωνέψει μιὰ τέτοια αἰσιοδοξία καὶ νὰ μὴν τὴν καταπολεμήσει μ' δλο τὸ δηλητήριο τοῦ σαρκασμοῦ του;

***

Ὕστερα ἀπ' αὐτά, δὲν εἶναι δύσκολο νὰ σχηματίσει κανεὶς μιὰν ἰδέα γιὰ τὶς κοινωνικὲς ἀντιλήψεις τοῦ Βολταίρου.

Στὸ ἴδιο ἔργο του ποὺ θεωρεῖται ἀπαισιόδοξο, στὸν Ἀγαθούλη: «Πρέπει νὰ καλλιεργήσουμε τὸ μπαξέ μας»-λέει ὁ μαθητής του Pangloss. Κι' ὁ τελευταῖος αὐτὸς ἀπαντᾶ: —Δίκιο ἔχετε, γιατὶ δταν ὁ ἄνθρωπος μπῆκε στὴν Ἐδέμ, μπῆκε γιὰ νὰ δουλέψει».

Πραχτικὸ λοιπὸν συμπέρασμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ Βολταίρου εἶναι δτι «μὲ τὴν ἀτομικὴ συσσώρευση τῶν προσπαθειῶν πρέπει νὰ ἐπιδιώξουμε τὴν κοινωνικὴ καλλιτέρεψη». Πόσο ἐνάντιο εἴτανε αὐτὸ στὶς ἀριστοκρατικὲς ἀντιλήψεις τῆς τότε κυρίαρχης τάξης ποὺ θεωροῦσε γι' αὐτὴν τὴ δουλειὰ ὡς κάτι τὸ ἐξευτελιστικό! (1)

(1) Μιὰ χαραχτηριστικὴ ἀνάμεσα στὶς ἄλλες «φιλοσοφικές του ἐπιστολὲς» εἶναι κι' αὐτή, πάνω στὸ Ἀγγλικὸ Ἐμπόριο:

«Τὸ ἐμπόριο ποὺ πλούτισε τοὺς πολίτες στὴν Ἀγγλία, συνετέλεσε νὰ τοὺς κάνει ἐλεύθερους κ' ἡ ἐλευθερία πάλι αὐτὴ συνετέλεσε στὸ νὰ ἐξαπλώσει τὸ ἴδιο τὸ ἐμπόριο. Ἀπ' αὐτοῦ πήγασε τὸ μεγαλεῖο τοῦ Κράτους. Τὸ ἐμπόριο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἐγκαθίδρυσε τὶς ναυτικὲς δυνάμεις τῶν ἄγγλων ποὺ εἶναι σήμερα οἱ κυρίαρχοι τῶν θαλασσῶν. Ἔχουν τώρα, περίπου, διακόσια πολεμικὰ καράβια. Μὲ ἔκπληξη θὰ μάθει ἴσως τὸ Μέλλον δτι ἕνα μικρὸ νησί, ποὺ δὲν ἔχει μέσα του παρὰ μόνο λίγο μολύβι, λίγο κασίτερο καὶ χῶμα γιὰ τὴν κατεργασία τῶν ὑφασμάτων καθὼς καὶ χοντροειδέστατο μαλλί, ἔγινε χάρη στὸ ἐμπόριο του τόσο ἰσχυρὸ στὰ 1723 (ἐδῶ φαίνεται νὰ λαθεύει στὴ χρονολογία, γιατί, τὸ γεγονὸς ἔλαβε προφανέστατα χώρα κατὰ τὸ 1726) ὥστε νὰ στέλνει τρεῖς ὁλόκληρους στόλους ταυτόχρονα στὰ τρία πέρατα τοῦ κόσμου: τὸν ἕνα στὸ Γιβραλτὰρ ποὺ τὸ κατάχτησε καὶ τὸ κράτησε μὲ τὰ δπλα, τὸν ἄλλο στὸ Πορτομπέλλο γιὰ νὰ ἀφαιρέσει ἀπ' τὸ βασιλέα τῆς Ἰσπανίας τὴν ἐπικαρπία τῶν θησαυρῶν τῶν Ἰνδιῶν, καὶ τὸν τρίτο στόλο στὴ Βαλτικὴ θάλασσα γιὰ νὰ ἐμποδίσει τὶς βορεινὲς δυνάμεις νὰ κάνουν πόλεμο. Ὅταν ὁ Λουδοβίκος 14ος ἔκαμε τὴν Ἰταλία νὰ τρέμει, κι' δταν οἱ στρατιές του κυρίαρχες τῆς Σαβόϊας καὶ τοῦ Πιεμόντου εἴταν ἕτοιμες νὰ καταλάβουν τὸ Τουρίνο, ἔγινε ἀνάγκη ὥστε ὁ πρίγκηπας Εὐγένιος νὰ πάει ἀπὸ τὰ βάθη τῆς Γερμανίας νὰ βοηθήσει τὴ Σαβόϊα. Δὲν εἶχε διόλου χρήματα, καὶ δίχως αὐτά, οὔτε κυριεύει κανεὶς οὔτε ὑπερασπίζει πολιτεῖες. Κατάφυγε σὲ ἐγγλέζους ἐμπόρους. Μέσα σὲ μισὴν ὥρα διάστημα, τοῦ δάνεισαν πενῆντα ἑκατομμύρια. (Πιθανὸ τυπογραφικὸ λάθος, γιατὶ ἡ Ἱστορία ἀνεβάζει τὸ δάνειο σὲ 250.000 στερλίνες, 6.250.000 γαλλικὰ φράγκα.)

Μὲ τὸ χρῆμα αὐτὸ ἀπελευθέρωσε τὸ Τουρίνο, νίκησε τὰ γαλλικὰ στρατεύματα κ' ἔγραψε σὲ κείνους ποὺ τοῦ εἶχαν δανείσει, τὸ μπιλιετάκι αὐτό: «Κύριοι, ἔλαβα τὰ χρήματα σας, καὶ κολακεύουμαι γιὰ τὸ δτι τὰ χρησιμοποίησα ἱκανοποιητικὰ γιὰ σᾶς».

Ὅλα αὐτά, δίνουν μιὰ δίκαιη ὑπερηφάνεια στὸν ἐγγλέζο ἔμπορο καὶ κάνουν ὥστε νὰ τολμᾶ αὐτὸς νὰ συγκριθεῖ, ὄχι δίχως κάποιο δίκιο, μὲ ἕνα ρωμαῖο πολίτη. Ἔτσι, ὁ δευτερότοκος γιυὸς ἑνὸς ἰσάξιου τοῦ βασιλέα ((Pair du royaume) δὲν περιφρονεῖ διόλου τὸ ἐμπόριο. Ὁ Μιλόρδος Townshend, ὑπουργός, ἔχει ἕναν ἀδελφὸ ποὺ ἀρκεῖται στὸ νὰ κάνει τὸν ἔμπορο στὸ City. Τὸν καιρὸ ποὺ ὁ μιλόρδος Oxford κυβερνοῦσε τὴν Ἀγγλία, εἶχε ἕνα μικρότερο ἀδελφὸ παραγγελιοδόχο στὸ Ἀλέπι, ποὺ δὲν ἤθελε νὰ μεταγυρίσει πίσω καὶ ποὺ πέθανε αὐτοῦ.

Ἡ συνήθεια τούτη ποὺ δλο καὶ ξαπλώνεται, φαίνεται τερατώδικη στοὺς Γερμανούς, πεισματάρηδες γιὰ δ,τι ἀφορᾶ τοὺς πύργους τους. Αὐτοὶ δὲν μποροῦν νὰ καταλάβουν πῶς, ὁ γυιὸς ἑνὸς ἰσάξιου τοῦ βασιλέα τῆς Ἀγγλίας, μπορεῖ νὰ μὴν εἶναι παρὰ ἕνας πλούσιος καὶ ἰσχυρὸς ἀστός, ἀντὶ ποὺ στὴ Γερμανία δλοι εἶναι πρίγκηπες. Παρουσιάστηκαν, κάπου τριάντα ὑψηλότητες τοῦ ἴδιου ὀνόματος, ποὺ νὰ μὴν ἔχουν ἄλλη περιουσία παρὰ τὰ οἰκόσημα καὶ τὴν ὑπερηφάνειά τους.

Στὴ Γαλλία, δποιος γουστάρει μπορεῖ νὰ εἶναι πρίγκηπας. Κι' ὁ καθένας ποὺ καταφθάνει στὸ Παρίσι ἀπ' τὰ βάθη κάποιας ἐπαρχίας μὲ λεφτὰ γιὰ ξόδεμα καὶ μ' ἕνα ὄνομα ποὺ νὰ τελειώνει σὲ **ακ** ἢ σὲ **ιγι**, μπορεῖ νὰ λέει: «Ἕνας ἄνθρωπος σὰν καὶ μένα, ἕνας ἄνθρωπος τῆς σειρᾶς μου». Καὶ νὰ περιφρονεῖ ὑπέροχα ἕναν ἔμπορο. Ἕνας ἔμπορος ἀκούει τόσο συχνὰ νὰ μιλοῦν περιφρονητικὰ γιὰ τὸ ἐπάγγελμά του, ὥστε εἶναι ἀρκετὰ κουτὸς γιὰ νὰ κοκκινίζει γι' αὐτό. Δὲν ξαίρω ὡστόσο, ποιὸς εἶναι πιὸ ὠφέλιμος σ' ἕνα Κράτος: Ἕνας καλοπουδραρισμένος ἀριστοκράτης ποὺ ξαίρει ἀκριβῶς τί ὥρα ξυπνᾶ ὁ βασιλέας καὶ τί ὥρα πλαγιάζει—καὶ ποὺ κάνει τὸν καμπόσο παίζοντας τὸ ρόλο τοῦ σκλάβου στὴν ἀντικάμαρα κάποιου ὑπουργοῦ, ἢ ἕνας ἔμπορος ποὺ πλουτίζει τὴ χώρα του, καὶ ποὺ μέσα ἀπ' τὸ γραφεῖο του δίνει διαταγὲς στὸ Σουρὰτ καὶ στὸ Κάϊρο, καὶ συντελεῖ στὴν εὐτυχία τοῦ κόσμου».

Ἐξ ἄλλου δὲν εἶναι διόλου γιὰ τὴν «Ἐπιστροφὴ πρὸς τὴ Φύση» ποὺ θέλει ὁ Ρουσσώ. Κι' ἀκόμη λιγώτερο νοσταλγεῖ τὸν «παλιὸ καλὸ καιρό». Δὲ μακαρίζει καθόλου τοὺς προγόνους του, καὶ χαιρετᾶ μ' ἐνθουσιασμὸ τὶς προόδους τοῦ αἰώνα του. Σ' ἕνα ἀπ' τὰ ποιήματά του, λέει γιὰ τοὺς πρωτόγονους ἀνθρώπους: «Ποιὸς ἀπ' αὐτοὺς θὰ εἴτανε τόσο κοντὸς ὥστε νὰ κοιμᾶται χάμω, ἂν μποροῦσαν νὰ εἶχαν κρεββάτια!...»

***

Δυὸ λόγια ἀκόμη καὶ γιὰ τὶς ἀνθρωπιστικές του ἰδέες. Εἶναι ἀνθρωπιστὴς τόσο, δσο ἕνας χορτάτος ἀστὸς δταν δὲν κινδυνεύει ἡ περιουσία του.

Ξεχωριστὴ ἐντύπωση κάνουν οἱ ἰδέες του ἀπάνου στὴν ποινικολογία. Εἶναι ὀπαδὸς τοῦ μεγάλου Beccaria. Χτυπάει καὶ καταπολεμᾶ τὰ βάρβαρα μαρτύρια ποὺ ἐπιβάλλει ἡ φεουδαλικὴ δικαιοσύνη στοὺς ἐγκληματίες. Ὁ ἀνθρωπισμὸς δμως αὐτός, ἔχει πρῶτ' ἀπ' δλα σκοπὸ τὴν καταρράκωση τῆς ταξικῆς δικαιοσύνης ποὺ κι' ὁ ἴδιος ἔνοιωσε τόσο βαρὺ τὸν πέλεκυ της. Εἶναι ἐνάντια στὶς σωματικὲς βαναυσότητες, ὄχι γιὰ κανένα ἄλλο λόγο, ἀλλὰ μόνο γιατὶ «δὲν ὠφελοῦν πιὰ σὲ τίποτα». Καὶ κηρύσσεται γιὰ ἕνα πιὸ σκόπιμο, πιὸ χρήσιμο» ποινικὸ σύστημα. Εἴμαστε ἤδη στὸ κατώφλι τῆς «Ἐπανορθωτικῆς» καὶ τῆς «Σωφρονιστικῆς» φυλακῆς, ποὺ οὔτε ὁ Μέσος Αἰώνας οὔτε ἡ ἀρχαιότητα εἶχαν ἰδέα γι' αὐτὲς δπως δὲν εἶχαν ἰδέα καὶ γιὰ τὴ φυλάκιση ὡς ποινή.

***

Ο ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΙΚΟΣ.— Ἡ ἐγκυκλοπαιδιστικὴ κίνηση ποὺ εἶχε πάρει τεράστιες διαστάσεις ἀποκρυσταλλώθηκε κατὰ τὰ μέσα περίπου τοῦ αἰώνα, στὴν προσπάθεια τῆς συγγραφῆς ἑνὸς μεγάλου ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ: τῆς «Ἐγκυκλοπαίδειας» δπως τὸ ὀνόμασαν. Οἱ χιλιάδες ἀγγελίες ποὺ εἴχανε κυκλοφωρήσει ἔδιναν μὲ λίγα λόγια τὸ χαραχτήρα καὶ τὸ σκοπὸ τοῦ σημαντικοῦ αὐτοῦ συγγράμματος:

«Σκοπὸς τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας»—ἔλεγε ἡ ἀγγελία—εἶναι νὰ συνάξει τὶς γνώσεις τὶς διεσπαρμένες πάνω στὴν ἐπιφάνεια τῆς γῆς, νὰ ἐκθέσει τὸ γενικό τους σύστημα στοὺς ἀνθρώπους μὲ τοὺς ὁποίους ζοῦμε καὶ νὰ μεταδώσει τὸ σύστημα στοὺς ἀνθρώπους ποὺ θὰ ζήσουν ἔπειτα ἀπὸ μᾶς ὥστε ἡ ἐργασία τοῦ περασμένου αἰώνα νὰ μὴν πάει καὶ γίνει ἀνώφελη γιὰ τοὺς αἰῶνες ποὺ θ' ἀκολουθήσουν, οἱ δὲ ἀπόγονοί μας μπορώντας νὰ γίνουν πιὸ μορφωμένοι, νὰ γίνουν ταυτόχρονα πιὸ ἐνάρετοι καὶ πιὸ εὐτυχισμένοι, καὶ νὰ μὴν πεθάνουμε κ' ἐμεῖς δίχως νὰ ἔχουμε φανεῖ ἄξιοι τοῦ ἀνθρώπινου γένους».

Στὰ 1751 ἀκριβῶς κυκλοφοροῦσαν οἱ δυὸ πρῶτοι τόμοι τῆς μεγάλης Ἐγκυκλοπαίδειας, μὲ τὸν τίτλο: «Γνωστικὸ λεξικὸ τῶν ἐπιστημῶν, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπαγγελμάτων, ἀπὸ μιὰν Ἑταιρεία ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων. Ταχτοποιημένο ἀπὸ τὸν κ. Ντιντερό, κι' δσον ἀφορᾶ τὸ μαθηματικὸ μέρος ἀπὸ τὸν κ. ντ' Ἀλαμπέρ».

Τὸ ὄνομα τοῦ Βολταίρου δὲ φαινότανε καθόλου μέσα σ' δλα αὐτά, μόνο καὶ μόνο γιατὶ εἴτανε ἕνα ὄνομα «ἐπικίνδυνο» καὶ κομπρομεταρισμένο πολλὲς φορὲς ἔτσι ποὺ θὰ χρησίμευε ὡς πρόφαση στὶς ἀρχὲς καὶ στὴν ἀντίδραση γιὰ νὰ ἐμποδιστεῖ ἡ μεγάλη αὐτὴ προσπάθεια τῶν ἐγκυκλοπαιδιστῶν. Ὡστόσο, ὁ Βολταῖρος εἴτανε ὁ ἐμψυχωτὴς τοῦ ἔργου, ὁ κύριος μοχλὸς στὰ πρῶτα χρόνια καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς δλης ἐπιχείρησης γιὰ μιὰ μεγάλη περίοδο. Στὰ 1756 ἀνέπτυξε τέτοια δραστηριότητα ὥστε ἔγραφε ταυτόχρονα ἕντεκα ἄρθρα πάνω στὰ πιὸ διαφορετικὰ ζητήματα.

«Σᾶς δίνω τὰ χαλίκια μου,—ἔλεγε στοὺς δυὸ ἀρχιτέχτονες τοῦ οἰκοδομήματος—καὶ σεῖς χῶστε τα σὲ καμμιὰ γωνιὰ τοῦ τοίχου», Τὰ «χαλίκια» αὐτὰ εἶναι—δπως ἐξ' ἄλλου τ' ἀναγνωρίζει κ' ἡ σημερινὴ κριτική—οἱ πιὸ καλοδουλεμένοι ὀγκόλιθοι καὶ οἱ πιὸ στερεοὶ σ' ὁλόκληρο τὸ οἰκοδόμημα, δίχως μ' αὐτὸ νὰ ὑποτιμοῦμε τὴν τεράστια ἐργασία τοῦ Diderot ποὺ στάθηκε ὁ μεγάλος ἐργάτης τοῦ κολοσσιαίου αὐτοῦ ἔργου.

***

Ποιὰ ἡ σημασία τῆς «Ἐγκυκλοπαίδειας»;

«Ὡραία καὶ ὑψηλὴ σκέψις—ὁμολογεῖ σήμερα ἡ ἀντιδραστικὴ κριτική—ἡ ὁποία δμως δὲν ὑπῆρξε παρὰ μιὰ οὐτοπία...»

Εἶναι ἡ ἀλήθεια, πῶς πολλὰ θὰ μποροῦσε ἴσως νὰ συχωρέσει ἡ ἀντίδραση τόσο στὸ Βολταῖρο δσο καὶ στοὺς συνεργάτες του, πολλὰ ἐξὸν ἀπὸ τὴν ἔκδοση τῆς «Ἐγκυκλοπαίδειας.

Ἀπὸ τότες, ἴσαμε σήμερα ἀκόμη τῆς κάμει τὸν πιὸ λυσσασμένο πόλεμο. Τὸ πρᾶμα εἶναι εὐκολονόητο. Ἀνεπιθύμητες γιὰ τὴν ἀντίδραση καὶ θανατερὰ πολέμιες δλες οἱ πρόοδες τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς δια-

νόησης, δὲν τῆς εἶταν μ' ὅλα ταῦτα τόσο ἐπικίνδυνες ἐφ' ὅσο δὲν εἶτανε παρὰ χτῆμα ὡρισμένων ἀτόμων ποὺ τὶς ἔθαβαν μέσα στὰ μελετητήρια τους. Ὁ Γαλιλαῖος ἔγινε ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν Ἐκκλησία ὄχι τόσο τὴ μέρα ποὺ βρῆκε ὅτι ἡ γῆ κινεῖται, ὅσο τὴ μέρα ποὺ θέλησε νὰ διαδώσει στὶς πλατειὲς μᾶζες τὴ χεροπιαστὴ ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ὁ κόσμος εἶναι πολὺ διαφορετικὸς ἀπὸ ὅ,τι τὸν φαντάζεται ἡ Ἁγία Γραφὴ καὶ ἔχει συμφέρο νὰ τὸν θέλει τέτοιο ἡ Ἐκκλησία. Κάτι ἀνάλογο συνέβη περίπου καὶ μὲ τοὺς ἐγκυκλοπαιδιστές. Ἡ πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἀντίδραση λυσσομάναγε ὅσο προόδευε ἡ ἔρευνα στοὺς διάφορους κλάδους τῆς ἀνθρώπινης γνώσης. Ὡστόσο οἱ καταχτήσεις αὐτὲς τοῦ ἀνθρώπινου μυαλοῦ δὲν πήρανε τὴν ἐπικινδυνωδέστερη τους μορφὴ γιὰ τὴν τότε κυρίαρχη τάξη παρὰ μόνο ὅταν ἀπείλησαν νὰ γίνουν χτῆμα τοῦ λαοῦ, χτῆμα τῶν πλατειῶν μαζῶν ποὺ ὑποδοῦλωνε ἡ φεουδαρχία μὲ ὄργανο της τὴν Ἐκκλησία. Ἡ «Ἐγκυκλοπαίδεια» ἐκλαϊκεύοντας τὴ γνώση χτυποῦσε στὰ καίρια τὴν πρόληψη, ἀκαταμάχητο ἤσαμε τότες ὄργανο τῆς Ἐκκλησίας ποὺ ὑποδούλωνε τὶς μᾶζες. Τὸ τεράστιο αὐτὸ κολλεκτιβιστικὸ ἔργο, συγκέντρωνε ὅλες τὶς ἴσαμε τότες γνώσεις τῆς ἀνθρωπότητας καὶ τὶς ἔβαζε σὲ.. κυκλοφορία. Οἱ συγγραφεῖς της, καὶ περισσότερο ὁ Βολταῖρος, δὲν ἀσχολήθηκαν μὲ μόνο ὑψηλὰ ζητήματα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης. Ἀσχολήθηκαν σοβαρὰ καὶ μὲ τὰ ἐπαγγέλματα τόσο μὲ τὸ τεχνικό τους μέρος ὅσο καὶ μὲ τὸ ἱστορικό, ὅσο καὶ μὲ τὸ κοινωνικό. Ἡ εὐσυνειδησία καὶ ἡ προσοχὴ ποὺ ἔδειξαν σ' αὐτὸ οἱ ἐγκυκλοπαιδιστὲς συνετέλεσε στὸ νὰ καταχτήσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῆς μεγάλης μάζας.

Ἔπειτα ἀπ' αὐτὰ ὅλα, δὲν εἶτανε δυνατὸ παρὰ νὰ κινηθεῖ πιὸ ἐνεργὰ ἡ ἀντίδραση. Στὶς 7 τοῦ Φλεβάρη στὰ 1752 μ' ἕνα βασιλικὸ διάταγμα παυότανε ἡ ἔκδοση τῆς «Ἐγκυκλοπαίδειας» γιὰ 18 μῆνες. Ἡ ἀπαγόρευη διάρκεσε πολὺ παραπάνω. Στὰ 1765 ἡ Κυβέρνηση δέχτηκε νὰ κάνει τὸ κουφὸ τ' αὐτί, ὑπὸ ὡρισμένους ὅρους. Μὰ πάλι ὁ καγκελάριος ντὲ Λαμουανιὸν ἀπαγόρευε τὴν ἔκδοση. Ὅλα αὐτὰ συντέλεσαν α') στὸ νὰ βάλουν κάπως νερὸ στὸ κρασί τους οἱ συγγραφεῖς, ὅσον ἀφορᾶ ὡρισμένα ἄρθρα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκκλησία καὶ μὲ τὴν πολιτεία. β') στὸ νὰ ἐγκαταληφθεῖ σχεδὸν μόνος ὁ Diderot ποὺ τύπωσε τὸ τελευταῖο τόμο στὰ 1771—εἴκοσι χρόνια δηλαδὴ ἔπειτα ἀπὸ τὸν πρῶτο. Στὰ 1777 προστέθηκαν ἄλλοι 6 τόμοι, 35 τὸ ὅλο σὲ μεγάλο σχῆμα, καὶ μέσα σ' αὐτοὺς βρίσκεται ἕνα σημαντικὸ μέρος τῆς ἐργασίας τοῦ Βολταίρου

***

Ο ΙΣΤΟΡΙΚΟΣ.—Δὲν εἶναι ὁ μόνος ἱστοριογράφος τοῦ 18ου αἰώνα. Εἶναι ὅμως ὁ μεγαλύτερος.

Τὶς γενικὲς ἀντιλήψεις του γιὰ τὴν ἱστορία τὶς βρίσκουμε διατυπωμένες ἀπ' τὸν ἴδιο σὲ διάφορα συγγράμματα του. Εἶναι ἀντιλήψεις πραγματικὰ πρωτότυπες καὶ χάρη σ' αὐτὲς ὁ Βολταῖρος βρίσκεται τόσο πιὸ μακρυὰ ἀπ' τὸ πνεῦμα τοῦ προηγούμενου αἰώνα ὅσο πιὸ σιμὰ στὸ πνεῦμα τοῦ 19ου.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ Βολταῖρος μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἕνας πραγματικὸς ἀνατροπέας ὅσον ἀφορᾶ τὸν τρόπο νὰ βλέπει καὶ νὰ ἐρευνᾶ τὴν ἱστορία. Ἀναμφίβολα μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὁ πρῶτος μεγάλος πρόδρομος τῶν ὑλιστικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἱστορίας.

Ὡς τὸ Βολταῖρο ἡ Ἱστορία δὲν εἶταν ἄλλο παρὰ ἱστορία τῶν βασιλέων καὶ τῆς φεουδαρχίας. Γιὰ τοὺς προκάτοχους του, ἐκεῖνο ποὺ κατευθύνει τὶς τύχες τῆς Ἱστορίας εἶναι ἡ Θεία Πρόνοια. Συνέπεια αὐτοῦ, εἶναι, γιὰ κείνους, ὅτι ἡ Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας ἔχει ὡς κέντρο βαρύτητας τὴν ἱστορία τοῦ «Περιούσιου Λαοῦ τοῦ Κυρίου».

Πρώτη καὶ θαυμάσια ἐκδήλωση ματεριαλιστικῆς κατεύθυνσης, εἶναι τὸ σαρκαστικὸ καὶ ραγδαῖο σάρωμα μιᾶς τέτοιας «βασικῆς» ἀρχῆς, ποὺ μὲ τὸ Bossuet, εἶχε γνωρίσει τὴ λαμπρότερη της ἐκδήλωση.

«Εἶναι πάντα τολμηρὸ νὰ θέλει κανεὶς νὰ ἐξιχνιάσει τὶς βουλὲς τοῦ Θεοῦ. Ἡ τόλμη ὅμως αὐτὴ βρίσκεται ἀνακατεμένη μὲ μεγάλη δόση γελοίου ὅταν θέλουν ν' ἀποδείξουν, ὅτι ὁ Θεὸς ὅλων τῶν λαῶν τῆς γῆς καὶ ὅλων τῶν πλασμάτων τῶν ἄλλων ἄστρων, δὲν ἀσχολότανε παρὰ μὲ τὰ ἀναστατώματα τῆς Ἀσίας, καὶ ὅτι δὲν ἔστελνε ὁ ἴδιος τόσους καταχτητὲς τοὺς μὲν ἔπειτα ἀπὸ τοὺς δέ, παρὰ μόνο παίρνοντας ὑπ' ὄψη του, ἀποκλειστικὰ τὸ μικρὸ ἑβραϊκὸ λαό, πότε γιὰ νὰ τὸν ταπεινώσει, πότε γιὰ νὰ τὸν ἀνυψώσει, πάντα γιὰ νὰ τὸν νουθετήσει, καὶ ὅτι τὸ μικρὸ αὐτὸ πεισματάρικο καὶ ἄταχτο κοπάδι εἶταν τὸ κέντρο καὶ τὸ ἀντικείμενο τῶν ἀναστατωμάτων τῆς γῆς». (1)

Καὶ βγάζει τὸ συμπέρασμα ὅτι ὅλα τὰ ἱστορικὰ γεγονόνα ἔχουν «ἀνθρώπινες αἰτίες».

Σ' αὐτὸ τὸ «ἀνθρώπινες αἰτίες» δὲ θὰ πρέπει βέβαια νὰ δώσουμε τὴν ἔννοια ποὺ δίνει ἀργότερα ὁ Κάρλαϋλ καὶ ποὺ ἀποτελεῖ μιὰν ἰδεαλιστικὴ ἀντίληψη παραπλήσια ἐκείνης ποὺ καταπολέμησε ὁ Βολταῖρος.

«Ἀνθρώπινες αἰτίες» θέλει νὰ πεῖ: αἰτίες ὄχι θεϊκές. Μ' ὅλο ποὺ εἶναι ἀλήθεια ἀλλὰ καὶ νοητὸ γιὰ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη τὸ ὅτι ὁ Βολταῖρος ἀποδίνει στὶς μεγαλοφυΐες μιὰν ἐξαιρετικὴ σημασία. (2) Ὡστόσο ἡ μέριμνα του νὰ ἐξηγήσει τὸ περιβάλλον ὅπου ἐμφανίστηκαν κι' ἀνεπτύχθηκαν οἱ μεγαλοφυΐες αὐτές, κάνει τὸ Βολταῖρο πραγματικὸ ὅπως εἶπαμε πρόδρομο τῆς ματεριαλιστικῆς ἀντίληψης τῆς Ἱστορίας.

Κ' ἐδῶ φαίνεται ὁ ταξικὸς ἱστορικός. Ἡ Ἱστορία παύει πιὰ νὰ εἶναι γιὰ τὸ Βολταῖρο, ἱστορία τῶν βασιλέων καὶ τῆς φεουδαρχίας, γίνεται «ἱστορία τῶν λαῶν», «ἱστορία τῶν ἐθνῶν», «ἱστορία τοῦ πολιτισμοῦ». (3)

---

(1) Σαρκασμὸς γιὰ τὴν τόλμη ἐκείνου ποὺ ἐξηγοῦσε τὴν Ἱστορία σύμφωνα μὲ τὶς θρησκευτικὲς ἀντιλήψεις («Le Pyrrhonisme de l'Histoire»).

(2) «Ὀφείλονται οἱ πρόοδες αὐτὲς (τοῦ πολιτισμοῦ τοῦ 17ου αἰώνα στὴν Εὐρώπη) σὲ μερικοὺς σοφούς, σὲ μερικὲς μεγαλοφυΐες διεσπαρμένες σὲ πολὺ μικρὸν ἀριθμὸ σὲ μερικὰ μέρη τῆς Εὐρώπης, σχεδὸν ὅλες τους ἐπὶ πολὺν καιρὸ ἄσημες καὶ συχνὰ κατατρεγμένες. Αὐτὲς φώτισαν καὶ παρηγόρησαν τὴ γῆ ἐνῶ τὴν ἐρήμωναν οἱ πόλεμοι» (Αἰώνας Λουδοβίκου 14ου. Κεφ. 197).

(3) «Διαβάζοντας τὶς ἱστορίες, φαίνεται ὅτι ἡ γῆ δὲν ἔγινε παρὰ μόνο γιὰ μερικοὺς μονάρχες καὶ γιὰ κείνους ποὺ ἐξυπηρετήσανε τὰ πάθη τους. Ὅλα τἄλλα δὲ λογαριάζονται. Ὡς πρὸς αὐτό, οἱ ἱστορικοὶ μιμοῦνται μερικοὺς τυράννους ποὺ περιγράφουν. Θυσιάζουν τὸ ἀνθρώπινο γένος σ' ἕνα μόνο ἄνθρωπο. Νὰ μὴν ὑπῆρξαν ἄραγε πάνω στὴ γῆ ἄλλο ἀπὸ πρίγκηπες; Καὶ πρέπει, ὅλοι οἱ ἐφευρέτες τῶν τεχνῶν νὰ παραμείνουν ἄγνωστοι, ἐνῶ ἔχουμε ὅλη τὴ χρονολογικὴ σειρὰ τόσων ἀνθρώπων ποὺ δὲν ἔκαμαν τίποτε τὸ καλὸ καὶ ποὺ ἔκαμαν πολὺ κακό;»

(Εἰσαγωγὴ στὴ σύνταξη
τῆς Παγκόσμιας Ἱστορίας).

«Ἔκαμαν τὴν Ἱστορία τῶν βασιλιάδων ἀλλὰ δὲν ἔκαμαν τὴν Ἱστορία τοῦ Ἔθνους. Ὡς ἄν, ἐπὶ δεκατέσσερεις αἰῶνες, νὰ μὴν ὑπῆρχαν Γαλάτες ἄλλοι ἀπὸ τοὺς βασιλιάδες, τοὺς ὑπουργοὺς καὶ τοὺς στρατηγούς. Ἀλλὰ τὰ ἤθη μας, οἱ νόμοι μας, οἱ συνήθειες μας, τὸ πνεῦμα μας, αὐτὰ λοιπὸν δὲν εἶναι τίποτα;»

(Ἐπιστολὴ στὸν d'Argenson).

Σημεῖο ἀφετηρίας γιὰ νὰ καταπολεμήσει τὴ μεταφυσικὴ ἀντίληψη τῆς Ἱστορίας, θὰ εἶναι ἡ προσπάθεια του νὰ ἐρευνήσει τὴ διαμόρφωση τῶν ἐθνῶν. Καὶ πρῶτο του συμπέρασμα, ὅτι τὰ ἔθνη ἐξελίσσονται. Βέβαια δὲν εἴμαστε ἀκόμη στὴν ἀποκρυσταλλωμένη ματεριαλιστικὴ μέθοδο. Ὡστόσο ὅμως βαδίζουμε μὲ ραγδαῖα βήματα πρὸς αὐτήν.

Στὴν ἐξέλιξη αὐτή, θὰ παίξει γιὰ τὸ Βολταῖρο προέχοντα ρόλο, ἡ γεωγραφικὴ θέση, τὸ κλῖμα, ὁ «χαρακτῆρας» ἀλλὰ καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς. Ἔτσι πατοῦμε κιόλας τὸ κατόφλι τῆς ματεριαλιστικῆς ἀντίληψης τῆς Ἱστορίας. Δὲ θὰ πρέπει δὲ νὰ ξαφνίσει κανένα τὸ ὅτι ἡ γεωγραφικὴ θέση καὶ τὸ κλῖμα φαίνεται νὰ ἔχουν σημασία πολὺ πιὸ μεγάλη ἀπὸ τὸν τρόπο τῆς ζήσης, ὅταν πάρει κανεὶς ὑπ' ὄψη του, ὅτι στὶς ἐποχὲς ποὺ ἐξετάζει ὁ Βολταῖρος, τὰ «ἔθνη» παραμένουν σχεδὸν καρφωμένα σ' ἕναν ὡρισμένο τόπο, καὶ ὅτι οἱ μεγάλες μαζικὲς μετακινήσεις δὲν γίνονται παρὰ ὡς ἐπιδρομὲς ἢ ὡς ἐκστρατεῖες. Πάντως, ἀρχὴ καὶ σπουδαῖο εἶναι ἡ ἀναγνώριση τῆς ἐξέλιξης τῶν ἐθνῶν. Ἐξὸν ἀπ' αὐτὸ ὅμως, τὰ ἔθνη δὲν ἐξελίσσονται σὰν κάτι τὸ συμπαγὲς καὶ τὸ ὁμοιόμορφο. Τὸ «ἔθνος» ἐξελίσσεται ὡς κοινωνία. Γι' αὐτὸ καὶ θὰ ἐξετάσει, ποιὰ εἶταν ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, ποιὲς οἱ συνθῆκες τῆς ζωῆς τους καὶ ποιὰ τὰ ἐπαγγέλματά τους. Καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ ἐπιστήσει τὴν προσοχή του στὸν τρόπο τῆς παραγωγῆς, στὴ βιοτεχνία, στὸ ἐμπόριο, στὴ γεωργία. Θ' ἀντικρύσει γιὰ πρώτη φορὰ τὶς κοινωνικὲς τάξεις. Θὰ ἐξηγήσει τὴν καταγωγὴ τῆς Φεουδαρχίας ὡς τάξης. Ξεχωρίζοντας τὶς τάξεις, δὲν μποροῦσε νὰ μὴν ἀντιληφθεῖ τοὺς ταξικοὺς ἀνταγωνισμούς.

Σὲ ὑποτυπώδη μορφὴ διαβλέπουμε μέσα στὸ ὅλο του ἔργο, ἐκεῖνο ποὺ ἀργότερα θ' ἀποτελέσει τὸ γνώμονα κάθε ἱστορικῆς ἔρευνας: Ὅτι δηλαδή, ὁλόκληρη ἡ Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι μιὰ ἱστορία πάλης τάξεων,—ἴσαμε ποὺ θὰ ὑπάρχουν τάξεις.

Τέλος ἕνα ἄλλο σημαντικὸ χαραχτηριστικὸ εἶναι ἡ πίστη του, ὡς ἱστορικοῦ, στὸ «μοιραῖο». (Fatalité).

Ὁ φαταλισμὸς αὐτὸς δὲν ἔχει διόλου τὴν ἔννοια τῆς ἀφηρημένης μοιρολατρίας. Ὁ φαταλισμὸς αὐτὸς τοῦ Βολταίρου εἶναι τὸ πρῶτο γνωστικὸ βῆμα ποὺ γίνεται πρὸς τὸ ντετερμινισμό, πρὸς τὴν ἔρευνα τῶν ἱστορικῶν νόμων δίχως τὴ μεσολάβηση καμμιᾶς ὑπερκόσμιας καὶ ὑπερφυσικῆς δύναμης.

***

Ἂς μὴν ξεχνοῦμε τώρα ὅτι ὁ προοδευτικὸς αὐτὸς ἱστορικὸς εἶναι ἤδη ἕνας διαμορφωμένος ἀστός. Συνέπεια αὐτοῦ εἶναι τὸ ὅτι ὁ Βολταῖρος ἐξαίρει, κάθε τί τὸ «κανονισμένο», τὸ «τεχνικό». Ἀποστρέφεται τὶς ἀκρότητες, τὶς ἀπότομες ταξικὲς συγκρούσεις. Θαυμάζει, ἄνκαι ἐπιφυλάσσεται νὰ τὴν ἐπιδοκιμάσει, τὴ «μεγάλη ἀρετὴ» τοῦ Λουδοβίκου τοῦ 9ου, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ θάρρος τοῦ Καρόλου τοῦ 12ου. Ἀλλὰ δὲ διαφαίνεται ὁ ἴδιος θαυμασμὸς ὅταν πρόκειται γιὰ πλατειὰ λαϊκὰ κινήματα. Ἐξάλλου οἱ «ἡρωικοὶ χρόνοι» τῆς φεουδαρχίας τὸν ἀφίνουν μᾶλλον ψυχρό. Εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ βλέπει καθαρὰ μέσα στὸ Μεσαίωνα, ποὺ ἐξηγεῖ τὴν ὀπισθοδρόμηση ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀρχαιότητα καὶ ποὺ ἀποδίνει ἀναγλυφικὰ τὸν ἀντιδραστικὸ ρόλο τοῦ Χριστιανισμοῦ σ' ὅλη αὐτὴν τὴν περίοδο.

Ὡστόσο, ὁ προοδευτικὸς αὐτὸς ἀστός, καὶ μάλιστα στὴν ἐπαναστατικὴ περίοδο τῆς τάξης του, κηλιδώνει τὸ ὅλο ἔργο του γιὰ νὰ φανεῖ ἀρεστὸς στὴν Αἰκατερίνη τῆς Ρωσσίας ποὺ κατὰ παραγγελία της γράφει τὴν «Ἱστορία τῆς Ρωσσικῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ τὸν Μεγάλο Πέτρο». Ἀντὶ νὰ περιοριστεῖ στὸ μεταρρυθμιστικὸ ἔργο τοῦ Πέτρου—ποὺ θὰ εἴτανε φυσικὰ μιὰ σπουδαία παράλειψη ἂν τὸ παραγνώριζε—γίνεται ὁ πανηγυριστὴς τῶν Ρωμανόφ, καὶ παρασιωπᾶ σκόπιμα, κάθε τί ποὺ θὰ μπορέσει νὰ σκιάσει τὴ δόξα τοῦ Πέτρου καὶ τῆς Αἰκατερίνης. Χαραχτηριστικὸ κι' αὐτὸ παράδειγμα τῆς ἐξέλιξης καὶ τῶν μεταπτώσεων τῶν ἀστῶν διανοουμένων ὅσο προχωρημένοι κι' ἂν συμβαίνει νὰ εἶναι.

***

Τὶς γενικές του ἀρχὲς ὁ Βολταῖρος θὰ τὶς ἐφαρμόσει σ' ὅλα του τὰ ἱστορικὰ συγγράμματα: Θὰ διαλέξει ὡς κύριο πρόσωπο τὸν Κάρολο τὸ 12ο γιὰ νὰ γράψει τὴν ἱστορία του—μιὰ ἱστορία ποὺ ὡστόσο εἶναι πιότερο ἱστορία μιᾶς ἐποχῆς κ' ἑνὸς λαοῦ παρὰ ἱστορία ἑνὸς μονάρχη. Σπουδαιότερο ἀπὸ τὰ ἱστορικά του συγγράμματα, ἀπὸ τὴν ἄποψη γενικώτερης ἐπισκόπησης, κρίνεται σήμερα τὸ «Δοκίμιο ἐπὶ τῶν ἠθῶν τῶν Ἐθνῶν» (1756) Ἔπειτα ἔρχονται μὲ τὴ σειρά: «Τὰ χρονικὰ τῆς Αὐτοκρατορίας» γραμμένα στὸ Κολμὰρ μετὰ τὴν ἐπάνοδο του ἀπὸ τὸ Πότσδαμ. Τέλος, οἱ «Ἀκριβολογίες τοῦ αἰώνα τοῦ Λουδοβίκου XV» καὶ ὁ «Αἰώνας τοῦ Λουδοβίκου τοῦ XIV».

Στὴν ὅλη αὐτὴ σειρὰ ὁ Βολταῖρος ἐφαρμόζοντας τὶς ἀρχὲς καὶ τὴ μέθοδο καὶ τὶς ἀντιλήψεις ποὺ ἀναφέραμε, διατυπώνει ἱστορικὲς κρίσεις, ἄνισες βέβαια καὶ ποὺ δὲν ἔχουν πιὰ σήμερα ὅλες τους τὴν ἴδια ἐπιστημονικὴ ἀξία, κρίσεις ὡστόσο ποὺ στὸ σύνολο τους ἀποτελέσανε σημεῖα ἀφετηρίας γιὰ τοὺς κατοπινοὺς ἱστορικούς.

Εὐκολονόητο γενικὸ συμπέρασμα ἀπ' ὅλα αὐτά, θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι τὸ ὅτι μένοντας κανεὶς σήμερα ἐκεῖ ὅπου ἄρχισε ὁ Βολταῖρος ἐδῶ καὶ διακόσια χρόνια μένει οὔτε πολὺ οὔτε λίγο, καθυστερημένος ἀπὸ τὴν ἐποχή του κατὰ δυο τοὐλάχιστο αἰῶνες.

ΠΕΤΡΟΣ ΠΙΚΡΟΣ

«Θὰ ἤθελα ν' ἀνακαλύψω ποιὰ εἶτανε τότες ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων, πῶς ζοῦσαν μέσα στὶς οἰκογένειες, ποιὰ ἐπαγγέλματα καλλιεργοῦσαν, παρὰ νὰ ἐπαναλάβω τὶς δυστυχίες τόσων πληγῶν καὶ τόσων πολέμων, θλιβερὰ ἀντικείμενα τῆς Ἱστορίας..,»

(Πρόλογος στὸ Δοκίμιο
πάνω στὰ ἤθη)-

«Ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τοὺς νεώτερους ἱστορικοὺς περισσότερες λεπτομέρειες, γεγονότα ἐξακριβωμένα, ἀκριβεῖς χρονολογίες, αὐθεντίες, περισσότερη προσοχὴ στὰ ἤθη, στοὺς νόμους, στὸ ἐμπόριο, στὴ δημοσιονομία, στὴ γεωργία. στὸν πληθυσμό».

(Φιλοσοφικὸ Λεξικὸ:
ἄρθρο: Ἱστορία)

Ο ΓΥΡΙΣΤΗΣ

Ὁ Λουκὰς φαινότανε πὼς ἤξαιρε δυὸ μέρες τῆς ἑβδομάδας: τὸ Σάββατο καὶ τὴ Δευτέρα· μὰ πραγματικὰ δὲν ἤξαιρε παρὰ μόνο τὴν Κυριακή, «ποὺ εἶταν μέρα διαφορετικὴ ἀπὸ τὶς ἄλλες» καὶ λογάριαζε πὼς μιὰ μέρα πρὶν τῆς Κυριακῆς ἡ δουλειά του εἶταν στὸ Τυπογραφεῖο-μιὰ μέρα μετὰ τὴν Κυριακή, ἡ δουλειά του εἶταν στὸ Καφεκοπτήριο. Τὶς ἄλλες μέρες, ἔπρεπε τὸ παιδὶ τοῦ Τυπογραφείου ἢ τοῦ Καφεκοπτηρίου, νὰ φέρει μιὰ βόλτα στὰ λημέρια του καὶ νὰ τοῦ πεῖ: «Ἔλα Λουκὰ... τὸ μάγγανο... τὸ μάγγανο...»

Ὁ φτωχούλης! Δὲν εἶχε κεφάλι κι' οὔτε ψυχή! Τόσο κουτός! Δὲν εἶχε πάρεξ χέρια, πόδια καὶ στομάχι. «Στομάχι ὁ Λουκάς!;...» Ὁ καθεὶς μποροῦσε νὰ τὸ ἀμφισβητήσει· κι' ὁ ἴδιος ἀκόμη ἀ ρωτιόταν θἄλεγε: «Δὲν καταλαβαίνω.»

Εἴταν γερὸς... ποτὲ δὲν παραχόρτασε κι' οὔτε εἶχε ἀκόμα πεινάσει γιὰ νὰ τὸ νοιώσει. Μὸ ὅταν ἡ μηχανὴ τοῦ Τυπογραφείου κι' ἀμέσως ἡ ἄλλη τοῦ Καφεκοπτηρίου διασκευαστήκανε σὲ ἠλεκτροκίνητες καὶ τὰ χέρια, ποὺ κάνανε τὰ χερούλια ν' ἀνάβουν ἅμα τ' ἀδράχνανε, κατάντησαν ἀχρείαστα, βεβαιώθη—καὶ πολὺ μάλιστα—πὼς εἶταν καὶ στὸ Λουκὰ στομάχι.

Στὸ Καφεκοπτήριο εἶχε μονάχα δυὸ-δυόμισι χρόνια, γιατὶ πρωτήτερα δὲν εἶταν μηχανὴ βαρειὰ γιὰ νὰ χρησιμοποιεῖ γυριστὴν εἰδικό. Στὸ Τυπογραφεῖο εἶχε εἴκοσι ὁλάκερα, λογαριασμένα, χρόνια, ἀφοῦ ἡ ἐφημερίδα σὲ λίγο γιόρταζε τὴν εἰκοσαετηρίδα της κι' ὁ Λουκὰς εἶταν ὁ γυριστὴς ἀπὸ τὸν πρῶτο της ἀριθμό.

Μὲ τὸ Λουκὰ γυριστή, ἡ δουλειὰ ἔβγαινε καλὴ καὶ οἰκονομικά, μὰ... δὲν ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιοῦν τὰ μέσα ποὺ προσφέρει ἡ πρόοδος καὶ ὁ πολιτισμός;

Ἀπὸ πέρσι ἔχει μπεῖ ἀριθμητῆρας στὴ μηχανὴ κι' ὁ Λευτέρης ὁ τυπωτής, μὲ μιὰ ματιά, ξαίρει πόσα τυπωθήκανε-πόσα μένουν· μὰ ὁ Λουκὰς ἐξακολουθεῖ νὰ ρίχνει μιὰ ματιὰ στὸ χαριὶ τὸ τυπωμένο—μιὰ στ' ἀτύπωτο, σκύβει τὸ κεφάλι καὶ γυρίζει πιὸ γρήγορα.

— Ἐμπρὸς Λουκά,...τὸ μάγγανο... τὸ μάγγανο... Αὔριο πιὰ θὰ ξεκουραστεῖς.

Ὅταν πρὸ λίγες μέρες ὁ Διευθυντὴς-Ἰδιοκτήτης, ἔλεγε στὸν τυπωτὴ τὴν ἀπόφασή του, τὰ συνθετήρια ὅλα σταθήκανε ν' ἀκούσουν καὶ μονάχα ὁ τροχὸς γύριζε-γύριζε.

Τώρα οἱ εἰδικοὶ τεχνίτες ἔχουν ἑτοιμάσει ὅλα καὶ δὲ μένει παρὰ νὰ μπεῖ τὸ πέτσινο λουρί. «Αὔριο!... Καὶ τὸ Σάββατο τὸ φύλλο βγαίνει μὲ τὸν ἠλεχτρισμό...»

Ἔτσι, ὅταν τὸ Σάββατο ὁ γυριστὴς ἀνασκουμπωμένος καὶ φτύνοντας στὶς χοῦφτες του ἔμπαινε στὸ Τυπογραφεῖο, εἶδε τὸν τροχὸ νὰ γυρίζει κ' ἡ μηχανὴ νὰ κουδουνίζει... «νὰ κελαϊδεῖ σὰν ἀηδόνι». Οἱ στοιχειοθέτες ποὺ εἶχανε παρατήσει τὰ συνθετήρια καὶ παρατηροῦσανε μὲ σοβαρὴ καὶ σιωπηλὴ περιέργεια, γελάσανε γιὰ τὸ ξάφνισμά του κι' ὁ κύριος Διευθυντὴς τόνε ρώτηξε μὲ ὕφος καλοκάγαθο ἂν τοῦ ἀρέσει...

— Μὰ τὸ Θεό!... κ' ἔδειχνε τὸ χερούλι ποὺ γύριζε κούφια μαζὶ μὲ τὸν τροχό, κ' ἤθελε νὰ πεῖ τὴν ἐντύπωσή του ποὺ εἶχε θαυμαστωθεῖ μέσα του μὰ σάστιζε χωρὶς νὰ μπορεῖ νὰ πεῖ λόγια. Κι' ἄξαφνα, ἐνθουσιάστη κι' ἄρχισε νὰ γελᾶ, νὰ χειρονομεῖ, καὶ τέλος κατάφερε νὰ πεῖ:

— Μὰ τὸ Θεό!... καλὴ τέχνη!...

— Τώρα τί θὰ τόνε κάνουμε τοῦτον, εἶπε ὁ τυπωτὴς (ποὺ εἶταν κι' ὁ ἀρχιεργάτης στὸ Τυπογραφεῖο). Κι' ὁ κύριος διευθυντὴς κάτι εἶπε, μὰ χάθη μέσα στὴν πολὺ ἐνδιαφέρουσα δήλωση τοῦ μηχανικοῦ πὼς μπορεῖ νὰ προστεθεῖ στὴ μηχανὴ ἕνα ἐργαλεῖο ποὺ μ' αὐτό, τὸ χαρτὶ σπρώχνεται καὶ τοποθετεῖται στὸ τύμπανο...

— ...θὰ τυπώνει χιλιάδες τὴν ὥρα, καὶ μ' ἕνα παιδὶ μονάχα γίνεται ἡ δουλειά...

— Συλλογίζουμαι καὶ γιὰ λινοτυπικὴ μηχανή...,εἶπε ὁ κύριος Διευθυντής, χαμηλώνοντας τὴ φωνή του. Καὶ πρόσθεσε φωναχτὰ πὼς ἂν ἔλθουν τὰ πράγματα, καθὼς ἐλπίζει, δεξιά, θὰ βγάλει τὸ φύλλο δισεβδομαδιαῖο...

Ἡ ἐλπίδα του εἴτανε πὼς θἄναβε πόλεμος. Ὤ! τότες θἄχει ὕλη γιὰ δισεβδομαδιαῖο φύλλο... καὶ καλὴ ξόδεψη...

Κατόπι, κάνοντας νόημα στὸ μηχανικὸ πὼς δὲν πρέπει νὰ καταλάβουν τίποτα οἱ ἐργάτες, ρώτηξε: «πόσα στοιχίζει ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀνέφερε πρὸ ὀλίγου», ἐννοώντας τὸ ἐργαλεῖο ποὺ σπρώχνει τὸ χαρτὶ ἴσια στὸ τύμπανο καὶ πόσα στοιχίζει μιὰ καλὴ λινοτυπικὴ μηχανή.

Ὁ Λουκὰς εἶταν νὰ παίρνει μερικὰ ψιλὰ γιὰ τὰ γυρίσματα ποῦκανε μεσοβδόμαδα σὲ ἔκτακτη τυπογραφικὴ δουλειά· τὰ πῆρε, κ' ἔτσι δὲν κατάλαβε πὼς γιὰ τὸ σημερινὸ «βγάλσιμο τοῦ φύλλου» δὲν πληρωνόταν. Τὴ Δευτέρα στὸ Καφεκοπτήριο, διηγήθη μὲ παιδικὴ χαρὰ τὸ θαυμάσιο αὐτὸ πρᾶμα ποὔχε γίνει στὸ Τυπογραφεῖο, κι' ὅταν τοῦ εἶπαν πὼς κ' ἐδῶ θὰ βάλουνε ἠλεχτρισμό, ἐβεβαίωσε πώς: «εἶναι καλὴ τέχνη, μὰ τὸ Θεό!...»

Μέσα στὴν ἑβδομάδα, οὔτε μιὰ φορὰ τὸ παιδὶ τοῦ Τυπογραφείου δὲν πῆγε νὰ ψάξει νὰ τὸν εὕρει γιὰ νὰ τοῦ πεῖ: «Ἔλα Λουκά, τὸ μάγγανο...» καὶ τὸ Σάββατο, ὅταν ὁ Λουκὰς πῆγε καθὼς πάντα ἀνασκουμπωμένος, οἱ ἐργάτες τὸν ὑποδεχτήκανε μὲ χαμόγελο καὶ βλέμματα γιομᾶτα συμπόνια κ' εἰρωνία μαζί.

—Πῶς πᾶν τὰ κέφια, Λουκά...ρώτηξε ὁ κύριος Διευθυντής, ποὺ καθὼς πάντα εἶχε κατέβει γιὰ νὰ πάρει τὸ πρῶτο φύλλο, καὶ στὸ στόμα

τοῦ Λουκὰ ἐπλανήθη ἐκεῖνο τὸ σχεδὸν ἀδιόρατο χαμόγελο τοῦ ταπεινοῦ ποὺ κολακεύεται γιατὶ τὸ ἀφεντικό, ἀσχολήθηκε μὲ τὸ καλὸ ἢ τὸ κακό του κέφι. Καὶ πάλι, τὸ ἀφεντικό, τὴ στιγμὴ ποὺ ὁ τυπωτὴς ἅπλωσε τὸ χέρι του στὴν πρίζα, βάζοντας σὲ κίνηση τὴ μηχανή, ρώτηξε: ἂν π αγματικῶς ὁ Λουκὰς βρίσκει πὼς εἶναι καλὴ τέχνη τούτη... Ὁ Λουκὰς τὸ βεβαίωσε μὲ ὅρκο, βλέποντας μὲ παιδικὴ κατάπληξη τὸ χερούλι ποὺ γύριζε κούφια μαζὶ μὲ τὸ μεγάλο τροχό.

— Ἀκριβῶς αὐτὸ λέω κ' ἐγώ!... εἶπε σ' ἕνα τόνο εὔθυμο—σὰ νὰ ἔκανε μιὰ ὑποδήλωση φαιδρή. Γελάσανε οἱ στοιχειοθέτες καὶ μαζί τους γελοῦσε κι' ὁ Λουκάς· γελοῦσε ἀκόμα κι' ὅταν πιὰ οἱ στοιχειοθέτες συναιστανθήκανε πὼς κάθε ἄλλο παρὰ γιὰ γέλοια εἶταν αὐτὸ καὶ ξεδοθήκανε στὸ σοβαρὸ συλλογισμό: «Τί θὰ κάνει τώρα αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος χωρὶς δουλειά;...» Ὁ κύριος Διευθυντὴς ἀνέβη στὸ γραφεῖο του, ἀφοῦ ἔριξε στὸ τραπέζι λίγα ψιλά, κάνοντας νόημα πὼς εἶναι γιὰ τὸ Λουκά. Ὅταν σώθη τὸ τύπωμα ὁ τυπωτὴς τοῦπε: «Πάρε Λουκά...» κι' ὁ Λουκὰς τὰ κύταξε ἀπορημένος; «Κάτι πολὺ λίγα τοὔδιναν αὐτὴ τὴ βδομάδα...» Μὰ δὲν εἶπε τίποτα.

Τὴ Δευτέρα ἦλθε λαχανιασμένος ἀπὸ τὸ τρεχιὸ γιὰ νὰ πληροφορήσει πώς: καὶ στὸ Καφεκοπτήριο βάλανε ἠλεχτρισμό.

— ... Βάλανε κ' ἐκεῖ... Δὲν τὸ ξαίρετε ποὺ βάλανε καὶ στὴ μηχανὴ τοῦ καφέ!... ἔλεγε μ' ἐνθουσιασμό!...

Τὸ ξαίρουνε, Λουκά! Ἀπὸ τὸ πρωὶ ὁ κύριος Διευθυντὴς ἔδωσε νὰ στοιχειοθετηθεῖ ἕνα μακρὺ σημείωμα ποὺ πληροφοροῦσε τὸ κοινὸ πὼς... «μετὰ τὸ Τυπογραφεῖον μας, ἰδοὺ τὸ Καφεκοπτήριον χρησιμοποιεῖ τὸν ἠλεκτρισμὸν ὡς κινητήριον δύναμιν...» Περιγράφει, μὲ ζωηρὰ χρώματα, τὸ λαχάνιασμα τοῦ ἀνθρώπου γυριστή, πιστοποιεῖ τὴν πρόοδο «τῆς μικρᾶς ἡμῶν πόλεως» καὶ κάμνει ἕναν ὕμνο στὸν πολιτισμό.

Τὸ Σάββατο πάλι, τὴ στιγμὴ ποὺ «ἰὸ φύλλο ἔμπαινε στὸ πιεστήριο», ἔμπαινε κι' ὁ γυριστὴς στὸ Τυπογραφεῖο, ἀνασκουμπωμένος, καθὼς γινότανε ἀποεῖκοσι χρόνια. Οἱ ἐργάτες κυταχτήκανε μεταξύ τους ἐκφράζοντας οἶχτο. Ὁ κύριος Διευθυντὴς ἐγρύλλισε ἐκφράζοντας δυσφορία γιὰ τὸν ἐρχομὸ τοῦ ἀχρείαστου πιὰ ἐργάτη· μὰ γρήγορα χαμογελάσανε βλέποντάς τον πῶς κυτοῦσε ἰὸ χερούλι, τὸ πέτσινο λουρί, τὰ ἠλεχτρικὰ σύρματα, τὴν πρίζα...

— Τώρα ποὺ ἐγὼ δὲν τήνε γυρίζω... δὲν πρέπει νἄρχουμαι πιὸ νωρὶς... νὰ τήνε σκουπίζω, νὰ τήνε λαδώνω... εἶπε δειλά. Δὲ θέλω νὰ παίρνω ἀβάντα (*) τὸν παρᾶ... Τάχα δὲ θὰ μποροῦσα νὰ μάθω ἐγὼ νὰ πατάω τὸ κουμπί; πρόσθεσε μὲ τόνο ποὺ φανέρωνε ὅτι ἐχτιμοῦσε πολὺ αὐτὴ τὴν ὑπηρεσία ποῦλεγε πὼς μποροῦσε νὰ μάθει νὰ προσφέρνει. Σ' αὐτὸ οἱ ἐργάτες μπήξανε τὰ γέλοια· κι' ὁ κύριος Διευθυντὴς τοῦπε σοβαρὰ-σοβαρά, πὼς πρέπει νὰ κυτάξει νὰ βρεῖ δουλειὰ ἀλλοῦ...

— Ποῦ;

Ἀλήθεια ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ δουλέψει ὁ Λουκάς; Μήπως εἴτανε στὴ χώρα κι' ἄλλη μηχανὴ νὰ πάει νὰ τήνε γυρίζει; Τὸ λίγο ποὺ εἶχε μάθει κι' αὐτὸς σὲ τοῦτον τὸν κόσμο νὰ κάνει—καὶ τὄκανε τόσο καλά!—ποιὸς τὸ χρειάζεται;

Νὰ πάει νὰ γυρίζει τὸ μάγγανο... Νὰ κάνει τὴ δουλειὰ τοῦ ἀλόγου... Μιὰ φορά, δὲ θέλει μεροκάματο πιότερο... Μά, ποιὸς ἔχει μαγγανοπήγαδο καὶ τὸν χρειάζεται; Ὅποιος ἔχει μάγγανο, ἔχει ποὺ ἔχει τὸ ἄλογό του...

Νὰ πάρει νὰ δουλέψει σ' ἄλλη δουλειά; Τί δουλειά; Χοντροπετσιάσανε οἱ παλάμες του, ἔτσι, ποὺ δὲ μπορεῖ νὰ σφίξει μιὰ δεκάρα. Τὰ δάχτυλα δὲν κλείουν γιὰ τὸ σταυροκόπημα ποὺ τοῦ μάθανε νὰ κάνει πρὶν πιάσει δουλειά. Τὰ χέρια του, κ τάντησαν ἀλύγιστα... μὰ τὸ χερούλι ἄναβε σὰν τ' ἄδραχναν κ' ἡ μηχανὴ κελαϊδοῦσε σὰν ἀηδόνι.

— Δὲν ἔμαθες, λοιπόν, καμμιὰ δουλειά; ρώτησε ὁ κύριος Διευθυντής, ἐκφράζοντας ψεύτικη ἔκπληξη.

— ... Σὰν εἴμουνα παιδὶ μὲ βάλανε στὸ τσαγκάρικο... Πῆγα κάμποσες μέρες... Δὲ θυμᾶμαι πόσες... Μιὰ μέρα ἦρθε τ' ἀφεντικό, ὁ πατέρας σας, καὶ ζήτησε ἀπὸ τὸ μάστορα ἕνα χεροδύναμο παιδί... Τὸ θέλει νὰ γυρίσει τὴ μηχανή, λέει... Στὸ τσαγκάρικο, τὸ χεροδύναμο παιδὶ ἐγὼ εἴμουνα... Ὁ μάστορας ἔστειλ' ἐμένα... Τὴν ἀκόλουθη μέρα, μὲ ζήτησε πάλι... «Χάϊντε, Λουκά!... τὸ μάγγανο... τὸ μάγγανο...» λέει ὁ τσαγκάρης... Σὲ λίγες μέρες, πάλι μὲ ξαναζήτησε... «Ἤ παπᾶς-παπᾶς ἢ ζευγᾶς-ζευγᾶς», λέει ὁ μάστορας... «κι' αὐτὴ δουλειὰ εἶναι... χρειαζούμενη... ψωμὶ νὰ βγαίνει... « έει τ' ἀφεντικό, καὶ μοῦ παραγγέλνει ν' ἀφίσω τὸ μάστορα.

Ὁ κύριος Διευθυντής, πρέπει νὰ θυμηθεῖ πόσοι καὶ πόσοι εἶχαν δοκιμαστεῖ νὰ γυρίσουν αὐτὴ τὴ μηχανή. Σὲ λίγους γύρους κόβονταν τὰ γόνατα, κόβο ταν τὰ μπράτσα, πιανόταν ἡ ἀναπνοὴ κι' ἄρχιζε τὸ λαχάνιασμα. Γυρίζανε ἀκανόνιστα... σταματούσανε... κι' ὁ τυπωτὴς βλαστημοῦσε γιατὶ τύπωνε στὸ τύμπανο ἢ τοὔτρωγε τὸ χαρτί. Πρὸ λίγες μέρες, γράφοντας τὸ σημείωμα γιὰ τὴ μετατροπὴ τῆς χειροκίνητης μηχανῆς σὲ ἠλεχτροκίνητη, περίγραψε πολὺ πιστὰ τὸ βάσανο τοῦ γυριστή, γιατί, μικρός, παρατοῦσε συχνὰ τὸ βιβλίο γιὰ νὰ κατέβει νὰ χαζέψει τὸ γύρισμα τῆς βαρειᾶς μηχανῆς, μὲ τὸν ἴδιο θαυμασμὸ ποὺ τὸ χαζεύει αὐτὴ τὴ στιγμὴ ὁ

(*) Ἄκοπα (σελέμικα).

Λουκάς. Ὅμως τώρα, νευριάζει ὁ κύριος Διευθυντὴς καὶ ξεφωνίζει:

— Πώ! πώ! πώ! Τί δουλειὰ νὰ τοῦ δώσει κανεὶς νὰ κάνει... Δὲν εἶναι γιὰ τίποτα... Δὲν ἔχει κεφάλι... κι' οὔτε ἕνα μήνυμα δὲ μποροῦσε νὰ στείλει κανεὶς μ' αὐτόν...

Καὶ λέει στοὺς ἐργάτες νὰ θυμηθοῦν τὴ μέρα ποὺ τὸν βάλανε νὰ κουβαλήσει χαρτὶ ἀπὸ τὴν ἀποθήκη. Ναί, οἱ δεσμίδες γλυστροῦσαν κ' ἔφευγαν ἀπὸ τὸν ὦμο του... Σπούσανε καὶ σκορποῦσαν στὸ πάτωμα.—Τὸ γύρισμα τοῦ τροχοῦ, εἴκοσι χρόνια, ἔσπρωξε σιγὰ-σιγὰ τοὺς ὤμους ὥς τ ἀφτιά, καὶ... πῶς μποροῦσε νὰ πεζέψει δεσμίδες ἀπάνω τους;

Ἔβγαλε καὶ τοὔδωσε λίγα γρόσια.

— ... Λουκά!... κύταξε νὰ βρεῖς δουλειά, Λουκά!... Νὰ μὴ γίνεις «ἀβαντατζῆς» Λουκά...

Ναί, κακοφαινόταν πολὺ στὸ Λουκὰ «νὰ παίρνει ἀβάντα τὸν παρᾶ...» Καὶ στὸ Καφεκοπτήριο τὸν εἶπαν ἀβαντατζῆ, καὶ τρεῖς μέρες δὲν πῆγε. Δὲ θὰ πήγαινε ἄλλο ἂν μποροῦσε νὰ κάνει χωρὶς καφὲ—δηλαδὴ χωρὶς τὴ μυρουδιὰ τοῦ καφὲ ποὺ τοῦγινε ἀπαραίτητη τώρα τελευταῖα, ἔτσι ποὺ νὰ θαρρεῖ πὼς λυώνουν τὰ ρουθούνια του κ' ἡ μύτη του σύρριζη πάει νὰ πέσει, ὅταν περάσε ὥρα χωρὶς νὰ ὀσμιστεῖ φρεσκοκαβουρδισμένο καφέ!

Ἦρθε στὸ Τυπογραφεῖο τὴν ἀκόλουθη βδομάδα, σκυφτός, μὲ τὸ περίεργο κύρτωμα ποὺ δωσε ὁ τροχὸς στὸ κορμί του—λὲς κ' ἔπρεπε νὰ ἐπιτύχει μιὰ χρειαζούμενη ἁρμονία στὶς γραμμές τους—μὲ τὰ μανίκια ὅμως κρεμμασμένα. Δὲ μπῆκε μέσα· στάθη ἀπόξω. Ὅταν ὁ κύριος Διευθυντὴς πῆρε τὸ φύλλο κι' ἀνέβη στὸ γραφεῖο του, ὁ διορθωτὴς σηκώνοντας μιὰ στιγμούλα τὸ κεφάλι του ἀπὸ τὴ φόρμα ποὺ σκάλιζε μὲ τὸ τσιμπίδι—σὰ μὲ μυτίτσα πουλιοῦ—ρώτηξε:

— Ἔ, λοιπόν, Λουκά;...

Κι' ὁ Λουκὰς χαμογέλασε πλατειὰ κ' εἴδανε ὅλοι δυὸ σειρὲς ἄσπρα, γερὰ δόντια, ποὺ βέβαια—τουλάχιστο μιὰ φορὰ τὴ μέρα—θὰ θέλανε νὰ μασᾶνε...

Κάμποσες βδομάδες δὲν ἦρθε· ὅμως μιὰ μέρα ἦρθε καὶ τὸ πρόσωπό του, ποὺ εἶταν πρωτήτερα τόσο γλυκὸ καὶ ζωηρό, φαινόταν κατσουφιασμένο καὶ χλωμό. Γύρισε τὰ μάτια του καὶ κύταξε τὸ πέτσινο λουρί, τὰ σύρματα, τὸ «κουμπί», σὰ νὰ τοὺς κρατοῦσε ἀμάχι.

Τί νἄχει στὸ κεφάλι του;! Ἄραγες μπορεῖ νὰ κάνει σκέψεις;!

«Πάει πιά... ψωμὶ δὲν ἔχει γιὰ μένα».

Ἔνοιωθε μιὰ τρύπα, μιὰ φοβερὴ σπηλιὰ ἀνοιχτὴ μέσα του.

Ὕστερα γύρισε τὸ βλέμμα του καὶ κύταξε τὸ χερούλι ποὺ ἄνκαι ἀχρείαστο δὲν τὄχουν βγάλει ἀκόμη καὶ γυρίζει κι' αὐτὸ κούφια μὲ τὸ μεγάλο τροχό. Κατόπι, χαμήλωσε τὸ βλέμμα του κ' ἔμεινε κυτάζοντας μὲ μάτια θολά, σὰν θαμπωμένα ἀπὸ κάποιαν ἀόριστη σκέψη, ἴσια κάτου, στὸ ταρρατσωμένο ἔδαφος τοῦ Τυπογραφείου.

— Λουκά!... Λουκά!... δὲ βρῆκες ἀκόμη ἀκόμη νὰ δουλέψεις, Λουκά... Κατάντησες, στ' ἀλήθεια, ἀβαντατζῆς... τοῦ εἶπε μὲ περιφρόνηση ὁ κύριος Διευθυντής.

— ... Πῆγα σὲ πολλὲς δουλειές... «Δὲν τὰ καταφέρνεις, Λουκά...» λένε... Ἐσεῖς δὲ χρειαζόσαστε, λέτε, τὴ δουλειά μου... μὰ ἐγὼ χρειάζουμαι τὴ δουλειά μου... ἔχω στομάχι...

Αὐτὰ τὰ λόγια ἐνοχλήσανε τὸν κύριο Διευθυντή. Χτυπήσανε κατάκαρδα τοὺς ἐργάτες· κι' ὡστόσο εἴχανε προφερθεῖ χαμογελούμενα· γιατὶ στὸν κόσμο εἶναι γεννημένα καὶ τέτοια πλάσματα ποὺ δὲ μποροῦν νὰ παραπονεθοῦν κ' ἡ ἰδέα πώς, μιὰ μέρα, μποροῦν νὰ ἐπαναστατήσουν, φαίνεται μιὰ μεγάλη ἀπιθανότητα.

— Πῶς θὰ ζήσει αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος;! εἶπε ἀπότομα καὶ μὲ κάτι τὸ ἀνεξάρτητο στὴ φωνή του ὁ ἀρχιεργάτης· μὰ ὁ κύριος Διευθυντὴς τοὔριξε ἐκεῖνο τὸ ψυχρὸ βλέμμα ποὺ ξαίρουν νὰ ρίχνουν οἱ ἀφεντάδες καὶ μποροῦν, καθὼς καυχιοῦνται μονάχοι τους, νὰ καλμάρουν ὄχι μονάχα ἐπαναστατημένον ἐργάτη, μὰ καὶ μανιακὸ στὸ φρενοκομεῖο.

* * *

Ἡ ἐφημερίδα γιόρταζε τὴν εἰκοσαετηρίδα της. Ἀπὸ μέρες εἶχε χρυσοτυπωθεῖ ὁ τίτλος σὲ πολλὲς χιλιάδες φύλλα. Αὐτὸ τὸ φύλλο θὰ μοιραζόταν σ' ὅλα τὰ σπίτια, σὲ συνδρομητὲς καὶ μή. Θὰ στελνόταν σ' ὅλο τὸ νησὶ κι' ἀπὸ δῶ καὶ πέρα, θἄβγαινε δισεβδομαδιαῖο. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη!

Τὸ Σάββατο... οἱ φόρμες στὸ πιεστήριο... Ὁ κύριος. Διευθυντὴς ἐκεῖ περιμένοντας συγκινημένος νὰ πάρει τὸ πανηγυρικὸ φύλλο. Ὁ τυπωτὴς πατάει καὶ ξαναπατάει τὸ «κουμπὶ» μὰ ἡ μηχανὴ δὲ σαλεύει!

Τί συμβαίνει;

— Βλάβη!...

— Ὄχι... Νά... Οὔτε τὸ φῶς ἀνάβει... Ρεῦμα δὲν ἔχει...

Σοβαρὴ βλάβη στὴν ἠλεκτρομηχανή. Κραίπαρε. Δὲν ἐξακριβώθη ἀκόμη ἡ αἰτία, μὰ ἡ ζημιὰ εἶναι μεγάλη.

— Κάποιος ἐργάτης ἔχωσε κάνα καρφί-κάνα κλειδὶ στὸν ἁρμὸ κ' ἡ μηχανὴ κραίπαρε... εἶπε ἕνας στοιχειοθέτης.

— Καὶ ποῦ τὸ ξαίρεις ἐσὺ αὐτό; ρώτησε ὁ διπλανός του.

— Δὲν τὸ ξαίρω... τὸ φαντάζουμαι... Φαρμακωμένοι ἐργάτες, εἶναι πολλοὶ σ' αὐτὸ τὸ ἐργοστάσιο...

Θὰ χρειαστοῦν μέρες γιὰ νὰ διορθωθεῖ... Ἡ πόλις θὰ μένει βυθισμένη στὸ σκοτάδι...

— Μπά, ὁ κύριος Δήμαρχος θὰ βάλει νὰ ξανακρεμμάσουν τὰ φανάρια καὶ θὰ κάψει πετρέλαιο.

Τὸ φύλλο πῶς θὰ βγεῖ;... κ' εἶναι νὰ τυπωθεῖ καὶ σὲ τόσες χιλιάδες...

Τὸ χερούλι εἶναι ἀκόμη στὸν τροχό...

Ὁ κύριος Διευθυντὴς διάταξε νὰ φωνάξουν τὸ Λουκά.

Τὸ παιδὶ τοῦ Τυπογραφείου ἔφερε μιὰ-δυὸ βόλτες στὰ παλιὰ λημέρια τοῦ γυριστῆ μὰ δὲν τόνε βρῆκε, κι' ὁ κύριος Διευθυντὴς ξεφώνισε ἀπὸ ἀγανάχτηση γιατὶ ὁ Λουκὰς δὲν εἶταν πρόχειρος, κ' εἶπε νὰ φωνάξουν ἕναν ὁποιοδήποτε.

Ἀπὸ ἄεργους, ἕτοιμους νὰ κάνουν κάθε δουλειά, σήμερα πλῆθος... Δὲν εἶναι καθὼς τότες ποὖπρεπε ὁ μακαρίτης νὰ ξελογιάσει τὸ τσαγκαρόπουλο...

Φέραν ἕνα, μ' ἀπὸ τοὺς πρώτους γύρους, ὁ τυπωτὴς ἔκανε νόημα πὼς πρέπει νὰ φέρουν ἄλλο. Πραγματικῶς, στὴν πρώτη ἑκατοντάδα, «εἶναι χτικιὸ» εἶπε, καὶ παράτησε. Ἔπιασε ἄλλος, μὰ πάλι ὁ τυπωτὴς διάγνωσε πὼς μ' αὐτοὺς δουλειὰ δὲ θὰ γίνει... Πῆγαν τέσσερις νὰ κυτάξουν γιὰ τὸ Λουκά, κι' ὅλη ἡ χώρα ἔμαθε πὼς ὁ Λουκὰς εἶναι χρειαζούμενος γιὰ δουλειά! ... «Ἄς κυτάξουν στὸ Καφεκοπτήριο...» Στὸ Καφεκοπτήριο δὲν εἶταν. «Ἦρθε σὰν πάντα κι' ὀσμίστη τὸν καφέ του», εἶπαν ἐκεῖ, «κ' ἔφυγε... Ποιὸς ξαίρει ποῦ κοπροσκυλιάζει...» Τέλος, τόνε βρήκανε ξαπλωμένο στὴν κοιλιά του, μέσα σ' ἕνα ἀμάντρωτο οἰκόπεδο. Τὸν σηκώσανε καὶ τὸν φέραν θριαμβευτικὰ στὸ Τυπογραφεῖο...

— ... Ἔλα Λουκά!... τὸ μάγγανο... τὸ μάγγανο...

Ἡ ἀξία τοῦ Λουκὰ ἀνέβη!

Κι' ἀνασκουμπώθη, κ' ἔφτυσε στὶς χοῦφτες του καὶ χούφτιασε τὸ χερούλι... κι' ἄρχισε νὰ γυρίζει... μὰ γύριζε σὰ νὰ εἶταν ἕνα ξεβιδωμένο ἀντρείκελο... Σὲ λίγους γύρους, κοπήκανε τὰ γόνατά του, χαλαρώσανε τὰ μπράτσα του, κι' ἄρχισε τὸ λαχάνιασμα... Γύριζε ἀκανόνιστα... σταμάτησε...

Αὐτὸ εἶταν τόσο ἀπροσδόκητο, τόσο ἀκατανόητο!...

— Νὰ πάρ' ἡ ὀργή... σκλήρισε ὁ τυπωτὴς μὲ θεληματικὴν ὀργή.

— Μεθυσμένος!... τὄριξε στὸ κρασὶ ὁ παλιάνθρωπος... εἶπε ὁ κύριος Διευθυντὴς μὲ θεληματικὴ γαλήνη.

— Ὄχι,

ἔκανε νόημα ὁ Λουκάς, καὶ ξαναπῆρε τὸ χερούλι.

Σὲ κάθε γῦρο τοῦ τροχοῦ, ἔβγαινε ἀπὸ μέσα του κ' ἕνας βόγγος, παρόμοιος μὲ λόξιγκα μεθυσιοῦ.

— Νερό,... ἔκανε νόημα...

Ἤπιε κ' οἱ μυῶνες του ξανατεντωθήκανε σὲ μιὰν πραγματικὴ προσπάθεια. Τὸν παρορμοῦσανε σὰν ἄλογο κ' ὁ ἀριθμητῆρας ἀνέβαινε...

«Θἆναι νηστικός» συλλογιζόταν ὁ καθεὶς ἐκεῖ μά, ἀπὸ ἕνα συναίσθημα σεβασμοῦ στὴν ἀνθρώπινην ἀξιοπρέπεια!! κανενὸς δὲν τοὐρχόταν νὰ τὸ προφέρει. Τέλος, τὸ παιδὶ τοῦ Τυπογραφείου εἶπε: «Πεινάει», κι' ὁ κύριος Διευθυντὴς παράγγειλε νὰ φέρουν φαγὶ ἀπὸ πάνω...

— Φάγ , Λουκὰ... ἔχεις νὰ κάνεις πολλὴ δουλειά..., κεὶ τοῦ χτυποῦσε στὸν ὦμο, καθὼς χαϊδεύουν τ' ἄλογο ποὺ μετὰ τὸ φαγὶ ἔχει νὰ κόψει δρόμο...

Πῶς κυτοῦσαν οἱ στοιχειοθέτες τὸ Λουκὰ νὰ τρώγει!

Στὴν ἀρχή, ἡ ἀναμονὴ νὰ τελειώσει τὸ φαΐ του γιὰ νὰ πιάσει γερὰ τὴ δουλειά, εἶταν γιομάτη ἀπὸ παιχνιδιάρικον οἶχτο. Ἡ προσοχή τους σταματοῦσε στὰ μεγάλα λευκά του δόντια ποὺ σπαράζανε τὸ ψωμὶ καὶ τὸ κρέας σὲ μεγάλες μπουκιὲς καὶ στὶς καταψὲς ποὺ θωρούσανε νὰ κυλοῦν στὸ λαρύγγι του καὶ νὰ χάνουνται στὴν ἄβυσσο τῆς κοιλιᾶς του. Μὰ σιγὰ-σιγὰ ἡ ἀναμονή τους πῆρε ἐπισημότητα τελετῆς!... Τὰ μάτια στρογγυλέψανε καὶ στὴν ὄψη τοῦ καθενὸς ἐφάνη ἡ διανοητική του προσπάθεια... Τὸ φτωχό τους μυαλὸ εἴτανε γιὰ νὰ φιλοσοφήσει σ' αὐτὸ ποὺ βλέπανε νὰ γίνεται ἐκεῖ πέρα... Καινούργιες σκέψεις ξεφυτρώνανε σιγὰ-σιγά.

Ὅταν ἀπόφαγε, χαμογέλασε ἕνα σημαντικὸ χαμόγελο καὶ στὸ ρώτημα τί ἔχει καὶ γελᾶ: εἶπε: «Τίποτα!... ἔτσι... ἀναρωτιοῦμαι πῶς συνέβη νὰ μὲ θέλετε νὰ γυρίσω τὴ μηχανή!...» Τοῦ ἀποκρίθηκαν πὼς εἶναι γιατὶ... σήμερα δὲν ἔχει ρεῦμα... κι' ὁ Λουκὰς εἶπε πὼς κατάλαβε!! ἔπιασε τὸ χερούλι, κύρτωσε τὸ κορμὶ κ' ἡ μηχανὴ ἄρχισε νὰ κουδουνίζει, «νὰ κελαϊδεῖ σὰν ἀηδόνι». Ἄ! ἔχει ἕνα θησαυρὸ κρυμμένο μέσα του ὁ Λουκάς!...

Ὁ κύριος Διευθυντὴς ἀνέβη στὸ γραφεῖο του, ὁλότελα ἥσυχος πιὰ πὼς ἡ δουλειὰ θἄβγαινε κανονικά. Γιὰ πολλὲς ὧρες σήμερα ὁ τροχὸς γύριζε μετρώντας τὰ δευτερόλεπτα. Ὅλα τὰ φύλλα μὲ τὸ χρυσοτυπωμένο τίτλο τυπωθήκανε, ὁ Λουκὰς ἔπεσε σὰν ψοφίμι κατάχαμα, καὶ σὲ λίγο ἀποκοιμήθη.

— Ἂν σκεφθεῖ κανεὶς βαθύτερα θὰ... ἄρχισε νὰ λέει ὁ τυπωτὴς παρατηρώντας τον... μὰ ὁ κύριος Διευθυντὴς κατέβει, κ' ἔτσι ὁ συλλογισμὸς τοῦ ἐργάτη δὲν ἐκφράστη, μὰ θὰ σχηματιστεῖ κατάβαθά του καὶ θὰ πάρει τελειότερην ἔκφραση.

—Ἄς κοιμηθεῖ ὅσο θέλει τώρα...εἶπε μὲ συγκατάβαση ὁ κύριος Διευθυντής, γιατί, ἀλήθεια, ἔκαμε καλὴ δουλειά... Ἔδωσε χειρόγραφα—

ὕλη—στοὺς στοιχειοθέτες, γιατὶ ἡ δουλειὰ δὲν πρέπει νὰ σταματήσει οὔτε στιγμή. Ἄφισε γιὰ τὸ Λουκὰ λεφτὰ καὶ παράγγειλε πώς: αὔριο, ὄχι... Μεθαύριο, ἴσως... Τέλος, νὰ μὴν πάει καὶ χαθεῖ γιατὶ θἄχουν τὸ τύπωμα τῶν προγραμμάτων τοῦ ἱπποδρομίου...

Καὶ ἦρθε τὴν ἀκόλουθη μέρα ὁ Λουκὰς στὸ Τυπογραφεῖο μὰ τὸ τύπωμα τῶν προγραμμάτων τοῦ ἱπποδρομίου δὲν εἶταν γιὰ σήμερα. Ἦρθε τὴ δεύτερη μέρα. Τὸ τύπωμα εἶταν γι' αὔριο... Ἦρθε τὴν τρίτη ἀνασκουμπωμένος, ζωηρός, φτύνοντας στὶς χοῦφτες του, μὰ ἡ δουλειά του δὲ χρειαζόταν!... Εἶχε ρεῦμα... Ἡ μηχανὴ κουδούνιζε, κελαϊδοῦσε σὰν ἀηδόνι, καὶ τὸ χερούλι γύριζε κούφια μὲ τὸ μεγάλο τροχό...

Στάθη πλάϊ στὴν πόρτα χαμένος σὲ ἀμηχανία... κατέβασε σιγὰ-σιγὰ τὰ μανίκια του, κ' ὕστερα γλύστρησε κ' ἔφυγε χωρὶς νὰ τόνε δεῖ κανείς. Ἦρθε ὅμως σὲ λίγο κ' εἶπε πώς: «ἀπ' τὴ λαχαναγορὰ δὲ θὰ ξεμακρύνει κι' ἂν χρειαστοῦνε τὴ δουλειά του, νὰ τοῦ φωνάξουν...»

*
* *

Ἡ καταραμένη πεῖνα προμήθεψε στὸ Λουκὰ μὰν περ πέτεια μὲ τὴν ἀστυνομία καὶ τὸ πταισματοδικεῖο—ἀσχολήθηκε μ' αὐτὸν ἡ ἀστικὴ δικαιοσύνη καὶ τὸν καταδίκασε...

Ἰδοὺ ἡ περιπέτεια τοῦ Λουκά, σ' ὅλες τὶς λεπτομέρειές της γιὰ νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὴν ἀπογοήτεψη ὅσοι γνωρίσανε στὸν τύπο του «τὸ ἀγαθὸ πλᾶσμα τοῦ Θεοῦ ποὺ ἡ ἀναδουλειὰ κ' ἡ πεῖνα δὲ μποροῦν νὰ διαφθείρουν».

Ἔξω ἀπὸ τὸ σιδεροκαγκέλλωτον αὐλόγυρο τοῦ ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ τοῦ ἐμπόρου κ. Κ. Π., στὸ πεζοδρόμιο, εἶναι μιὰ μηλιά. Τώρα πῶς συμβαίνει μιὰ μηλιὰ νὰ βρίσκεται στὸ πεζοδρόμιο, εἶναι ἱστορία γνωστὴ στὴ χώρα κ' οἱ παλιότεροι θυμοῦνται ἀκόμη μιὰ πεισματάρικη καὶ σκανταλώδικη δίκη τοῦ Δήμου μὲ τὸν ἔμπορο κ. Κ. Π. Ὁ κύριος Δήμαρχος, κουμπάρος τοῦ ἐμπόρου, «ἔκλεισε τὰ μάτια» ὅταν ἐχτιζόταν τὸ σπίτι κι' ὁ αὐλόγυρος σπρώχτη τρία ποδάρια στὸ πεζοδρόμιο τοῦ ρυμοτομημένου μὰ ἀκατάσκευου ἀκόμη δρόμου. Μὲ τὴ λήξη τῆς δημαρχειακῆς περιόδου, ἔπεσε ὁ κουμπάρος δήμαρχος κ' ἦρθε στὰ πράματα ὁ πικαρισμένος. Κίνησε ἀγωγὴ κ' ἐπειδὴ ὑπῆρχαν «μέσα», ἡ δίκη τραβοῦσε σὲ μάκρος. Μόλις μετὰ ἕνα χρόνο βγῆκε ἡ ἀπόφαση ὑπὲρ τοῦ Δήμου· μὰ ὁ ἔμπορος ἔκανε ἀνακοπή. Πέρασε ἄλλος χρόνος γιὰ νὰ βγεῖ ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἐφετείου ποὺ καταδίκαζε τὸν ἄρχοντα νὰ ἐπιστρέψει στὸ Δῆμο τὴν ἁρπαγμένη γῆς. Ὁ αὐλόγυ ος ρίχτη καὶ ξαναχτίστη τρία ποδάρια μέσα. Μιὰ μηλιὰ—μῆλα ὄμορφα φορτωμένη—ἔμεινε ὄξω. Χρόνια αὐτὴ τὴ μηλιὰ τὴν πετροβολοῦνε τὰ παιδιὰ ὥσπου ψήλωσε καὶ μ' ἕνα ἐπιτήδειο κλάδεμα καὶ λύγισμα ὁ ἔμπορας κατάφερε νὰ τὴν ἔχει: ὄξω φυτεμένη-μέσα κρεμασμένη.

Ὁ Λουκάς, παιδί, εἶχε ρίξει μερικὲς πέτρες σ' αὐτὴ τὴ μηλιὰ καὶ μάζεψε κάμποσα ἀγουρόμηλα. Τώρα, μιὰ μέρα ποὺ περνοῦσε πεινασμένος, ἔριξε μιὰ πέτρα, μὰ τὰ μῆλα πέσανε μέσα... Τότε—τὸ ἀγαθὸ πλᾶσμα τοῦ Θεοῦ—εἶπε στὸ συλλογισμό του πὼς δὲν πρέπει νὰ... λυπηθεῖ τὸν κόπο του καὶ ν' ἀφίσει τὰ μῆλα νὰ χαθοῦν σ' αὐτὴ τὴ χορταριασμένη γωνιὰ τῆς ἀπέραντης αὐλῆς. Κοπίασε... ξέσχισε τὸ ροῦχο του... ματώθη στὰ σιδεροκάγκελα, μὰ σὲ λίγο βρέθη στὸ δρόμο μ' ἕνα μῆλο στὰ δόντια κι' ἄλλα δυὸ στὸν κόρφο. Ὁ Νόμος δὲ χαμογελάει σὲ τέτοια φερσίματα καὶ τὸ σκυλί του ὁ χωροφύλακας, γαύγισε καὶ τὸν ἅρπαξε ἀπὸ τὸ σχισμένο ροῦχο. Ὁ Λουκὰς εἶπε πὼς «δὲν εἶναι ἀ β ά ν τ α» κι' ἀρνιότανε νὰ δώσει τὰ μῆλα· μὰ ὁ χωροφύλακας ποὺ ἤξαιρε καλὰ τὴ δουλειά του, τὸν ἔσπρωχνε νὰ τόνε πάει στὸ τμῆμα.

— Μὰ ἀφοῦ σοῦ λέω, δὲν τὰ πῆρα «ἀ β ά ν τ α!»... καὶ σάστισε νὰ τοῦ περιγράψει μὲ πόση δυσκολία πέρασε πάνω ἀπὸ τὰ σιδεροκάγκελα... Μὰ ὁ χωροφύλακας ποὺ δὲ συφωνοῦσε καθόλου σ' αὐτό, τοῦ τὰ πῆρε πιὰ τὰ μῆλα καὶ τὸν ἔβαλε μπροστὰ γιὰ τὸ Τμῆμα. Σήκωσε ἕνα βλέμμα πονεμένο: «Ἀδ κία!» κ' ὕστερα ἀνασήκωσε ἀλαφριὰ τοὺς ὤμους του καὶ περπατοῦσε χωρὶς φόβο: «Μιὰ φορά, «ἀ β ά ν τ α» δὲν εἶτανε, ἀφοῦ καὶ τὸ ροῦχο του ξέσκισε καὶ τὸ χέρι του μάτωσε...» Τὸ ἀγαθὸ πλᾶσμα τοῦ Θεοῦ... Μονάχα «ἀ β α ν τ α τ ζῆ» νὰ μὴ τὸν ποῦν... Ἄλλο τί μποροῦσε νὰ τοῦ κολλήσει!

Στὸ Τμῆμα, μέσα στὶς βροντὲς καὶ ἀστραπὲς τοῦ Ἀστυνόμου, εἶπε τὰ ἴδια λόγια... κι' ὅσο γιὰ τὴν πέτρα ποῦριξε... ἐξήγησε πώς... ὅλα τὰ παιδιὰ ρίχνουν πέτρες... κι' αὐτός, παιδί... εἰκοσιπέντε χρόνια πρίν,... ἔριχνε καὶ κανεὶς δὲ μιλοῦσε...

Σ' αὐτὸ ὁ κ. Ἀστυνόμος σούφρωσε τὰ φρύδια, φούσκωσε τὰ μάγουλα, καὶ φώναξε πὼς «αὐτὸ σημαίνει πὼς δὲν ἔγινε πιὸ φρόνιμος ἀπὸ τότες...» Διάταξε νὰ καλεστεῖ ὁ... «ἀδικηθεὶς» κι' ὅταν ὁ κ. Κ. Π. ἦρθε, τόνε ρώτηξε ἂν ἔχει κῆπο κι' ἂν ἔχει μηλιά... κι' ἂν ὁ κῆπος εἶναι «περιτειχισμένος»...

Ὁ ἀρχοντάνθρωπος κ. Κ.Π. τράνταξε ἀπὸ ἕνα παράξενο σεισμό! «Ἂν ἔχει κῆπο... κι' ἂν ἔχει μηλιά!;...» Ὅ,τι εἶχε τραβήξει μ' αὐτὸν τὸν κῆπο βρουκολάκιασε καὶ φούντωσε μέσα του. Κ' ἔπειτα, τὸ προσβλημένο αἴσθημα τῆς ἰδιοχτησίας;!... Ζήτησε τὴν κσταδίωξη τοῦ Λουκά, καὶ τὸ Δικαστήριο, χωρὶς νὰ χάσει τὴν σοβαρότητά του, τὸν καταδίκασε σὲ τρεῖς μῆνες φυλακὴ γιὰ νὰ... μάθουν οἱ χτηματίες πὼς μποροῦνε νὰ κοιμᾶνται ἥσυχοι...

Στὴ φυλακὴ πέρασε μᾶλλον καλὰ παρὰ κακά. Ἔτρωγε· κι' ὅ,τι ὁ ἴδιος συναισθανόταν

γιὰ προσωπική του ἀξιοπρέπεια δὲν τσαλακώθη, γιατὶ στὴ φυλακὴ εἶταν μιὰ μηχανὴ—μὲ τροχὸ-μὲ χερούλι, ποὺ γύριζε μὲ γυριστὴ κι' ὄχι μὲ ἠλεχτρισμό!—Σποῦσε πέτρα γιὰ στρώσιμο τοῦ δρόμου κι' ὁ Λουκὰς βρῆκε τὴ δουλειά του!...

Ὅταν βγῆκε—φαντάζεται κανεὶς ἂν βρέθηκε ἄνθρωπος ποὺ νἄχει πάρει στὰ σοβαρὰ τὴν καταδίκη τοῦ Λουκά—τοῦ λέγαν εὔθυμα: «Λοιπόν;... στὸ φρέσκο... ἔ;!» Κι' ὁ Λουκὰς χαμογελοῦσε γιατὶ καταλάβαινε πὼς μ' αὐτὸ θέλανε νὰ ποῦν: «Ἄδικα εἶτανε... καὶ μὴν τὸ πάρεις γιὰ ξεπεσμό...» Τότες διηγόταν πὼς ἐκεῖ μέσα εἶταν μιὰ μηχανὴ μὲ τροχὸ- μὲ χερούλι, κι' ὄχι μὲ ἠλεχτρισμὸ καὶ... βρῆκε τὴ δουλειά του. Κι' αὐτὸ... γιὰ νὰ πεῖ πὼς «Ὅλα κι' ὅλα μὰ «ἀ β ά ν τ α» δὲν ἔτρωγε...» Μονάχα στὸ Τυπογραφεῖο, ὁ κύριος Διευθυντὴς ζάρωσε τὸ μέτωπό του μ' αὐστηρότητα μὰ δὲ μπόρεσε νὰ μὴ γελάσει κι' αὐτὸς ὅταν τὸν ἄκουσε ποὔλεγε στοὺς ἐργάτες πὼς στὴ φυλακὴ εἶναι μιὰ μηχανὴ ποὺ... «δὲ γυρίζει μὲ ἠλεχτρισμό...»

Ἕνα καλὸ τοὔκανε ἡ φυλακή: ξεσυνείθισε τὸν καφέ!—τὴ μουρουδιά του δηλαδὴ—κ' ἔτσι δὲν ἔχε ἀνάγκη πιὰ νὰ πηγαίνει στὸ Καφεκοπτήριο κάθε λίγο γιὰ νὰ ὀσμίζεται.

Πέρασε καιρὸς κι' ὁ Λουκὰς δὲν τὸ κατάφερε νὰ ταιριάσει σὲ μιὰ δουλειά. Περνοῦσε: «πότε πεινασμένος, πότε λειψοχορτασμένος» κ' εἶχε ξεπέσει τόσο ποὺ δεχότανε «ἀ β ά ν τ α». Τὸ φιλότιμό του εἶτανε πιὰ καταπληγωμένο. Μιὰ μέρα πῆγε στὸ Τυπογραφεῖο—γιατὶ ὁ Λουκὰς δὲν ἔπαψε νὰ περνάει πότε-πότε καὶ νὰ χαζεύει τὴ μηχανὴ νὰ δουλεύει - τὸ μεγάλο τροχὸ νὰ γυρίζει καὶ μαζί του κούφια τὸ χερούλι!—Ὁ κύριος Διευθυντὴς ἔκανε κίνημα φούρκας καὶ μιὰ στροφὴ νὰ φύγει ἀπάνω, μὰ πάλι στράφη, κύταξε τὸ Λουκά, ἀπὸ κάτω ὥς ἀπάνω, τόνε φώναξε παράμερα καὶ ἐκεῖ τὸν ρώτηξε ἂν τώρα ἔχει πιὰ ταχτικὴ δουλειά.

— Ταχτικὴ δουλειά... ποῦ; ρώτηξε ἀπορημένος, κ' εἶπε πὼς μονάχα τρεῖς μῆνες φυλακὴ εἶχε ταχτικὴ δουλειὰ-ταχτικὸ φαΐ...

Τότες ὁ κύριος Διευθυντὴς τόνε πῆρε πιὸ βαθειά, ἔβαλε τὸ χέρι του στὸν ὦμο του καὶ τόνε ρώτηξε γιατὶ δὲν πάει κι' αὐτὸς στὸν πόλεμο... κι' ἂν θέλει... μπορεῖ νὰ τὸν γράψει στὸν κατάλογο καὶ νὰ φύγει μὲ τὸ πρῶτο βαπόρι.

Ἡ Ἀγγλία ἑτοιμαζόταν γιὰ τὴν ἐπίθεση στὰ Δαρδανέλια κ' ἔπαιρνε ἀπὸ τὸ νησὶ μουλάρια καὶ μισθωτούς. Ἕνας ἀπὸ τοὺς προμηθευτάς της εἶταν κι' ὁ κύριος Διευθυντὴς καὶ μὲ τὴν πέννα του καὶ μὲ τὴ γλῶσσα του, ἀνάπτυσσε ὅλη τὴ ρητορική του ἱκανότητα γιὰ νὰ στρατολογάει. Τόκανε μ' ἐλαφρὰ συνείδηση. Εἶταν «ὑπὲρ τῆς Ἀντάντ». Ὁ πόλεμος εἶναι «ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν μικρῶν λαῶν». Ἡ τιμὴ τῶν πουλημένων μουλαριῶν καὶ τῶν μιστωμένων ἀνθρώπων ἐρχότανε σὲ «λίρα χρυσῆ» στὸ νησί. Τέλος... «τὸ μέγα ζήτημα τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ἀποκαταστάσεως» ἔχει νὰ κερδίσει πολύ...

Χωρὶς νὰ τσιγκουνευτεῖ τὸ σάλιο του, ρητόρεψε καὶ γιὰ τὸ Λουκά, κι' ὁ Λουκὰς ἀπ' ὅλ' αὐτὰ κατάλαβε πὼς εἶναι «χρειαζούμενος γιὰ δουλειά... Ὄχι ἐδῶ... ὄξω... μακρυὰ... ἐκεῖ ποὺ πᾶνε τὰ μουλάρια κ' οἱ μουλάρηδες... ἐκεῖ ποὺ πολεμοῦν...» «Δουλειὰ νὰ εἶναι... ψωμὶ νὰ βγαίνει»...

*
* *

Ὁ πόλεμος φαινότανε πὼς δὲ θὰ τέλευε ποτές, ὡστόσο μιὰ φορὰ τέλειωσε κι' ὅσοι γλυτώσανε—γεροὶ-μισεροὶ—γυρίσανε στὸν τόπο τους. Γύρισε κι' ὁ Λουκὰς χωρὶς νὰ φαίνεται ἀλλαγμένος σὲ τίποτε. Πήγαινε ταχτὰ στὸ Τυπογραφεῖο καὶ χάζευε τὴ μηχανὴ ποὺ δούλευε-τὸν τροχὸ ποὺ γύριζε-τὸ χερούλι ποὺ ἀκόμα δὲν τὄχαν βγάλει... Σ' αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχε προστεθεῖ καὶ τὸ περίφημο ἐκεῖνο ἐργαλεῖο ποὺ σπρώχνει τὸ χαρτὶ ἴσια στὸ τύμπανο κ' ἡ μηχανὴ «ἀνάπτυσσε» ὁλάκερη τὴ δύναμή της, κ' ἔτσι ὁ τροχὸς καὶ τὸ χερούλι ἄστραφτε στὰ μάτια του.

Κάθε ποὔμπαινε ὁ ἀχρείαστος αὐτὸς ἐργάτης, ὁ κύριος Διευθυντὴς ξύνιζε τὸ μοῦτρο, ἐκφράζοντας μιὰ μεγάλη δυσφορία...

— Λοιπόν!;.. Δὲν ἔμαθες τίποτα, Λουκά... ἐκεῖ... στὸν πόλεμο...; ρώτηξε μιὰ μέρα, κι' ὁ Λουκὰς σήκωσε ζωηρὰ τὸ κεφάλι του κ' εἶπε: «Ὄχι», εἶπε: «Ναί», καὶ πάλι ξανάπε: «Ὄχι» κι' ἄρχισε νὰ ψεβδίζει σὰ νἄχε πολλὰ νὰ πεῖ, μὰ ποὺ δὲ μποροῦ νὰ βρεῖ τὰ λόγια ποὺ χρειάζουνταν γιὰ νὰ τὰ ἐκφράσει... Ὕστερα ἔπαψε ἀπότομα κ' ἔμεινε σιωπηλὸς μὲ τὰ φρύδια σουφρωμένα καὶ τὸ κεφάλι σκυμμένο στὸ τραρατσωμένο πάτωμα τοῦ Τυπογραφείου, πλάϊ στὴ μηχανή.

— Δὲν εἶχες τὴν τύχη, καψερέ, νὰ σοῦπερνε μιὰ ὀβίδα κάνα ἀχρείαστο χέρι... θἄπαιρνες σύνταξη καὶ δὲ θἄπεφτες πάλι στὴ δυστυχία... εἶπε ὁ διορθωτὴς χωρὶς νὰ σηκώσει τὸ κεφάλι του ἀπὸ τὴ φόρμα ποὺ σκάλιζε μὲ τὸ τσιμπίδι...

— Ἔλα, Λουκά... πήγαινε στὴ δουλειά σου ... εἶπε ὁ κύριος Διευθυντὴς κι' ὁ Λουκὰς σήκωσε γιὰ μιὰ στιγμὴ τὸ κεφάλι του κ' ἔριξε ἕνα περίεργο βλέμμα στὸν κύριο Διευθυντή, σὰ νὰ τόνε ρωτοῦσε: «Ποιὰ δουλειά μου;!» καὶ τὸ ξανακάρφωσε στὸ ταρατσωμένο πάτωμα, ἴσια πλάϊ στὴ μηχανὴ κάτω ἀπὸ τὸ χερούλι ποὺ ἀνεβοκατέβαινε στὸ γρήγορο γῦρο τῶν τροχῶν.

— Ἔλα... ἄδειαζε τὸν τόπο... ξανάπε ὁ κύριος Διευθυντής.

Ἕνα μουρμούρισμα ἀπυδοκιμασίας σηκώθη ἀνάμεσα στοὺς στοιχειοθέτες, μ' ἀμέσως λού-

φαξαν κι' ἀπόμειναν μουδιασμένοι μὲ τὸν τρόπο τοῦ Λουκά.

Πῶς γύρισε καὶ κύταξε τὸν κύριο Διευθυντή! Ὁ Λουκάς! Ὁ Λουκάς!

Πρῶτα σήκωσε τὰ μάτια σὰ ν' ἀποροῦσε, ὕστερα τοὔριξε ἕνα λοξὸ βλέμμα... κ' ἀφοῦ ἔμεινε λίγες στιγμὲς ἔτσι, σιγὰ-σιγὰ ξανάσκυψε τὸ κεφάλι καὶ κάρφωσε τὸ βλέμμα στὸ ἴδιο σημεῖο.

Ἡ δουλειὰ εἶχε σταματήσει. Οἱ ἐργάτες κυταχτήκανε μεταξύ τους, κι' ὁ κύριος Διευθυντὴς μέσα στὴ σιωπὴ ποὺ ἀκολούθησε βρέθη στενοχωρημένος κ' ἔνοιωσε νὰ χάνει τὴν ἀξιοπρέπειά του μπροστὰ στοὺς ἐργάτες του.

— Μι τί κυτάζει, λοιπόν;!... εἶμε μὲ σύγχιση, γιὰ νὰ πεῖ κάτι, καὶ τότες ὅλοι κλίνανε κ' εἶδαν πὼς ὁ Λουκὰς δὲν κυτοῦσε παρὰ τὶς δυὸ γοῦβες—δυὸ μικρὰ λακκάκια πλάϊ στὸ μεγάλο τροχό, κάτω ἀπὸ τὸ χερούλι—κ' ἡ δουλειὰ ξανάρχισε...

Φτωχὴ ἀνθρώπινη καρδιά! θὰ λιγωθεῖς ἂν κάνει καὶ πεῖ: «Εἴκοσι χρόνια γυριστὴς ἐδῶ... Τὰ γυμνὰ πόδια μου φάγανε τὸ ταρατσωμένο πάτωμα... Τώρα... Ὄξω Λουκά!;...» Μὰ ὁ Λουκὰς δὲ λέει τέτοια λυπηρὰ πράματα. Δηλαδὴ ὁ Λουκὰς δὲ μπορεῖ νὰ πεῖ μὲ λόγια τὸ συναίστημα του.

— Ἔλα, Λουκά... πήγαινε... ξανάπε ὁ κύριος Διευθυντὴς... Μὰ ὁ Λουκὰς δὲ σάλεψε ἀπὸ τὴ θέση του. Ὅμως ἔπρεπε νὰ φύγει γιατὶ τώρα ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ κυρίου Διευθυντοῦ—σὰν ἀφέντης ποὺ εἴταν στὸ Τυπογραφεῖο του—κινδύνευε πιὸ πολύ. Οἱ ἐργάτες ἀρχίσανε κιόλας τὰ σημαντικὰ χαμόγελα... Πλησίασε καὶ τὸν ἔπιασε ἀπὸ τὸν ὦμο... Τόνε κούνησε ἐλαφριά...

— Ἔλα, Λουκά!... Ἔβγαλε μάλιστα νὰ τοῦ δώσει κ' ἕνα γρόσι... Ὁ Λουκὰς κάτι μουρμούρισε μέσα στὰ δόντια του μὰ δὲ σήκωσε τὸ βλέμμα ἀπὸ τὶς δυὸ βοῦλες ποὺ τὶς κυτοῦσε σὰ νὰ τὸν εἴχανε μαγνητίσει.

— Μὰ εἶναι ἀκατανόητο αὐτό!.. φώναξε, καὶ φουσκώνοντας ἀπὸ τὸ συναίστημα τῆς προσωπικῆς του ἀξιοπρέπειας, ἄρχισε νὰ σκληρίζει, νὰ χειρονομεῖ καὶ νὰ διατάζει τοὺς ἐργάτες του νὰ ρίξουν ὄξω,... τὸν παλιάνθρωπο.

— Ἀφῆστε τον... θὰ φύγει .. εἶπε ὁ ἀρχιεργάτης, κακὰ συγκρατώντας τὸ γελοκόπημά του—γιατί, ἀλήθεια, ἡ σκηνὴ φαινόταν στοὺς ἐργάτες κωμική...

Ὁ Λουκὰς θωροῦσε τὴ γῆς ποὺ τὴν εἴχανε φάει οἱ πατοῦνες του...

— Ἄ!... στὸν πόλεμο ἔμαθες περισσότερα ἀπ' ὅ,τι μᾶς ἔδειχνες ἴσαμε τώρα... μὰ ἐδῶ μέσα δὲν περνᾶν... φώναξε τέλεια ἔξω φρενῶν ὁ κύριος Διευθυντής, καὶ πιάνοντάς τον ἀπ' τοὺς ὤμους προσπαθοῦσε νὰ τὸν γυρίσει κατὰ τὴν πόρτα... Τότε... φτωχὴ ἀνθρώπι η καρδιά!.. συνέβη τὸ φριχτό... Ὁ Λουκάς, ποὺ φαίνεται πὼς στὸν πόλεμο εἶχε μάθει νὰ ρίχνεται ἀπάνω στὸν ἐχθρό... ρίχτηκε στὴ μηχανή... Τὸν τσάκισε καὶ τὴν τσάκισε. . . . . .

. . . . . .

***

. . . . . .

— . . . — Ἡ βλάβη τῆς μηχανῆς δὲν εἶναι μεγάλη, εἶπε ὁ μηχανικός. Καὶ τὴ διόρθωσε γρήγορα. Ὅμως ἡ δουλειὰ δὲν ἔβγαινε καθὼς πρίν, καὶ κάθε λίγο χαλοῦσε καὶ ξαναδιορθωνότανε, κ' ἡ δουλειά της ἔβγαινε ὁλοένα καὶ χειρότερα... Οἱ ἐργάτες μιλοῦνε συχνὰ γιὰ τὸ Λουκὰ καὶ πιὸ συχνὰ τὸν συλλογίζουνται... «Εἶχε ψυχὴ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος...»

ΝΙΚΟΣ ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἄνομοι νόμοι μ' ἔσυραν μιὰ μέρα,
ἀπ' τὶς τραχειὲς τοῦ κάμπου τὶς ἀγκάλες,
κι' ἀνίλεη μὲ χαλκεύουνε φοβέρα
στὶς πύρινες τοῦ ὀλέθρου ἀνεμοζάλες.

Τοῦ μαρτυρίου ἡ πορφύρα μολεμένη,
τὰ νιᾶτα μου ι' ἀγνὰ πάει νὰ κουρσέψει,
κ' οἱ διάτες οἱ τραχειές, τὴ λυτρωμένη
νὰ διαφεντέψουν πᾶνε μου τὴ σκέψη...

Χαρά μου καὶ τιμή! Τ' ἀδρὸ ντουφέκι
στὰ χέρια μου φουχτώνω, δαμασμένο,
κ' ἡ πίστη μου κ' ἡ ὁρμή μου ἀστροπελέκι
θ' ἀστράψουν στὸ χαμὸ τὸ δοξασμένο.

Ἀκοίμητος φρουρὸς—πικρὴ ὄχεν ρά σου—
Πατρίδα τῶν αἰσχρῶν καὶ τῶν βαρβάρων,
τὴ λόγχη μου θὰ στρέψω στὰ πλευρά σου
στῆς πλέμπας τὴν ὁρμὴ καὶ τ' ἄρον, ἄρον....

ΑΛΕΞΗΣ ΝΕΒΑΣ

(Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο)

Ὅλα πήγαιναν καλὰ ὥς τὴ στιγμὴ ποὺ φάνηκε ἡ Μεσσίνα. Οἱ μετανάστες τρῶνε, πίνουν. Τὸ κατάστρωμα εἶναι ἀληθινὸ ἀχοῦρι· περπατάει κανεὶς ὁλόενα ἀπάνω σ' ἀποφάγια. Τὰ τραγούδια, κοιμισμένα τὴ νύχτα, ξαναρχινᾶνε πάλι τὸ πρωὶ ἀπ' τὴν καλή τους:

Ἀϊ μωρὲ παιδιὰ

κι' ἀρχινᾶν τὰ παλαμάκια, κ' οἱ χοροὶ

θὰ φᾶμε καὶ θὰ πιοῦμε
καὶ θὰ χορέψουμε,
ἀϊ μωρὲ παιδιά...

ὅταν ξαφνικὰ ξεσπάει μιὰ θύελλα καὶ νά μας, πλάσματα καὶ πράματα, ἄνω-κάτω!

Μιὰ ἀναπάντεχη καταιγίδα, βαρειὰ σὰ χίλιοι τόννοι νερό, δέρνει ἄγρια τὴν τέντα μας, τὴ φουσκώνει, τὴν ἁρπάει ἀπ' ὅλα τὰ δεσίματά της καὶ τὴν ρίχνει μ' ὁρμὴ ἀπάνω στὸ κατάρτι ποὺ τρίζει τόσο ποὺ θαρρεῖς πὼς ἔφτασε τὸ τέλος τοῦ κόσμου. Ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά, μπακάζια, μποτίλιες, ψωμιά, τσῖροι, κρεμύδια, πορτοκάλια, ὅλα αὐτὰ δὲν εἴτανε παρὰ μιὰ ἄμορφη μάζα ποὺ τὸ βαπόρι τὴν κυλάει δῶθε κεῖθε, τὴ χτυπᾶ, τὴ σκορπίζει ἐνῶ ἡ καταιγίδα σαρώνει τὸ κατάστρωμα κι' ὁ πλοίαρχος ἀπὸ τὸ κάσαρο ξεφωνίζει:

— Ὅλοι στ' ἀμπάρια!

Οἱ μετανάστες ἄλλαξαν κι' αὐτοὶ τραγούδι. Γλυστρώντας πάνω στὰ χέρια καὶ τὰ μεριά τους, ὅλοι μουσκίδι, μὲ μάτια γιομᾶτα τρομάρα, πιάνουντα σ' ὅ,τι τύχει μπροστά τους καὶ καλᾶνε σὲ βοήθειά τους τοὺς δυὸ γραικοὺς ἁγίους, τοὺς προστάτες τῶν θαλασσῶν:

— Ἄη Νικόλα μου! Ἄη Γεράσιμε!

Ὁ καφετζῆς ποὺ διευθύνει τὸ κατέβασμα στ' ἀμπάρι καὶ διασκεδάζει ἀπὸ τὸ θέαμα φωνάζει στοὺς κατατρομαγμένους ἐπιβάτες τοῦ καταστρώματος, περπατώντας στὸ γεφύρι, ἀπὸ πάνω τους:

— Ἄαα! Ἡάει, δὲν τὴ γλυτώνουμε. Τώρα... «ἄϊ μωρὲ παιδιά!...»

Καὶ πετώντας τους σὰν πακέτα, καθαρίζει τὸ κατάστρωμα ἀπὸ κάθε βρωμιά.

Εἶμαι ὁ μόνος ποὺ προτιμῶ ν' ἀψηφίσω τὴ θύελλα παρὰ νὰ κάτεβω μέσα στὴ βρώμα καὶ τὰ ξερατά. Χωμένος ἀνάμεσα στὴν κουζίνα καὶ τὸ κάγκελο, προφυλάγουμαι ὅσο μπορῶ ἀπὸ τὰ κύματα ποὺ σαρώνουνε τὸ κατάστρωμα καὶ γιὰ μιὰ στιγμή, φοβᾶμαι πραγματικὰ πὼς θὰ βουλιάξουμε. Ἀντίο, μάννα μου! Δὲ θὰ μὲ ξαναϊδεῖς πιά!

Ὁ καφετζῆς, διακρίνοντάς με ἐκεῖ, μοῦ φωνάζει:

— Κατέβα φουκαρᾶ μου! Κανένα κῦμα θὰ σὲ τυλίξει.

— Ἄς μὲ τυλίξει.

Μ' ἄλλο ἔγραφε ἡ μοῖρα μου!

Μιὰ νύχτα μὲ ξαστερωμένον οὐρανό, ἡ Νάπολη φανερώνει στὴ δυστυχία μου τὸν κόρφο της, μοναδικὸ στὸν κόσμο, ὑψώνει ἴσαμε τὰ σύγνεφα τ' ἀμφιθεατρικά της φῶτα, καὶ μὲ ὑποδέχεται σὲ μιὰ τέτοια γοητεία, ποὺ σχωρνῶ στὴ μοῖρα μου γιατὶ ἐναντιώθηκε στὸν πόθο μου νὰ πάω στὴ Γαλλία.

Ξεμπαρκάρησα στὴ Νάπολη... Μὰ θαυμάζω τὴ Νάπολη! Ἡ καρδιά μου πάει νὰ σκισει ἀπὸ τὴ χαρά της ἐνῶ τὰ μάτια μου διαπερνοῦν τὰ σκοτάδια γιὸ ν' ἀνακαλύψουν τὸ μαῦρο ὄγκο τοῦ Βεζούβιου...

Θὰ κατέβεις ἐδῶ, μοῦ φωνάζει ὁ διερμηνέας μέσα σὲ ἀληθινὸ πανδαιμόνιο.

Τὸ «Σαγκαλιὲν» σταματᾶ, ρίχνει τὴν ἄγκυρα. Οἱ ταξειδιῶτες στοιβάζουνται στὶς βάρκες ποὺ ζώνουνε σὰ μερμηκιὰ τὸ βαπόρι. Ἐγώ, μὲ τὴ βαλίτσα στὸν ὦμο, ἀνακατεύουμαι μὲ τὸ πλῆθος τῶν μεταναστῶν ποὺ ξεμπαρκάρουν ἐδῶ, ἀπ' ὅπου ἕνα ὑπερωκεάνειο θὰ τοὺς ξαναπάρει γιὰ νὰ τοὺς πάει στὴν Ἀμερική. Καὶ νά μας, ἀληθινὸ κοπάδι πρόβατα, πεταγμένα σὲ μιὰ μαούνα ποὺ ἕνα ρυμουλκὸ τὴν τραβᾶ ἴσα-

με τὴν προκυμαία τοῦ τελωνείου. Μιὰ γιὰ πάντα, κέρδος εἶναι, εἶπα μὲ τὸν ἑαυτό μου, σὰ συλλογίστηκα τὶς τρεῖς λιρέτες ποὺ ζητᾶν οἱ μαουνιέρηδες βαρκαδιάτικα γιὰ τὴν κούρσα ἀπὸ τὸ βαπόρι στὴν προκυμαία. Καὶ μιὰ ποὺ κανεὶς δὲν ἀσχολεῖται μαζί μου, τ' ἀφίνω ὅλα νὰ τραβήξουνε τὸ δρόμο τους! Ποιὸς ξαίρει; Κανένα φαΐ τζάμπα, μιὰ νύχτα ὕπνος σελέμικα δὲν εἶναι νὰ τὰ περιφρονάει κανεὶς μιὰ ποὺ εἶναι π α λ η κ α ρ ά κ ι. Ἄς κάνουμε λοιπὸν τὸ μετανάστη, ὅσο αὐτὸ περνᾶ.

Μὰ δὲν τὰ καταφέρνω καὶ ὅλα χαλνᾶνε κατὰ ἕνα τρόπο ἐντελῶς ἀπροσδόκητο:

Σὰ μᾶς πήρανε σ' ἕνα τεράστιο κτίριο, μὲ τὰ κρεβάτια ἀραδιασμένα σὰ μνημούρια, βλέπω τοὺς ρωμιοὺς νὰ ζυγώνουνε τοὺς τοίχους καὶ νὰ διαβίζουνε κάτι ἐπιγραφὲς ποὺ τὶς εἴχανε γράψει πρωτύτερα παλιοὶ συμπατριῶτες τους: «Ἀδέρφια! Ἐδῶ μέσα μᾶς ἔφαγαν κοριοὶ μεγάλοι σὰ φακές!»

Ἀδράχνω τὴ βαλίτσα μου καὶ τὸ βάνω στὰ τέσσερα!

Νά με τώρα στὸ δρόμο, μόνο, χωρὶς φίλο, χωρὶς τὸ μέντορα μου, ἀνθρωπάκος ἀπ' τὴ Βραΐλα παραπεταγμένος ἀπὸ τὸν κόσμο, ἀνθρωπάκος ποὺ δὲν ὑποπτεύεται διόλου τὶς μαῦρες μέρες ποὺ τὸν περιμένουν, νειὸς ποὺ σ ἀνει ἀπὸ τὴν πολλὴ ζωὴ ποὺ κλείνει μέσα του κ' εὐχαριστημένος ποὺ βρίσκεται στὴ Νάπολη, ἀφοῦ δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ φτάσει ἴσαμε τὴ Μαρσίλια. Εὐχαριστημένος μὲ τὴ Νάπολη αὐτὴ ποὺ δὲν ξαίρει ἀκόμη παρὰ τὴν ποίησή της, εὐχαριστημένος μὲ τὸ χρυσό του νόμισμα τὸ ραμμένο στὸ πουκάμισό του, μὲ τὸ «Ροσκόπφ» του ποὖχε μετακομιστεῖ στὴν τσέπη τοῦ γιλέκου καὶ μὲ τὸ ἄθλιο κοιπόδεμα μὲ τὶς δεκαπέντε δραχμές, ἀπάνω-κάτω, σὲ πενταροδεκάρες ποὺ οἱ μετανάστες τοῦ εἴχανε μαζέψει.

Μὰ δὲν εἶναι καθόλου εὐχαριστημένος μὲ κάτι ποὺ τοῦ συμβαίνει ξαφνικά, γρήγορα-γρήγορα, ἐνῶ βαδίζει ρεμβαστικός: ἕνας χαμάλης τὸν πλησιάζει, τοῦ προτείνει νὰ τόνε πάει σ' ἕναν ἀ λ μ π ε ρ γ κ α τ ό ρ ε (*) καὶ χωρὶς νὰ περιμένει τὴν ἀπάντησή του τοῦ ἁρπάζει τὴ βαλίτσα καὶ τοῦ παραγγέλει νὰ τὸν ἀκολουθήσει!

Θέ μου! συλλογίζουμαι, ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς θὰ σκάει τῆς πείνας γιὰ νὰ φέρνεται ἔτσι. Μὲ ξεμπαρκάρησαν σὲ μιὰ πόλη πιὸ κακομοίρα κι' ἀπ' τὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδας.

Καὶ τὸν ἀκλουθῶ: Β ἀ Ντούμο καὶ κατόπιν ἕνας δρομάκος: νά μας στὸ τέταρτο πάτωμα, στοῦ ἀλμπεργκατόρε! Εἶναι νέος, μελαχροινός, μορφὴ σκληρὴ βιοπαλεστῆ. Τὸ ἐσωτερικὸ μοῦ φαίνεται σὰν καθαρό. Συμφωνία: 50 λεφτὰ γιὰ τὴ νύχτα, 25 γιὰ μιὰ μερίδα κρέας ἢ ψάρι μὲ χόρτα. Πολὺ καλά. Πληρώνω τὸ χαμάλη ποὺ δὲ μοῦ παίρνει παρὰ 30 λεφτά. Καὶ πάω νὰ κοιμηθῶ, γιατὶ τὸ σπίτι μοῦ φαίνεται πὼς σκαμπανεβάζει σὰ νἄμουνα ἀκόμη στὸ βαπόρι!

Ὁ ξ νοδόχος μὲ πάει στὸ δωμάτιό μου, ἀνοίγει τὴν πόρτα κι' ἀρίνοντάς με νὰ περάσω, σταματᾶ στὸ κατόφλι μὲ ἁπλωμένο τὸ χέρι. Κυτῶ τὸ πικρό του στόμα, τὰ μάτια του ποὺ καῖνε καὶ παγώνουν, τὴν ἀπάθεια τοῦ ἀρρενωποῦ προσώπου του καὶ δὲν καταλαβαίνω τίποτε:

—Τὰ 50 λεφτά, μοῦ κάνει μὲ μιὰ φωνὴ τσεκουράτη ποὺ μοῦ φέρνει ἀνατριχίλα.

Πληρώνω γρήγορα. Κλείνει τὴν πόρτα. Καρφωμένος στὴ μέση τῆς κάμαρης, φέρνω τὰ μάτια μου ἀπὸ τὸ βρώμικο κρεβάτι στὸ οἰχτρὸ παράθυρο καὶ στοὺς τοίχους ποὺ στὴ χάρτινη ταπετσαρία τους διακρίνει κανεὶς τὰ σημάδια κοριῶν ζουλισμένων μὲ τὸ δάχτυλο. Ἕνα θλιβερὸ παράπονο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ μαῦρο, βαθὺ καὶ πένθιμο χαράκωμα ποὺ ὀνομάζεται δρόμος, δρόμος τῆς Λύσης, δρόμος ναπολιτάνικος ποὺ γιὰ νὰ κερδίσει ἕνας ἄνθρωπος 30 λεφτά, ὅρμησε κατὰ πάνω μου σὰ νἄθελε νὰ μοῦ κλέψει τὴ βαλίτσα καὶ μ' ἔφερε σ' αὐτὸν τὸν ἀλμπεργκατόρε ποὺ ἔχει ὕφος δημίου.

Μ' ἀδράχνει τρόμος. Ἡ καρδιά μου γιομίζει ἀπὸ μαῦρα προαισθήματα. Μοὖρχεται νὰ κλάψω,

Μακρυὰ ἀπ' τὸ φίλο μου, μακρυὰ ἀπ' τὴ μητέρα μου... Κ' ἐγὼ τί κάνω αὐτοῦ; Συλλογίζουμαι τὸ σπιτάκι μας, φτωχικὸ μὰ παστρικό, ἀνοιχτόκαρδο. Συλλογίζουμαι τοὺς συνομήλικους μου, ποὺ τώρα ὅλοι τους σχεδὸν εἶναι παντρεμένοι, καθένας μὲ τὴ φαμελιά του καὶ στὴ δουλειά του. Γιατὶ αὐτὴ ἡ κατάρα νὰ μὴ μπορῶ νὰ κάνω κ' ἐγὼ σὰν αὐτούς, σὰν ὅλο τὸν κόσμο; Τί μὲ σπρώχνει πάντα στοὺς μακρυνοὺς δρόμους, ὅταν στὸν τόπο μου καὶ ξένοι ἀκόμη, δημιουργοῦνε μιὰ ζωὴ καὶ μένουν;

Μόνος. Χίλιες λεῦγες μακρυὰ ἀπὸ κάθε ψυχὴ ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ μὲ καταλάβει καὶ νὰ μὲ βοηθήσει.

Γλήγορα γδύνομαι καὶ ξεράβω τὸ χρυσὸ νόμισμα ποὺ χαΐδεύω τρυφερά: αὐτὸ θὰ μὲ προστατέψει, αὐτὸ κ' οἱ πενταροδεκάρες τοῦ καταστρώματος ποὺ ἀντιπροσωπεύουνε σχεδὸν τὴν ἴδια ἀξία. Ἐπίσης τὸ Ροσκόπφ μου, ὅσο ἐλεεινὸ καὶ νἆναι, ἀξίζει μιὰ γιὰ πάντα δυὸ ἢ τρία φράγκα.

Ἀραδιάζω τοὺς θησαυρούς μου στὸ κρεβάτι: τὸ ρολόϊ, τὸ χάλκινο σωρὸ καὶ τὸ μικρὸ χρυσὸ κουμπάκι. Ὅλ' αὐτὰ ἀντιπροσωπεύουνε μιὰ λίρα στερλίνα περίπου. Ὡραῖα. Ἔχω μὲ τί νὰ ζήσω καμιὰ δεκαπενταριὰ μέρες, ἂν λογαριάσω πὼς χρειάζουμαι τριάντα σόλδια τὴ μέρα μὲ τὸν καπνὸ μέσα. Μ' ἀπ' τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωί, θὰ πάω νὰ γυρέψω μιὰ δουλειά, ὁποιαδήποτε.

Ἡ ἰδέα αὐτὴ μὲ ἡσυχάζει. Πέφτω στὸ κρεβάτι συλλογισμένος: πρέπει νὰ νὰ βολέψω ὅπως-ὅπως! Εἶμαι μονάχος στὸν κόσμο.

(*) Albergatore: Διευθυντὴς πανδοχείου, λοκαντιέρης.

***

Μόνος στὸν κόσμο; Μὰ ὄχι! Στενοχώρια μιᾶς βραδιᾶς... Τὴν ἄλλη μέρα, στὶς ἑφτά, ἡ Νάπολη! ἡ Νάπολη, ἡ πόλη χωρὶς ὅμοια της, ἡ γωνιὰ αὐτὴ τοῦ κόσμου γιὰ τὴν ὁποία ἄκουσα πὼς ἔπρεπε νὰ τὴ δεῖ κανεὶς κι' ἄς πέθαινε ὕστερα!

Δὲν πέθανα μὰ ἔχασα τὸ κεφάλι. Δυὸ σωστὲς μέρες ξεποδαριάστηκα, Παντοῦ. Μουσεῖα, Βεζούβιο, Πομπηΐα, κήπους, περιπάτους, μνημεῖα, ὅλ' αὐτὰ τὰ ρουφῶ μονομιᾶς μ' ἕνα κομμάτι ψωμὶ στὸ χέρι καὶ τὸ Ροσκόπφ μου στ' ἄλλο.

Μὰ τὸ βράδυ τῆς δεύτερης μέρας, ὅταν γύρισα στὸ σπίτι μου, δὲ μοῦμενε οὔτε π ντάρα ἀπὸ τὴ χούφτα τοῦ χαλκοῦ ποὺ μοὖχαν δώσει οἱ φτωχοί μου μετανάστες.

Τότες μ' ἔπιασε φόβος. Τώρα φιλαράκο μου πρέπει νὰ δουλέψεις! Προσοχή, ἐπίσης καὶ στὰ λεφτά σου! Γλυστρᾶνε. Θὰ δοκιμάσουμε τώρα τὸ περίφημο αὐτὸ φαΐ τοῦ ξενοδόχου ποὺ δὲν κοστίζει παρὰ πέντε σόλδι ,(*) κρέας μὲ χόρτα.

Τὸ φαΐ αὐτὸ εἶν' ἕνα ἀνακάτεμα ἀπὸ μικρὰ μακαρονάκια, φασόλια ξερά, ἁρμυρὸ μπακαλιάρο μὲ μπόλικη σάλτσα: ἀνακάτεμα ποὺ σοῦ δίνει τὴν ἐντύπωση φαγιοῦ ξαναμασημένου. Δὲν εἶταν καλό. Ἄς ἀφίσουμε αὐτὴ τὴ μαρμελάδα γιὰ χειρότερες μέρες ποὺ ἴσως καὶ νὰ μὴν ἔρθουν. Γιὰ τὴν ὥρα, ἡ μισὴ λίρα εἶν' ἀκόμ' ἀπείραχτη, μολονότι ἀλλαγμένη. Κι' ἄς τρέξουμε αὐτὴ τὴ φορὰ γιὰ δουλειά!

Εἶμαι βέβαιος πὼς θἄβρισκα! Δὲν εἶχα ἰδεῖ στοὺς περιπάτους μου, μαγαζιὰ μ' ἐπιγραφές: Λ ε τ τ ε ρ ί α Ρ ο μ ά ν α; Θὰ εἶτανε, χωρὶς ἄλλο, Ρ ο υ μ ά ν ι κ α... γ α λ α τ ά δ ι κ α! Ἡ ἐπιγραφὴ αὐτή, καθὼς καὶ μιὰ ἄλλη καρφωμένη σ' ὅλα τὰ σπίτια καὶ ποὺ ἔλεγε: si loca un piano (**) μ' ἔκαναν νὰ πιστέψω πὼς στὴ Νάπολη ὅλα τὰ γαλατάδικα τὰ κρατᾶνε Ρουμᾶνοι καὶ πὼς ὅλος ὁ κόσμος νοικιάζει... πιάνα. Δυὸ πράματα διαφορετικὰ ποὺ χορεύουνε μπροστὰ στὰ μάτια μου, ἐνῶ τρέχω πίσω ἀπὸ τὰ τράμ καὶ ποὺ τὸ πρῶτο μοὖδινε μεγάλη χαρά. Ὄχι, δὲν εἶμαι χαμένος. Laptaria Romana, αὐτὸ εἶναι: Letteria Romana!

Διαβολεμένη λατινικὴ γλῶσσα· καλὰ μοῦ τὴν ἔσκασες! Γιατὶ βεβαιότατος πὼς θἄβρισκα θέση σὲ κανέναν ἀπ' α ὐ τ ο ὺ ς τ ο ὺ ς Ρ ο υ μ ά ν ο υ ς π ο ὺ σ τὸ κ ά τ ω-κ ά τ ω δὲ θ ὰ μ' ἀ φ ί σ ο υ ν ε ν ὰ π ε θ ά ν ω τ ῆ ς π ε ί ν α ς, ἀ ρ γ ο π ο ρῶ τ ὴ ν ὥ ρ α τ ῆ ς σ κ λ α β ι ᾶ ς, καὶ γιὰ τρεῖς ἄλλες μέρες χύνουμαι στὶς πλούσιες ἔξοχὲς τῆς Νάπολης. Τρέχω στὸ λιμάνι, στὶς προκυμαῖες, στὶς ἐκκλησίες. Κάνω γνωριμίες.

Ἀκριβῶς, γνωριμίες!

Μιὰ ἀπ' αὐτὲς μὲ σέρνει ἕνα βράδυ σ' ἕνα χαμόγι ποὺ χορεύανε μὲ τοὺς ἤχους μιᾶς φυσαρμόνικας. Πολλὰ νέα κορίτσια. Χαρά, εἰλικρίνεια, τίποτα τὸ ὕποπτο.

Μιὰ ποὺ δὲ χορεύω, πίνω, ἀστεΐζουμαι, κυτάζω. Μιὰ κορούλα βγαίνει ἔξω κάθε τόσο, μὲ χρονομετρικὴ ἀκρίβεια, βάνει τὰ χέρια σὰ χουλιάρες κι' ἀπὸ τὶς δυὸ μεριὲς γύρω ἀπ' τὸ στόμα της καὶ φωνάζει μὲ μιὰ θεία φωνὴ πρὸς κάποια θεότητα ἑνὸς πέμπτου πατώματος:

— Να-α-α-νί-ί!

Ψηλά, στὸν οὐρανό, ἀνοίγει ἕνα παράθυρο. Μιὰ ἄλλη φωνή, ἐπίσης θεία, ἀπαντᾶ:

—Que bouoi?(*) (Τί θές;)

—Chendi à basso! Tché oun soladatiello, oun pasquale que ti bouoli! (Ἔλα κάτω! Σὲ θέλει ἕνα στρατιωτάκι!)

Καὶ ἡ θεότητα κατεβαίνει... «κάτω», πολὺ κάτω, στὴν ἐπίγεια κόλαση, παρασέρνοντας μαζί της τὸ soldatiello. Ὅλη αὐτὴ ἡ ὑπόθεση δὲ στοιχίζει παρὰ 50 σόλδια.

Μὰ καὶ πάλι εἶναι πολὺ ἀκριβά, πρέπει νὰ τὸ πιστέψετε, γιατὶ στὴν πόρτα τοῦ καμπαρέ, ἕνας «πάτερ φαμίλιας» κάνει τεράστιο συναγωνισμὸ σ' αὐτὴ τὴν οὐράνια ἐπιχείρηση. Κρίνετε: ὁ πατέρας αὐτὸς μ' ἕνα καμτσίκι στὸν ὦμο, ἁρπᾶ τοὺς «πασκουάλε» ἀπὸ τὸ μανίκι, τοὺς δείχνει τὰ δυό του κορίτσια, ποὺ εἶναι καθισμένα ἀπάνω σ' ἕνα κάρρο ποὺ τὸ τραβᾶνε ἕνας γάϊδαρος καὶ μιὰ γελάδα καὶ προσφέρει, πὲρ οὔνα λίρα, φαΐ, ποτὸ καὶ... τ' ἀποδέλοιπα. Ἕνας «σολντατιέλλο» ἀνεβαίνει. Κατόπιν ἄλλος. Ἀνεβαίνω κ' ἐγώ. Ὁ πατέρας κάθεται στὸ σκαμνὶ τοῦ ἁμαξᾶ. Γελάδα, γάϊδαρος κ' ἡ ἐπιχείρηση τρίζουνε μέσα στὴ νύχτα.

Στὸ δρόμο, καθὼς πήγαινε τὸ κάρρο, κάποιος ταχτικὸς πελάτης σκαρφαλώνει, χαιρετᾶ, μοιράζει φιλιά, χειραψίες καὶ τσιγάρα.

Περίχωρα. Σπίτι ἔξοχικό. Ἀκατασταστία. Μιζέρια. Σ' ἕνα μεγάλο τραπέζι, ἡ μητέρα κ' ἕνα κριτσάκι βάζουνε ψωμί, τυρί, μακαρονάκια, κρασί. Τρῶμε, πίνουμε καὶ περνᾶμε στὸ πλαϊνὸ δωμάτιο ποὺ χωρίζεται μόνο μ' ἕνα ριντὸ ἀντὶς γιὰ πόρτα. Τὰ ζευγάρια μπαίνουν μὲ τὴν ἀράδα. Δυὸ μωρουδέλια, πέντε κ' ἑφτὰ χρονῶνε, δυὸ σωστοὶ νάνοι, πᾶνε κ' ἔρχουνται κι' αὐτά, σοβαρά, τὄνα κρατώντας μιὰ λεκάνη καὶ τ' ἄλλο ἕνα μαστέλλο νερό.

Εἶναι χαρούμενοι, γελᾶνε. Κανεὶς δὲ σκοτίζεται γιὰ τίποτε. Μένω καθισμένος καὶ κυτάζω

(*) Sou: ἀντιστοιχεῖ μὲ τὸ εἰκοστὸ τοῦ φράγκου, δηλαδὴ μὲ πέντε λεφτά.

(**) Ἐνοικιάζεται διαμέρισμα.

(*) Γράφουνται στὸ κείμενο ἀκριβῶς ὅπως προφέρουνται στὴν ἰταλικὴ «ἀργκό». (Σημ.τ.μ.)

τὸ κοριτσάκι. Θἆναι, ἀπάνω-κάτω, δώδεκα-δεκατριῶ χρονῶ. Πότε θἄρθει κ' ἡ σειρά της;

Διάολε, ἀμέσως-ἀμέσως, γιατὶ ἡ μητέρα θαρρώντας πὼς τὴν ὀρέγουμαι, τήνε σπρώχνει μὲ τὸν ἀγκώνα, δείχνοντάς με.

—Hé vaï... Πήγαινε λοιπόν!

—Co dgio anda qué non mi chiama! (Πῶς νὰ πάω, ἀφοῦ δὲ μὲ φωνάζει!) ἀποκρίνεται, πειραγμένη, ἡ μικρούλα.

* * *

Ναί, ξαίρω τὴ Νάπολη.

Γιὰ νὰ φτάσω αὐτοῦ, χρειάστηκε νὰ πλερώσω ἀκριβώτερα, πολὺ ἀκριβώτερα, ἀπ' ὅ,τι σᾶς παίρνουν ἐσᾶς, γιὰ νὰ σᾶς ψευτοσεργιανίσουν, οἱ Θωμᾶς Κοὺκ καὶ Υἱός.

Εἶχα γνωρίσει τὴ Νάπολη ἀπὸ τὴν πρώτη βδομάδα τῆς διαμονῆς μου.

Κ' ἔμαθα, πραγματικά, πὼς κατόπιν μποροῦσα νὰ πεθάνω. Γιὰ μένα, ὅσο καὶ γιὰ ἕνα μεγάλο μέρος τῶν παιδιῶν της, στὴ Νάπολη δὲν εἶχε σωτηρία.

Τρομαγμένος, μὲ τὶς τρεῖς τελευταῖες λιρέττες μου στὴν τσέπη, σεργιανίζω στὴν προκυμαία, στὶς ἀποβάθρες, κυτάζω ὅλα τὰ «συμβατικὰ» ποὺ βάζουνε πλώρη γιὰ τὴν Μασσαλία, μὰ ἐδῶ δὲν ὑπάρχει κανὲς ρωμιὸς βαρκάρης ποὺ νὰ δεχτεῖ νὰ χώσει σὲ κανένα νέο «Σαγκαλιὲν» τὸ ἀπελπισμένο παληκαράκι ποὺ ἤμουν, ἀφοῦ εἶδα τὴ Νάπολη. Ἀπὸ τὸ πρωὶ ὥς τὸ βράδυ παρακολουθῶ τὶς ἀναχωρήσεις τῶν βαποριῶν ποὺ φεύγουν χωρὶς ἐμένα πρὸς ἀκρογιαλιὲς πιὸ εὐσπλαχνικές. Ἐλπίζω ὡστόσο πὼς θὰ φτάσω κ' ἐγὼ μιὰ μέρα.

Βρισκόμαστε στὸ Φλεβάρη μῆνα, στὶς ἀρχὲς τῆς δεύτερης βδομάδας μου στὴν πόλη ποὺ ἔχει τὸν καλύτερο κόρφο τοῦ κόσμου.

Κουριόζα φωνάζω τὸν «ἀλπεργκατόρε» κι' ἀνοίγω τὴ βαλίτσα μου μπρὸς στὰ μάτια του.

— Νά: κοστοῦμι καινούργιο, ἐσώρουχα καινούργια, παπούτια καινούργια, κι' ἀκόμα ὁ Σωκράτης κι' ὁ Ἐμινέσκο. Πόσο καιρὸ μπορῶ μ' αὐτά, μαντζιάρε έντορμίρε;

— Ouna settimana (Μιὰ βδομάδα).

Ὡραῖα. Ἀντίο, βαλίτσα μου! Μένω μὲ δυὸ πουκάμισα καὶ δυὸ σώβρακα ποὺ τὰ φοράω, ἕνα ζευγάρι κάλτσες, δυὸ μαντήλια, δυὸ κολάρα, μιὰ πετσέτα, ἕνα σαποῦνι, τὸ ξουράφι μου: ὅλ' αὐτὰ σκορπισμένα στὶς τσέπες μου.

Μὰ δὲν ἐχεχῶ νὰ ἀναφέρω, τὴν ἐπίσημη αὐτὴ ὥρα ποὺ γράφω τὴν περιπέτεια ποὺ διασκέδασε παραπάνω ἀπὸ κάθε ἄλλη τοὺς φίλους μου, τὸ κυριώτερο ἀντικείμενο, ποὺ χωρὶς νὰ τὸ θέλω, τὸ ἔσωσα ἀπὸ τὴν καταστροφή: τὸ μικροσκοπικὸ βιβλίο «Ombra», τοῦ Ζεννεβραί, σὲ ρουμανικὴ μετάφραση, ποὺ κυκλοφόρησε στὶς λαϊκὲς ἐκεῖνες ἐκδόσεις ποὺ ἔθρεψαν καὶ δίδαξαν μιὰ ὁλάκερη γενιά, καὶ ποὺ ὁ ἐκδότης της, ἕνας Ἑβραῖος χωρὶς ὄνομα στὸν κόσμο, χρεωκόπησε κι' αὐτοχτόνησε.

Ἀφιερώνω στὴ μνήμη του τὴ σελίδα αὐτὴ τῆς ζωῆς μου γιὰ τὸ καλὸ ποὺ μοῦκανε τὸ διήγημα αὐτό, ἐκδομένο ἀπ' αὐτόν, στὶς μέρες τῆς πείνας, στὴ Νάπολη.

Ξέχασα ὅλ' αὐτὰ τὰ πράματα ποὺ μιὰ πονεμένη μητέρα ἀγόρασε κ' ἔκλεισε σ' αὐτὴ τὴ βαλίτσα, τὴν πρώτη ποὺ ἔχανα στὴν ἀρχὴ μιανῆς ἀληθινῆς ζωῆς ποὺ ἐξακολουθεῖ ἀκόμη. Ποτὲς δὲ θὰ ξεχάσω τὴν «Ὄμπρα», τὴ μόνη τροφὴ καὶ τὸ μόνο μάρτυρα μιανῆς ψυχῆς ποὺ τὴν παραμόνευε ἡ ἀπελπισία.

Τώρα ποὺ δὲν ἔχω πιὰ τὸ χρυσὸ νόμισμα καὶ τὸ σωρὸ τοῦ χαλκοῦ, μιὰ καινούργια ζωὴ ἀρχινᾶ, μιὰ ζωὴ ποὺ θὰ διαρκέσει μιὰ βδομάδα μὲ τὰ ἔξοδα τῆς βαλίτσας μου.

Θέλοντας καὶ μή, ξέπεσα στὸ καθεστὼς τῆς «ραγκουλάσσας» δηλαδὴ τοῦ ἁλατισμένου μπακαλιάρου μὲ τὰ ξερὰ φασόλια καὶ τὰ κοφτὰ μακαρονάκια. Γιὰ νὰ μπορέσω νὰ τὴν κατεβάσω στὸ στομάχι μου, μασσάω κρατώντας τὴ μύτη μου κλεισμένη ἑρμητικά. Ἤξαιρα, Κύριε, πὼς θὰ μοῦ φύλαγες μέρες ποὺ θὰ θεωροῦσα τὸν ἑαυτό μου εὐτυχισμένο ἂν τὴν ξανάβρισκα;

Δουλειὰ δὲ γυρεύω παρὰ ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρό, κ' ἐντελῶς τοῦ κάκου, ἄλλωστε. Κι' ὅλο αὐτὸ τὸν καιρὸ τὸν χρησιμοποιῶ σεργιανίζοντας στὸ λιμάνι σ' ἀναζήτηση κανενὸς νέου «Σαγκαλιέν». Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ὑπάρχουν, μὰ... «ἡ ζεματισμένη γάτα φοβᾶται καὶ τὸ κρύο νερό.» Δὲ μ' ἀρέσουνε τὰ «Σαγκαλιὲν» ποὺ πιάνουν σκάλα καὶ σᾶς ξεμπαρκάρουνε ὄμορφα-ὄμορφα σὲ καμιὰ Νάπολη! Ἄλλα, δὲν ὑπάρχουν, μὰ μπορῶ νὰ ἐλπίζω.

Μὰ στὸ ἀναμεταξὺ προσέχω πολὺ μήπως καὶ παρουσιαστεῖ καμιὰ «καλὴ εὐκαιρία» καὶ βρεθῶ χωρὶς τὶς δυὸ λιρέττες, ποὺ μοῦ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ νὰ πληρώσω τὸ βαρκάρη ποὺ θὰ μὲ μεταφέρει στὸ «Σαγκαλιὲν» τοῦ ὀνείρου μου. Καὶ εἶναι σκληρὸ αὐτό, Κύριε, γιατὶ καπνίζω καὶ ξοδεύω μόνο γιὰ καπνό, τριάντα λεφτὰ τὴ μέρα. Οἱ δυό μου λιρέττες δὲν εἶναι κιόλας ἀπείραχτες, μὰ ἔχω γιὰ ρεζέρβα κ' ἕνα μικρὸ θησαυρό: τὸ Ροσκόπφ μου, ἕνα πολὺ ὡραῖο σουγιᾶ, ἕνα ὄμορφο πέτσινο πορτοφόλι κ' ἕνα ἐπίσης ὡραῖο πορτμονέ. Ἂν πουλιόντουσαν σὲ κατάλληλη στιγμὴ αὐτὰ τὰ μικροπραματάκια, θὰ μ' ἔσωζαν ἀπ' τὴ μιζέρια.

Αὐτὸ τὸ βάνω καλὰ στὸ μυαλό μου καὶ δὲν ἐπιτρέπω πιὰ στὸν ἑαυτό μου καμμιὰ λιποψυχία. Ξαίρω πὼς εἶμαι ἄνθρωπος χαμένος καὶ πὼς γιὰ μένα δὲν ὑπάρχει οὔτε Θεὸς οὔτε ψυχὴ ζωντανή. Ἄνθρωπος, μόνος στὸν κόσμο, πιὸ μίζερος κι' ἀπῶνα διωγμένο σκυλί, ἄνθρωπος ποὺ δὲν τοῦ μένει ἄλλο παρὰ νὰ ξαπλώσει καταμεσὶς τοῦ δρόμου, ὅπου περνᾶνε τόσοι διαβάτες, καὶ νὰ πεθάνει!

Μέσα στὴ βδομάδα αὐτὴ ποὺ πέρασε μὲ μπακαλιάρο δι' ἐξόδων τῆς βαλίτσας μου, ἕνα μικρὸ γεγονὸς ἔρχεται γιὰ νὰ μοῦ προμηθεύσει τὸν καθημερινό μου καπνό. Μιὰ οἰκογένεια Ἀρμεναίων ποὺ πήγαινε στὴν Ἀμερικὴ σταμάτησε στὸ ἀλμπέργκο (*) μου. Παρουσιάστηκα λοιπὸν ὡς τσιτσερόνε (**) χωρὶς νὰ πάψω νὰ καραδοκῶ τὰ ὑπερωκεάνεια ποὺ ἀναχωροῦνε ντιρεττίσσιμο.(***) Μὲ δέχτηκαν, μὰ κ' ἐδῶ ἀκόμη πόση μιζέρια τῆς ἀνθρώπινης καρδιᾶς! Γιὰ ἕνα ὁλάκερο πρωινὸ ἢ ἀπόγιομα πεζοπορίας, ἀφοσίωσης ἀληθινοῦ ὁδηγοῦ, ὁποὺ στέγνωνε ἡ γλῶσσα μου στὶς ἐξηγήσεις, οἱ τσιγκούνηδες αὐτοὶ δὲ μοῦδιναν παρὰ πενῆντα σόλδια! Ὤ! ἄνθρωπε, πόσο εἶσαι σιχαμερός!

Κι' ὡστόσο εἶν' εὔπορο ἄνθρωποι: ὁ πατέρας, ἡ μάνα κ' ἐφτὰ παιδιά. Τὴ μισὴ μέρα περπατᾶνε, τὴν ἄλλη μισὴ τὴν περνᾶνε στὸ διαμέρισμα τους ὅπου ἀπολαμβάνουν τὴν κάθε νοστιμάδα τῆς ζωῆς: τρῶνε, πίνουν, γελᾶνε καὶ φουμάρουνε πλούσιους ναργιλέδες. Δὲν ἔχουνε καμμιὰ ἰδέα ἀπὸ μπακαλιάρο κι' οὔτε ρωτᾶνε ἐμένα ποὺ ξαίρω κάτι... Μοῦ δίνουνε πενῆντα σόλδια καὶ μὲ κυτᾶνε μὲ τὶς χαρούμενες καὶ στρουμπουλούδικες φάτσες τους, ἰδίως ὁ πατέρας, ἕνας γενάτος ἴσαμε κειδά.

Εἶναι ξετρελλαμένος μὲ τὸ βενιαμίν τους, ἕναν πιτσιρίκο ἕξη χρονῶνε ποὺ χορεύει τὸ χορὸ τῆς κοιλιᾶς, ἐνῶ ὁ «παπᾶ» βα άει ἕνα ντέφι καὶ τραγουδεῖ μὲ τὴν ἀριστοκρατικὴ κοντραμπάσσο φωνή του.

Αὐτὴ ἡ μελωδία,—αὐτὴ ἡ ἐπωδὸς μᾶλλον—ποὺ τὴν κατέχω καλὰ καθὼς καὶ τὰ λόγια της —λόγια ἴσως ἀκατάληπτα—ἔρχουνται συχνὰ στὴ μνήμη μου, σὰν ἕνα ἁπαλὸ καὶ θλιβερὸ ὄνειρο τῆς ζωῆς μου. Γιὰ πολὺν καιρὸ δὲ μποροῦσα νὰ τὰ ἀναπολήσω χωρὶς νὰ νοιώσω τὸν ἑαυτό μου νὰ διπλώνεται κάτω ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἀνάμνησης αὐτῆς ἀπ' τὴ Νάπολη, τὴ Νάπολη μὲ τὴν ὀμορφιά της, τὴν πίκρα της καὶ τὴν ἐγωιστικὴ εὐτυχία τῆς οἰκογένειας αὐτῆς.

Μεταγράφω ἐδῶ τὴ θύμησή μου—τὴ μουσική της καὶ τὰ λόγια τ' ἀκατάληπτα. Τὸ κάνω γιὰ τὸν ἑαυτό μου, μονάχα γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Ἴσως ἀκόμη καὶ γιὰ τὴν ἀνακούφι η τῶν ἀνθρώπων ποὺ ἔχουνε τὴν καρδιά τους γιομάτη ἀπὸ σκληρὰ τραγούδια καὶ ποὺ ξαίρουνε τὴν ἀξία τῶν θρηνητικῶν ἀναπολήσεων...

Νὰ λοιπὸν ἕνα μπόλι στὸ κρέας μου:

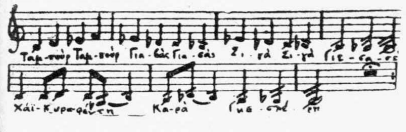

(*) Πανδοχεῖο.
(**) Ξεναγός.
(***) Κατ' εὐθεῖαν (στὸν προορισμό τους).

* * *

Πάει, τελείωσε ἡ βδομάδα τοῦ μπακαλιάρου. Ἔφυγε κ' ἡ φαμελιὰ τῶν Ἀρμεναίων. Ὅλα τέλειωσαν: κρεββάτι, φαΐ, καπνός! Βρίσκουμαι στὸ δρόμο. Τρομερὸ παληκαράκι!

Δυὸ μέρες συνέχεια, τριγυρίζω ἀκόμη γύρω ἀπὸ τὸ ἀλμπέργκο μου, μ' ἕνα κομμάτι ξερὸ ψωμὶ στὴν κοιλιά. Ὁ πάτρονας μὲ σπλαχνίζεται καὶ μοῦ προσφέρει γιὰ τελευταία φορά, ἕνα πιάτο ἀπὸ τὸ μπακαλιάρο του, ποὺ καταβροχθίζω, κ' ὕστερα:

— Ἔλα μαζί μου, μοῦ κάνει.

— Ποῦ;

— Στὸ Ρουμάνικο Προξενεῖο.

Μένω σαστισμένος: Δὲν τὄχα διόλου σκεφτεῖ αὐτό. Κ' ἡ ἰδέα αὐτὴ δὲ μοῦ λέει τίποτε: τί κοινὸ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει μεταξὺ τοῦ προξένου τῆς πατρίδας μου καὶ μένα;

— Θὰ μποροῦσε νὰ σὲ ξανάστελνε πίσω στὴν πατρίδα σου, μοῦπε ὁ Ἰταλός, τραβώντας με γιὰ τὸν Πρόξενο, καὶ κυρίως νὰ μοῦ πληρώσει τὶς δεκαπέντε λιρέττες ποὺ μοῦ χρωστᾶς.

Συλλογίζουμαι: «Μὰ θὰ μποροῦσε ἐπίσης νὰ μὲ ρωτήσει τὶ γύρευα δῶ κάτου, καὶ προπαντὸς νὰ μοῦ ζητήσει κανένα πασαπόρτι ποὺ δὲν ἔχω διόλου!» Καὶ λέω στὸν ἀλμπεργκατόρε μου ποὺ περπατάει ἀνήσυχος, μὲ δεμένα τὰ ὡραῖα φρύδια του:

—Ξαίρετε τὶ εἶν' ἕνα παληκαράκι;

—Ὄχι.

—Ἔ λοιπόν! εἶν' ἕνας ὑπήκοος ποὺ οἱ προξένοι δὲν ἀγαπᾶνε καθόλου· τέτοιος εἶμαι κ' ἐγώ!

Ὁ ἄνθρωπος σταματᾶ μὲ τὰ χέρια στὶς τσέπες καὶ μὲ κυτάζει πεισμωμένος:

—Porco Dio. (*)

Μιὰ στιγμή, θαρρῶ πὼς θὰ ἀραιτηθεῖ ἀπὸ τὸ σχέδιό του. Ὄχι.

—Andiamo sempre (Πᾶμε, ὡστόσο!)

Καὶ τὸ μαρτύριο ἀρχινᾶ.

Πρῶτα, στοῦ προξένου ποὺ εἶναι μόνο γιὰ τὸ ὀφφίκιο, καὶ δὲν ξαίρει γρὺ ρουμάνικα.

—Ὁρίστε... Κύριε... Ὁ Ρουμάνος αὐτὸς ποὺ ἦρθε στὸ σπίτι μου, πρὶν ἀπὸ δεκαπέντε μέρες... πεθαίνει ἀπὸ τὴν πεῖνα καὶ μοῦ χρωστάει δεκαπέντε λιρέττες.

—Ἐδῶ δὲν εἶμαι παρὰ γιὰ τὶς θεωρήσεις τῶν διαβατηρίων καὶ δὲν μπορῶ τίποτε νὰ κάνω.

Κατεβαίνουμε ἄπραγοι. Στὸ δρόμο ὁ Ἰταλὸς συλλογίζεται κάμποση ὥρα καὶ μοῦ λέει:

—Ἔλα!

—Ποῦ;

—Στὴ Νομαρχία!

—Γιὰ τὸ Θεό! Ἔχετε τὴ βαλίτσα μου! Δὲ σᾶς φτάνει;

Ναί, μὰ θὰ προτιμοῦσα νὰ εἶχα τὰ λεφτά μου καὶ νὰ σοῦ γύριζα τὴ βαλίτσα σου!

(*) Βρισιὰ Ἰταλική, (γουροῦνι).

Καλὸς ἄνθρωπος!

Στὴ Νομαρχία. Ἕνας διευθυντὴς γραφείου ποὺ μισοκοιμᾶται μὲ τὰ χέρια μπλεγμένα ἀπάνω ἀπ' τὴν κοιλιά του. Ὁ Ναπολιτάνος ξαναρχίζει:

—Scuzate... Signore.—Questo Rumeno... otto giorni... non pagato... quindici lire...

—Εἶναι κανένας λωποδύτης;

—Ὄχι, μά...

—Ἐδῶ δὲν ἀνακατευόμαστε μὲ προσωπικὰ χρέη!

Ἔξω ἀναπνέω, ἐπιτέλους!

Δὲν ὑπάρχει ὅμως «ἐπιτέλους»: ὁ Ναπολιτάνος σκαλίζει μὲ τὸ μυαλό του:

—Ἔλα.

—Πάλι!... Μαμά!..

—Χέ!... Ἔπρεπε νὰ μείνεις μὲ τὴ μαμά! Ἐδῶ: Νάπολη!

—Vedi Napoli, poi mori?

—Davvero?

Τὸν ἀκολουθῶ. Μὲ σέρνει στὴ Νομαρχία:

—Signore... Guardate... Questo Rumeno...

Ὁ ἴδιος μονόλογος κ' ἐγὼ μένω παράμερα σὰ δαρμένο σκυλί. Τὸ ἴδιο ἀποτέλεσμα καί...

Στὸ δρόμο σπογγίζοντας δυὸ φορὲς κατὰ συνέχεια τὸ κάτω μέρος τοῦ πηγουνιοῦ του μὲ τὸ ἀπάνω μέρος τοῦ χεριοῦ του, ὁ ἀλμπεργκατόρε μοῦ φωνάζει κατάμουτρα:

—Νόντσε μαντζιάρε! Νόντσε ντομίρε!

Καὶ φ ὑγει.

Καλὸς ἄνθρωπος, ὥστόσο... Ἄνθρωπος ποὺ παλεύει, ποὺ μοχθεῖ καὶ ποὺ κάνει ὅ,τι μπορεῖ γιὰ νὰ μείνει καλός. Μὰ ἡ ζωὴ δὲν τὰ λογαριάζει ὅλ' αὐτά.

* * *

Καρφωμένος στὸ πεζοδρόμι, στηρίζουμαι στὸν τοῖχο τοῦ χτιρίου τῆς Δημαρχίας καὶ κλείνω τὰ μάτια γιὰ νὰ κρατήσω τὴν εἰκόνα αὐτοῦ τοῦ ξενοδόχου ποὺ ξεμακρύνει θυμωμένος, χειρονομώντας. Μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ τοῦ κρατήσω κάκια, ἐξ ἄλλου δὲν τἄχω μὲ κανένα. Ὁ φταίχτης εἶμ' ἐγώ. Θέλησα νὰ γίνω ποτές μου φρόνιμος ἄνθρωπος; Ὄχι. Πάντα μου ἔτσι ξέρω πὼς εἶμαι. Λοιπόν; Δίκιο ἔχει ὁ Ρουμάνος ὅταν λέει πὼς «οὔτε ὁ διάολος δὲ μπορεῖ νὰ ξεμπλέξει τοὺς μπελάδες ποὺ ὁ ἄνθρωπος φτιάνει μὲ τὰ χέρια του».

Μηχανικὰ διευθύνομαι πρὸς τὸ λιμάνι. Ἐκεῖ κάτου ὑπάρχουν τεράστιες στοιβασιὲς ξῦλα, προστατευόμενες ἀπὸ σκεπὲς μὲ διπλῆ κατεβασιά. Ἐκεῖ θἄναι τὸ καταφύγιό μου τὴ νύχτα, ἀπὸ τὴ μέρα τούτη. Ἄ! τὰ φτωχά μου ροῦχα, ποὺ εἶναι ἀκόμη καινούργια! Μὰ θὰν τὰ προσέχω. Ὕστερα τὰ σανίδια θἄναι καθαρά· εἶναι ξῦλα γιὰ τοὺς λεφτουργούς.

Καθαρά; Δὲν πᾶς στὸ διάολο!

Σκαρφαλώνω μὲ τὰ τέσσερα, μέσα στὴ μαύρη νύχτα, κι' ἀμέσως τὰ χέρια μου συναντᾶνε πόδια ποὺ βρωμᾶνε τό ο ποὺ σοῦ φέρνουν ἀναγούλα. Εἶναι σύντροφοι, παληκαράκια σὰν καὶ μένα! Ἐκεῖνος π' ἄγγιξα μουθουνίζει φιλικὰ καὶ μοῦ λέει πὼς ἔχει «μπόλικο τόπο».

Ἀδειάζω τὶς τσέπες μου ποὺ εἶναι γιομάτες ρουχικά, φτιάνω ἕνα μικρὸ προσκέφαλο καὶ ξαπλώνουμαι σκεπάζοντας τὸ κορμί μου μὲ τὸ πανωφόρι μου. Μὰ δὲ μπορῶ νὰ κλείσω μάτι. Κάνει κρύο... Τουρτουρίζω.

Κ' ἔπειτα, εἶναι καὶ κάτι ἄλλο: οἱ σύντροφοί μου μοῦ περνᾶνε γενναιόδωρα τὶς ψεῖρες τους. Θέ μου! Εἶν' ἀπίστευτο! Ἄχ! αὐτοί, τὸ δίχως ἄλλο δὲν τρέφουνται μὲ ἁλατισμένο μπακαλιάρο!

Ὅλος φούρια ξεκινῶ τὴν ἄλλη μέρα, τὸ πρωὶ γυρεύοντας μιὰ «ὁποιαδήποτε» δουλειά. Γυρίζω ὅλη τὴν πόλη καὶ τὸ λιμάνι· παντοῦ ὅπου βλέπω πὼς ὑπάρχει καμιὰ δουλειά, προσφέρνω τὶς ὑπηρεσίες μου μὲ μεροκάματο ἐξωφρενικό· μὰ καταλαβαίνω τὸ μάταιο τῶν προσπαθειῶν μου: οἱ Ναπολιτάνοι εἶναι κι' αὐτοὶ παραπάνω, καὶ σκᾶνε ἀπὸ πεῖνα περσότερο ἀπὸ μένα. Γιὰ μιὰ θέση, γιὰ μιὰ ὥρα δουλειᾶς, γιὰ τὸ κουβάλημα μιανῆς βαλίτσας πολεμοῦνε δέκα, ποιὸς νὰ τὴν πρωτ ρπάξει. Τὸ βράδυ, γλυστρῶ κάτου ἀπὸ τὴ στέγη μας χωρὶς νὰ φάω ὁλάκερη τὴ μέρα, μᾶλλον ἀπὸ πεῖσμα γιατὶ ἔχω ἀκόμη μερικὰ σόλδια, φυλαγμένα προσεχτικὰ γιὰ τὸν καπνό, τὴ μόνη μου παρηγοριά. Ἐπειδὴ κρατάω στὸ χέρι μου ἕνα μπαστοῦνι ἀπὸ μπαμπού, φαντάζουμαι πὼς ἴσως εἶν' ἐξαιτίας αὐτουνοῦ ποὺ δὲ μὲ δέχουνται στὴ δουλειά, τὸ παρατῶ στὴ στοιβασιὰ τῶν ξύλων καὶ ξεκινῶ ὕστερα ἀπὸ μιὰ δεύτερη νύχτα ποὺ τὴν πέρασα ξυνόμενος.

Πάλη τρέχω σ'ὅλα τὰ περίγυρα, σκουντιέμαι μὲ τοὺς ἄλλους, γυρ ὑώ τὸ μερίδιό μου στὴ ζωή, ὅσο μίζερο καὶ νἄταν: Τίποτε, τίποτε, τίποτε.

Τότες συνθηκολογῶ μὲ τὸ πεπρωμένο μου. Περιττὸ νὰ θέλω νὰ ζουλήξω τὸν τοῖχο μὲ τὸ κεφάλι μου. Εἰρήνη! Εἰρήνη μὲ τὸν ἑαυτό σου!

Ἀποκαμωμένος, πεινασμένος, μὲ τὴν καρδιὰ ἀδειανὴ ἀπὸ κάθε αἴσθημα, ἀφίνομαι νὰ πέσω σ' ἕνα μπάγκο. Εἶναι μιὰ δημόσια πλατεῖα, στὴν ἔξοδο τοῦ λιμανιοῦ. Μπροστά μου, κάμποσοι χασομέρηδες σκουντιένται γύρω ἀπὸ ἕνα πελώριο καζάνι ποὺ ἀχνίζει τρομαχτικά.

(Τὸ τέλος στὸ ἑπόμενο φύλλο)

ΠΑΝΑΪΤ ΙΣΤΡΑΤΙ

Μετάφρ. ΑΝΤΡΕΑ ΖΕΒΓΑ).

Η ΤΕΧΝΗ ΣΤΗ ΡΩΣΣΙΑ

Η ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ.—ΕΝΑΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΑΠΟΛΟΓΙΣΜΟΣ.

ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ Ρ. KOGAN
ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ «ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ»

Ἡ προεπαναστατικὴ ρωσσικὴ φιλολογία περνοῦσε τὴν τυπικὴ ἐκείνη μεταβατικὴ περίοδο, ποὺ περίγραψε τόσο σοφὰ ὁ Πλεχάνωφ καὶ ἡ ὁποία ἐκδηλωνότανε στὴ βαθειὰ διαφορὰ ποὺ χώριζε τὸ συγγραφέα ἀπ' τὴν πραγματικότητα. Τὸ χάρισμα τῆς δημιουργίας, τῆς συγγραφικῆς ἔμπνευσης, ἀποχωρισμένο ἀπὸ τὸ κοινωνικὸ ἔργο, ἀπὸ τὴν οἰκοδόμηση τῆς ζωῆς, ἔτεινε μᾶλλον στὴν τελειοποίηση τῆς τεχνικῆς καὶ τοῦ ὕφους. Φτωχότατη σὲ ἰδέες ἡ προεπαναστατικὴ λογοτεχνία, ἔφτανε μιὰ σπάνια τελειότητα φόρμας. Ὁ μυστικισμός, ὁ ὁ ἰντιβιντουαλισμός, ὁ «ἄγνὸς» ἐστετισμὸς (esthétisme), οἱ καθελογῆς ἐκστάσεις κι' ὅλες οἱ παθητικὲς ἐξάψεις, ἡ δείλια στὴν ἀντιμετώπιση τῆς ζωῆς, τὸ ἀγωνιῶδες προαίσθημα καὶ ἡ βαθειὰ ἀτονία πλημμυρούσανε τὰ ἀμφίβολα ἔργα τῆς ρούσσικης φιλολογίας.

Ἡ τύχη τῶν φιλολογικῶν σχολῶν εἴταν προαποφασισμένη ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ χαραχ ἦρα τῆς Ἐπανάστασης. Οἱ συμβολιστὲς καὶ οἱ μυστικιστὲς ποὺ ἀποτελούσανε τὴν καρδιὰ τῆς προεπαναστατικῆς φιλολογίας, εἴταν οἱ πιὸ ἀκατάλληλοι γιὰ νὰ νοιώσουν καὶ νὰ δεχτοῦνε τὴν Ἐπανάσταση.

Ὁ Βιάτσεσλαβ Ἰβάνωφ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴ σύχρονη ἐποχή, ὁ Σόλογκουμπ σώπασε σχεδὸν ὁλότελα, ὁ Μπάλμοντ ἐγκατέλειψε τὴ Ρωσσία γιὰ τὸ ἐξωτερικὸ ὅπου πῆρε θέση ἀνοιχτὰ ἐχθρικὴ πρὸς τὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία. Ὁ Μπρούσσωφ μπῆκε στὶς γραμμὲς τοῦ κομμουνιστικοῦ κόμματος, ὅπου ἐπέδειξε ἐξαιρετικὲς ὀργανωτικὲς ἱκανότητες. Στὸν Μπλὸκ ἡ Ἐπανάσταση βρῆκε ἐνθουσιαστικὸν ἀντίλαλο· τὸ πιὸ ἀξιοσημείωτο ἔργο τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Ἐπανάστασης εἶναι ἀναμφισβήτητα τὸ ποίημά του «Οἱ Δώδεκα» ποὺ σήκωσε ἀληθινὸ χαλασμὸ στὴ μιὰ μεριὰ καὶ ἐνθουσιαστικὸ θαυμασμὸ στὴν ἄλλη.

Ὅσο λιγώτεροι ὑπῆρξαν ἀπὸ τοὺς συμβολιστὲς ποὺ προσπάθησαν νὰ σιμώσουνε τὴν Ἐπανάσταση, ἄλλο τόσο ἀνίκανοι ἦσαν οἱ μυστικιστὲς γιὰ νὰ νοιώσουνε τὴν πραγματικότητα. Μονάχα ὁ Γκοροντέσκυ σίμωσε. Οἱ ἄλλοι ἢ ἔσώπασαν, ἢ ἐξακολουθούσανε νὰ γράφουν σάμπως νὰ μὴν ἔγινε Ἐπανάσταση, (Ἄννα Ἀχμάνοβα, Ἰωσὴφ Μάντελσταμ, Γκουμίλεφ). Τουναντίο οἱ περσότεροι ἀπ' ἐκείνους ποὺ πρὶν ἀπὸ τὸν Ὀχτώβρη θεωροῦνταν ὡς μᾶλλον φιλελεύθεροι, ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν Ἐπανάσταση. Ἀνάμεσα στοὺς χειρότερους ἐχθροὺς τῆς Σοβιετικῆς Ρωσσίας κατατάσσουνται οἱ Μπούνιν, Μερεζκόβσκυ, Τσιρίκωφ, Λεωνίδας Ἀντρέγιεφ κ. ἄ. Μεταναστεύοντας στὸ ἐξωτερικό, ἀνταλλάξανε τὸν τίτλο τοῦ συγγραφέα μὲ τὴν οἰχτρὴ φήμηἀντιδραστικῶν δημοσιογράφων.

Ἀρχὴ - ἀρχὴ ἡ προλεταριακὴ φιλολογία παίρνει χαραχτῆρα μαζικὸ ἀντίθετα μὲ τὴν ἄλλοτε κρατοῦσα γνώμη, ποὺ θεωροῦσε τὴ λογοτεχνία ὡς τέχνη ἀριστοκρατική, προωρισμένη μόνο γιὰ μερικοὺς «μυημένους». Τὸ πρῶτο βῆμα τῆς προλεταριακῆς λογοτεχνίας εἴτανε νὰ καθορίσει ξεκάθαρα στὴ λογοτεχνία τὴν προλεταριακὴ συνείδηση, σὰν ἀντίθεση στὸ μπουρζουάδικο κρέντο.

Τὸ λάϊτ-μότιφ τῆς ποίησης αὐτῆς εἴτανε στὴν ἀρχὴ τὸ ἐργοστάσιο ποὺ θεωρεῖται ὡς πηγὴ τῆς δύναμης καὶ τῆς ζωτικότητας τοῦ προλεταριάτου, ὡς ὑπόσχεση τῆς εὐτυχίας καὶ τῆς μελλοντικῆς ἐλευθερίας τῆς Ἀνθρωπότητας.

Παρόμοια ὁ ποιητὴς τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἀντιλαμβάνεται τὴν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας σὰ μιὰ ἀλυσίδα κοπιωδῶν προσπαθειῶν. Νοιώθει τὸν δεσμὸ ποὺ τὸν ἑνώνει μὲ τοὺς ἐργάτες ὁλόκληρου τοῦ κόσμου, ὄχι μόνο στὸ χῶρο ἀλλὰ καὶ στὸ χρόνο. Ὅλο τὸ παρελθὸν εἶν' ἕνας ἀγῶνας καὶ μιὰ προσπάθεια ποὺ κατέληξε στὸ παρόν.

Ἡ ποίηση αὐτὴ τοῦ ἐπαναστατικοῦ ρομαντισμοῦ πεθαίνει μὲ τὴν ἀπαρχὴ τῆς νέας πολιτικῆς οἰκονομίας. Μπροστὰ στὸ προλεταριᾶτο ἐμφανίζουνται νέα προβλήματα.

Τότες ἀναφαίνεται μία νέα ὁμάδα προλεταρίων συγγραφέων («Ὁ Ὀχτώβρης») ποὺ διαδέχεται τὶς παλιές, μὲ νέες τάσεις καὶ μὲ νέους ἀντικειμενικοὺς σκοπούς. «Ἡ ὁμάδα αὐτὴ εἶχε σκοπό της—ἔγραφε—νὰ καλλιεργήσει τὴ λογοτεχνία ποὺ βοηθεῖ τὸν ἀναγνώστη νὰ αἰσθάνεται τὸ σύνδεσμο ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῆς καθημερινῆς δουλειᾶς του καὶ τῶν ἀσχολιῶν του τῶν πιὸ συνειθισμένων, τῶν πιὸ κοινῶν ἀπ' ὅλες τῆς λεπτομέρειες καὶ τὰ γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, μὲ τὰ ἀνώτερα προβλήματα καὶ τοὺς πιὸ ὑψηλοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοπούς,—τὴ λογοτεχνία ποὺ μᾶς κάμνει νὰ νοιώθουμε τὶς κινητήριες δυνάμεις τῆς ἐπανάστασης στὴ ζωντανὴ προσωποποίησή τους.» Αὐτὴ ἡ περίοδος κάμνει ὥστε νὰ σιωπήσει ἡ λυρικὴ ποίηση· ἡ προτεραιότητα ἀνήκει πιὰ στὴν πρόζα, στὸ μεγάλο ρομάντσο ποὺ ξαναγενιέται. Ἡ λογοτεχνία στρεφόμενη πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ τάζοντας ὡς σκοπό της ν' ἀντικαθρεφτίζει ὅλη τὴν πραγματικὴ ζωή, βρῆκε στὰ πρῶτα της βήματα τὶς ζωντανὲς εἰκόνες τοῦ ἐμφύλιου πολέμου. Τὸ πρῶτο σημαντικὸ ἔργο τῆς περιόδου αὐτῆς εἶναι ὁ «Σιδερένιος Χείμαρρος» τοῦ Σεραφείμοβιτς. Ἐπίσης τὰ ἔργα τῶν Φουρμάνωφ, Μαλύσκιν, Λεμπεντίνσκυ, Γκλάτκωφ (ὁ ὁποῖος ἀσχολεῖται μᾶλλον μὲ τὰ προσωπικὰ δράματα ποὺ ξετυλίγονται μέσα στὸ διάκοσμο τοῦ ἐμφύ-

λιου πολέμου), Φαντέεφ, Ντέμιαν Μπέτνυ, ἀνήκουν στὴν περίοδο ποὺ ἀναφέραμε. Ἀνάλυση τῶν ἔργων αὐτῶν ἐπιφυλάττομαι νὰ κάμω σὲ ἄλλο ἄρθρο.

Φτάνουμε ἔτσι στὸν τελευταῖο σταθμὸ τῆς ἱστορίας τῆς προλεταριακῆς λογοτεχνίας, στὸ κίνημα ποὺ μποροῦμε νὰ ὀνομάσουμε μὲ τὸ ὄνομα τῶν «Νέων Φρουρῶν». Ἡ ὁμάδα τῶν «Νέων Φρουρῶν» δημιουργήθηκε στὰ 1922. Ἡ περίοδος αὐτὴ χαραχτηρίζεται μὲ μιὰ ἄπειρα πιὸ πλατειὰ ἐκλογὴ τῶν θεμάτων. Ἀπὸ τὰ θέματα ποὺ ἀφοροῦνε ἄμεσα τὴν πάλη τοὺ προλεταριάτου περνᾶνε σὲ θέματα γενικώτερου ἐνδιαφέροντος. Ὁ νέος ἄνθρωπος, ὁ σχηματισμένος ἀπὸ τὴν πάλη γιὰ τὴ νέα ζωή, δὲν ἱκανοποιεῖται πιὰ μὲ τὰ στρατιωτικὰ ἢ οἰκονομικὰ μέτωπα. Προσπαθεῖ νὰ ἰδεῖ κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς νέας προσωπικότητας, ὅλες τὶς ὄψεις τῆς ζωῆς. Ἡ προσωπικότητα αὐτή, ἡ νέα αὐτὴ ἰδεολογία, δίνουν, ἕνα ὁλότελα διαφορετικὸ φῶς σ' ὅλα τὰ συναισθήματα τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τέλος, στὸ κάθε τι ποὺ γι' αὐτὸ μιλάει ἀπὸ τόσους αἰῶνες ἡ ποίηση. Οἱ «Νέοι Φρουροὶ» καὶ ἡ παραγωγή τους μᾶς ἀποδείχνουν ὅτι ἡ φύση, ἡ ὀμορφιά, ὁ ἔρωτας, ἡ δίψα τῆς γνώσης, ἡ δίψα τῆς δημιουργίας καὶ ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς ἔγιναν πραγματικὰ ἰδιοχτησία τοῦ προλεταριάτου. Κι' ὅλ' αὐτὰ ἐκθέτουνται μὲ διάφορους τρόπους.

Τὸ πνεῦμα τῆς νεώτερης ποίησης βρῆκε τὴ φωτεινώτερη ἔκφρασή του στὸν ποιητὴ Μπεζυμένσκυ (στὴ συλλογή του: «Ἡ μυρουδιὰ τῆς ζωῆς») καὶ πλάϊ σ' αὐτὸν στὴ χορεία ὅλων τῶν ἄλλων Γιάροφ, Σβέτλωφ, Μιχαὴλ Γκολότνυ, Οὔτκιν, Μολτσάνωφ καὶ ἄλλους.

Ἀλλὰ καὶ ἡ πρόζα τῶν νέων μας λογοτεχνῶν δὲν εἶναι λιγώτερο πρωτότυπη· τὸ χαραχτηριστικὸ σημεῖο τῶν πεζογράφων τῶν «Νέων Φρουρῶν» εἶναι ἡ ἐκπληχτική τους ἁπλότητα. Τὰ ἔργα τῶν Σουμπίν, Κολοζώφ, Κοτσέτκωφ, Ραχίλλ καὶ ἄλλων, εἶναι πιστὲς ἀπεικονίσεις τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἠθῶν τῆς κομμουνιστικῆς νεολαίας.

Ἂν ἡ προλεταριακὴ ποίηση μᾶς περιγράφει τὴν πάλη τοῦ προλεταριάτου γιὰ τὴν κατάχτηση τῆς ζωῆς ὑπὸ τὶς διάφορες ὄψεις της, ἡ λογοτεχνία τῶν «ποποὺτσικι» (συνοδοιπόρων) δίνει μιὰ πιστὴ καὶ ἄπειρα ποικιλόμορφη εἰκόνα τῆς χώρας μὲ τὰ ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων της ποὺ εἶναι πιὰ ὑποχρεωμένα νὰ συμμορφωθοῦν μὲ τὸ νέο τρόπο ζωῆς ποὺ ἔφερε ἡ Ἐπανάσταση. Δίνει μιὰ ἀναλυτικὴ εἰκόνα ὅλων τῶν κοινωνικῶν τάξων καὶ κυρίως τῆς πιὸ μεγάλης: τῆς ἀγροτικῆς. Τὸ κούλὲρ λοκὰλ καὶ ἡ ἐθνογραφία κυριαρχοῦν. Σ' αὐτοὺς συμπεριλαμβάνουνται οἱ Βόρις Πιλνιάκ, Βσέβολοντ Ἰβάνωφ, ἡ Λύδια Σεϊφούλινα (ἡ ὁποία ἐπραγματεύθηκε τὰ θέματα ποὺ χρησιμοποίησαν οἱ κορυφαῖοι τῆς κλασσικῆς μας λογοτεχνίας, ὅπως ὁ Τολστόϊ, Τουργκένιεφ καὶ Τσέχωφ μὲ ἐντελῶς νέα ἄποψη). Ἐπίσης ὁ Λεόνωφ, ἀναγνωριζόμενος ὁμόθυμα ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους πεζογράφους τῆς ἐποχῆς μας.

Μέσα στοὺς κόλπους τῆς ἀγροτικῆς τάξης γενιοῦνται ποιητές. Πλάϊ στὴν «Ἕνωση τῶν Προλεταρίων συγγραφέων» ξεφύτρωσε ἡ «Παν-ρωσσικὴ Ἑταιρία τῶν ἀγροτῶν ποιητῶν». Οἱ περιφημότεροι τους εἶναι οἱ Κλούεφ, Ἐσσένιν, Κλύσκωφ, γνωστοὶ καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση. Στὴ χορεία τῶν νέων πεζογράφων τῆς σχολῆς αὐτῆς δὲν πρέπει νὰ παρασιωπηθεῖ ὁ Μπάμπελ, ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ προικισμένους μὲ ταλέντο.

Μεταξὺ τῶν προεπαναστατικῶν φιλολογικῶν ρευμάτων, ὁ φουτουρισμὸς εἶν' ἐκεῖνος ποὺ ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ πολλὲς συζητήσεις. Οἱ φουτουριστὲς εἶναι οἱ πρῶτοι ποὺ τάχθηκαν μὲ ἀποφασιστικότητα στὸ πλευρὸ τῆς Ἐπανάστασης. Ἡ βαθύτερη θεωρία τῆς σχολῆς τους εἶναι τούτη: ἡ τέχνη δὲν εἶναι μονάχα μιὰ εἰκόνα τῆς ζωῆς, ἡ ἐξιστόρηση τῆς ζωῆς, μὰ καὶ αὐτὴ καθαυτὴ ἡ ὑφὴ τῆς ζωῆς, ἡ ὑφὴ τῶν λογικῶν γεγονότων. Ἐφαρμόζοντας αὐτὴ τὴ βασικὴ θεωρία στὴ λογοτεχνία, θεωροῦσαν ὅτι ἡ πραγματικὴ ἀποστολὴ τοῦ ποιητῆ «εἶναι νὰ παρέχει ἕνα ἐκφραστικὸ μέσο στὸ σιωπηλὸ δρόμο».

Ὁ φουτουρισμὸς ἔδωκε μερικοὺς ποιητὲς μὲ πολὺ ταλέντο ὡς οἱ Ἀσσέϊεφ, Τρετιάκωφ, Πασερνὰκ (ἕνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητὲς τῆς ἐποχῆς μας) μὰ ὅλοι μπαίνουν σὲ δεύτερη μοῖρα ἀπὸ τὸν ἀξιολογώτερο ποιητὴ ἀπὸ τοὺς φουτουριστές, τὸν Μαγιακόβσκυ. Ὁ Μαγιακόβσκυ σημειώνει μιὰ πραγματικὴ ἐπανάσταση στὴ λογοτεχνία μας. «Εἶναι ὁ ἀληθινὸς ποιητὴς τῶν δρόμων καὶ τῶν σταυροδρομιῶν» ὅπως τὸν ἀποκάλεσαν, τὸ «τύμπανο τῆς Ἐπανάστασης».

Ἡ φιλολογία εἶναι ὁ καθρέφτης τῆς λαϊκῆς ψυχῆς. Ἡ παλιὰ αὐτὴ φορμούλα δὲν ἔχασε διόλου ἀπὸ τὴν ἀξία της. Κι' ἂν ἐξετάσουμε τὴ σοβιετικὴ λογοτεχνία ἀπὸ τὴν ἄποψη αὐτὴ θὰ ἰδοῦμε πὼς ἔχουμε νὰ κάνουμε μ' ἕνα ἔργο δημιουργικὸ ἀπὸ χίλιες πλευρές: ὅλες αὐτὲς οἱ πλευρὲς λάμπουν ἀπὸ τὸ ἴδιο φῶς καὶ τίποτε δὲν ἀμαυρώνει τὴ λάμψη τους. Ἡ ποικιλία καὶ ὁ πλοῦτος αὐτὸς τῶν θεμάτων ἀρκοῦνε γιὰ νὰ ἐξουδετερώσουν ὅλες τὶς συκοφαντίες γιὰ τὴν περεμπόδιση τῶν ἐλεύθερων δημιουργικῶν δυνάμεων τοῦ λαοῦ. Ἂν κατὰ τὰ πρῶτα χρόνια τὰ μοτίβα τῆς μάχης κυριαρχοῦσαν ἀναγκαστικὰ στὴ φιλολογία, τώρα τοὐναντίο, ποὺ ἀρχίζει μιὰ καινούργια ἐποχὴ ἡ ἐποχὴ τῆς ἀναγέννησης καὶ τῆς εἰρηνικῆς οἰκοδόμησης τῆς ζωῆς, τῆς δημιουργικῆς ὁρμῆς ὅλων τῶν ὑλικῶν καὶ ἠθικῶν δυνάμεων τοῦ ρωσσικοῦ λαοῦ, ἡ σοβιετικὴ λογοτεχνία μπῆκε ὁριστικά, στὸ μεγάλο στῖβο θεμάτων καὶ ἰδανικῶν ἀνθρωπίνου ἐνδιαφέροντος.

Π. ΚΟΓΚΑΝ

ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΧΩΡΙΣ ΡΥΘΜΟ

ΣΤΗ ΛΙΝΟΤΥΠΙΚΗ

Σιγηλοί, σκυφτοί, σκεφτικοὶ δουλεύουν οἱ ἐργάτες.

Χτυπώντας ρυθμικὰ τὰ πλῆχτρα, νομίζεις, πὼς — ἀπ' τὸν κόσμο τῶν συναισθημάτων ποὺ ξεχύνουνται στὰ πρόσωπά τους—γράφουν τὴν ἱστορία γιὰ τὸ «τραγικὸ σήμερα», γιὰ τ' «ἀβέβαιο αὔριο».

Καὶ ὅμως σκυφτοί, σιγηλοί, πάντα δουλεύουν.

Τὶ ἂν τὸ λυωμένο μολύβι σπαράζει τὰ σκότια... Τὶ ἂν τὸ τρεμουλιάριχο φώτισμα τῆς ἠλεχτρικῆς λαμπίτσας στραβώνει τὰ μάτια... Αὐτοὶ ἡρωικοί, ἀμίλητοι πιανίστες, παίζουν τὸ θλιβερὸ τραγούδι τῆς ζωῆς... τὸ μοιρολόϊ τῆς ζωῆς τους!...

Καὶ χτυποῦν ρυθμικὰ τὰ πλῆχτρα, καὶ μιλοῦ· στὶς μολυβένιες γραμμές, γιὰ χαρές, γιὰ λύπες, γιὰ συγκλονισμούς...

Γι' αὐτοὺς τὸ μαρτύριο εἶναι πάντα τὸ ἴδιο. Γι' αὐτοὺς τὸ φάσμα τὸ θανατερὸ πάντα παραστέκει.

Καὶ κυλάει ἡ μέρα. Καὶ κυλάει ἡ βδομάδα. Ἔρχεται ὁ μῆνας. Μῆνας βουβός. Μῆνας μαρτύριο. Μῆνας δρᾶμα...

Ἡ Μάννα μὲ πόση ἀγωνιώδικη προσδοκία περιμένει τὸ ἡλιόγερμα αὐτὸ τοῦ μῆνα... Περιμένει τό γυιό της. Τὸ μονάχριβο κλωνάρι της.

Τώρα τὸν καμαρώνει, ἄντρα μεστωμένο.

Τὶ κι' ἂν τὸ μεγάλωμά του στοίχισε στὴν δόλια μάννα μιὰ ζωὴ πλύστρας! Τὶ κι' ἂν στὸ δούλεμμα ἐκεῖνο τοῦ νεροῦ, τὶς πιότερες φορές, ἔσμιγε τὰ δάκρυά της τ' ἀστείρευτα! Τοὺς καϋμούς, τὶς λαχτάρες... Τὴν κατά τια της.

Σκυφτός, συλλογισμένος ὁ γυιὸς μετράει στὴ φτωχὴ μάννα τοὺς κόπους του.

Μ' αὐτὰ θὰ περάσουν τὸ μῆνα.

Ἄφωνοι κ' οἱ δυό...

Ἡ πραγματικότητα τοὺς συνταράζει ἐνδόμυχα.

Πρέπει νὰ ζήσουν μ' ἐκεῖνα ἕνα μῆνα!...

Μὰ δέν φτάνουν οὔτε γιὰ ψωμί...

Ἡ μάννα εἶναι συντρίμμι...

Ἡ τροφὴ πρέπει νἆναι θρεφτική...

Μ' αὐτὸ ποιὸς τὸ ρωτάει;

Ἂς πεθάνει ἡ φτωχομάννα...

Μήπως γιὰ τ' ἀφεντικὸ εἶναι παράγοντας γι' ἅρμεγμα;

Σιγηλοί, σκυφτοί, σκεφτικοὶ δουλεύουν οἱ ἐργάτες στὶς λινοτυπικές... Κλώθουν στὰ πλῆχτρα τὴ μοῖρα.. Γράφουν τὴν ἀνιστόρητη, τὴ ματωμένη ἱστορία τους, γιὰ τὸ «τραγικὸ σήμερα»... Γιὰ τ' «ἀβέβαιο αὔριο».

Ἀλεξάντρεια. Αὔγουστος, 28.

ΕΜΜ. ΛΕΒΥ

ΚΑΡΛ ΛΗΜΠΚΝΕΧΤ

ΣΚΕΨΕΙΣ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ

Θὲ σὰ νὰ σᾶς κλείσω μιὰ φορὰ στὸ χέρι μου,
[ὄνειρα κι' ὁράματα π' ὁλόγυρά μου φτερουγᾶτε,
ὅταν στὴ συλλ·ὴ ἡ ψυχή μου μένει διπλωμένη;
τὸ χέρι μου σφαλᾶ μ' ἀνάμεσα ἀπ' τὰ δάχτυλά
[μου ξεγλυστρᾶτε
ὅπως τοῦ φεγγαριοῦ τὸ φῶς τ' ἀσημωμένο...
Καὶ φεύγετε, σὰ μυστικὰ φαντάσματα κατα-
[διωγμένα...
ἁπλώνω τὴ θηλειά μου νὰ σᾶς πιάσω,
ὄνειρα φευγαλέα, ἀλοίμονο, κι' ἀλοίμονο, πῶς
[σβύνετε...
Χλωμιαίνετε καὶ στὸ σκοτάδι πνίγεστε
σὲ ποιὰ βύθη; Ὄνειρα, γλυκόνειρα, σκιὲς γλυ-
[κὲς σὰ σύλφες
Ποιὰ ἡ χαρὰ ἂν σᾶς τσάκωνα;...
Ἡ καρδιά μου ὁλέτοιμη νὰ ξεχειλίσει κ' ἡ ψυχὴ
[διπλώνεται ὥς τὰ πιὸ βαθειὰ τοῦ εἶναι της!
Σᾶς νοιώθουνε τόσο σιμά—λίγο καὶ σᾶς κρατῶ
[ὄνειρα, γλυκόνειρα!
Μὰ φεύγετε κι' ὁλοένα φεύγετε καὶ φεύγετε...
Καὶ ἡ ψυχή μου ἀδύναμη λυγάει...
Πῶς νὰ σᾶς φτάσω, πῶς νὰ σᾶς κρατήσω ἀπα-
[τειλὰ φαντάσματα;
Μπορῶ ποτές μου νὰ σᾶς φτάσω;
Παράξενη μόνο μιὰ ἀνατριχίλα μυστικὴ σᾶς
[προμηνάει, πλάσματα,
λαὸ τῶν μυστικῶν βαθειῶν, τῶν ἄδυτων!...
Ὅταν τ' ἀφτὶ στηλώνω μέσα μου, σάμπως
[ν' ἀκῶ σας σιγαλὰ
κι' ὅταν κυτάζω μέσα μου σᾶς βλέπω στὸ
[θαμπόφωτο
κι' ὅλο σὲ σᾶς ἀγάλι-θέλω νὰ γλυστρήσω
Μὰ πάντα ἐσεῖς μ' ἀφίνετε κ' ἔρμο μ' ἀφίνετε...

Μετ. Α. Ζ.

(Σημείωση: Τὸ κομάτι αὐτὸ γράφτηκε μέσα στὴ φυλακή, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1918, ὕστερ' ἀπὸ 22 ὁλάκερους μῆνες κάθειρξη στὰ ἀνήλιαγα μπουντρούμια τοῦ Λουκάου. Ὁ Λήμπκνεχτ ἔχει ἀκόμη μπρός του 32 ἄλλους μῆνες γιὰ νὰ τελειώσει τὴν ποινή του. Εἶναι στιγμὲς ποὺ τὸ μαρτύριο τῆς φυλακῆς γιὰ τὸν ἀτσαλωμένο αὐτὸ πρωτοπόρο τοῦ προλεταριάτου γίνεται ἀβάσταχτα βαρὺ καὶ τότες ἡ ἀπελπισία τυραγνᾶ τὸ πνεῦμα του ποὺ δὲν παύει ὡστόσο νὰ πιστεύει στ' ὄνειρο τῆς Ἐπανάστασης. Κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸ φῶς τὸ κομάτι τοῦτο παίρνει μιὰ ἰδιαίτερη σημασία).

ΣΑΤΥΡΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ

Η ΜΕΡΑ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

(Ὄνειρον θερινῆς νυκτός)

[Ὁ ἐργοστασιάρχης κ. Καρχαρίας κοιμᾶται ἀνάσκελα στὸ πουπουλένιο του στρῶμα, ὕστερ' ἀπὸ ἕνα πλουσσιοπάροχο δεῖπνο. Ἡ παραφουσκωμένη του κοιλιὰ γεννάει ἐφιάλτες ποὺ μαστιγώνουν τὴν πορωμένη του συνείδηση. Καὶ τὸ μαστίγιο εἶναι ἡ ἴδια του ἡ θρησκεία. Ὅπως εἶναι γνωστό, μονάχα σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση ὁ κ. Καρχαρίας ἔρχεται σ' ἀντίφαση μὲ τὴν πιστή του αὐτὴ δούλα· στὴν πραγματικότητα τὰ πάνε μέλι-γάλα. Εἶναι ἡ μέρα τῆς Κρίσης... Ἡ σκηνὴ παρασταίνει τὰ οὐράνια παλάτια στολισμένα ὅπως ταιριάζει σ' ἕνα κεφαλαιοκράτη Θεό. Δὲν ἀπολείπουν τὰ Χερουβεὶμ, τὰ Σεραφεὶμ, οἱ ἀγγέλοι, οἱ ὁσιομάρτυρες καὶ γενικὰ ὅλοι οἱ ἐπουράνιοι ἀξιωματοῦχοι. Στὴ μέση τρεῖς θρόνοι: Στὸ μεσιανὸ ὁ Γιεχωβᾶς, δεξιά του ἡ Παρθένος κι' ἀριστερὰ ὁ Ἰησοῦς. Στὰ πόδια τοῦ Γιεχωβᾶ γονατιστὸς ὁ Καρχαρίας. Ἀπαντάει μὲ συντριβὴ στὶς ἐρωτήσεις ποὺ τοῦ κάνει σ' αὐστηρὸ τόνο ὁ ὑπέρτατος Κριτής...]:

Γιεχωβᾶς: Λέγε πῶς ζοῦσες; Ἀπολογήσου!

Καρχαρίας: Δὲ δούλεψα ποτές, μὰ ζοῦσα.

Γιεχωβᾶς: Αὐτὸς ποὺ δὲ δουλεύει μηδὲ νὰ τρώει πρέπει...

Καρχαρίας: Ἔτρωγα γιατὶ γιὰ μένανε ἱδροκοποῦσε ἡ ἀργατιά. Τὴν παίδευαν ἀλύπητα οἱ μηχανές μου στίβοντάς της τὸ αἷμα ποὺ ρουφοῦσα.

Γιεχωβᾶς: Ἀγάπα τὸν πλησίον σου:

Καρχαρίας: Πλούτισα.

Γιεχωβᾶς: Οὐ θησαυρίζετε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ...

Καρχαρίας: Πλούτισα στέλνοντας στὸ μακελειὸ τοῦ πολέμου τὸ δικό μου κουτολαὸ γιὰ ν'ἁρπάζει τὸ βιὸς τοῦ ἀλλουνοῦ κουτολαοῦ, ποὺ ἅρπαζα ὕστερα ἐγὼ ἀπ' τὸ δικό μου κουτολαό.

Γιεχωβᾶς: Κ' ἐδῶ ἀψήφησες τὴν ἐντολή μου: Οὐ φονεύσῃς!

Καρχαρίας: Μὰ ὁ φόνος στὸν πόλεμο δὲν πιάνεται, γιατὶ τὸν βλόγησε κι' ὁ Μητροπολίτης μας... Ποὶ φύγει κι ὅλας ὁ στρατός, σοῦ κάναμε ἁγιασμοὺς καὶ λειτανίες καὶ δέησες καὶ δοξολογίες... Σὲ παρακαλέσαν ὅλοι οἱ χρυσοφορεμένοι σου ἀντιπρόσωποι τῆς γῆς μὲ λόγια θερμά. «Νίκας τοῖς βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος...».

Γιεχωβᾶς: ... (ταμπλώ).

Καρχαρίας: Δὲν παντρεύτηκα.

Γιεχωβᾶς: Ἔπρεπε νὰ μὲ μιμηθεῖς.

Καρχαρίας: Δὲν παντρεύτηκα μ' ἀποθύμησα μιὰν ἐργατοπούλα, γυναῖκα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς σκλάβους μου. Τὴν ἔκανα ἐρωμένη μου καὶ τῆς φιλοδώρησα τὴν παλιαρρώστεια μου...

Γιεχωβᾶς: Μὴ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου!

Καρχαρίας: Μὲ σκαντάλισεν ἡ ὀμορφιά της...

Γιεχωβᾶς: Δὲ σᾶς εἶπε ἐκεῖ κάτω ὁ γυιός μου: ἐξόρυξον τὸν ὀφθαλμὸν εἰ σκανδαλίζει σε!

Καρχαρίας: (τρομαγμένος). Ἔπρεπε νὰ βγάλω τὸ μάτι μου;

Γιεχωβᾶς: Ὄχι ἄθλιε! Μιλάω μὲ παραβολές.

Καρχαρίας: Τὸ παιδὶ ποὺ γέννησε περπατάει μὲ τὰ τέσσερα, ἐκόλλησε τὴν ἴδια ἀρρώστεια.

Γιεχωβᾶς: Κι' ὅμως ὁ γυιός μου σᾶς εἶπε πὼς: «Ἁμαρτίαι γονέων παιδεύουσι τέκνα».

Καρχαρίας: Δὲν τἄκουσα ποτὲς ἀφεντικό· συχώρα με.

Γιεχωβᾶς: Εἶν' ἀργά!... (πρὸς τὸν Ἰησοῦ): Ἰησοῦ, δὲν τοὺς τὰ εἶπες ὅλ' αὐτὰ ἐκεῖ κάτου; Ἢ μπὰς καὶ τριγύριζες ὅλη τὴν ὥρα τὴ Μαγδαληνή, ἀφίνοντάς τους νὰ πᾶν ἔτσι... κατὰ διαόλου!

Ἰησοῦς: Πῶς καλὲ πατέρα! τοὺς τὰ εἶπα ὅλα. Μὰ οἱ παπάδες τῆς τότε ἐποχῆς μὲ κατατρέχανε γιατὶ τοὺς ἔκοβα τὸν τζίρο...

Καρχαρίας: Ἐγὼ δὲν ἄκουσα τίποτ' ἀπ' αὐτὰ Θεούλη μου...

Γιεχωβᾶς: Ὥστε λοιπὸν δὲν πήγαινες στὴν ἐκκλησία;

Καρχαρίας: Πήγαινα ὅταν ἤμουν παιδάκι γιατὶ μᾶρεσαν τὰ κόλλυβα ποὺ μοιράζαν στὰ μνημόσυνα...

Γιεχωβᾶς: Δὲν πρόσεχες λοιπὸν στὴ θεία λειτουργία!

Καρχαρίας· Πρόσεχα· μὰ ὅπως ὅλος ὁ κόσμος δὲν καταλάβαινα λέξη, γιατὶ τὰ λέγανε τραγουδιστὰ σὰν ἀμανέδες οἱ ψαλτάδες, καὶ γοὺρ-γοὺρ ὅλη τὴν ὥρα ὁ διάκος μὲ τὸ λιβανιστῆρι κι' ὁ παπᾶς μὲ τὴν ἁγιαστοῦρα κ' οἱ ἐπίτροποι μὲ τοὺς δίσκους καὶ τὸ ζητειανολόγημα.

Γιεχωβᾶς: Μὰ ἐπιτέλους Ἰησοῦ! Ὅταν εἴδες αὐτὰ τὰ χάλια δὲν τοὺς ἔλεγες πὼς: «Ὁ οἶκος τοῦ πατρός μου οὐκ ἔστιν οἶκος ἐμπορίου;» Θαρρῶ πὼς ὅλο στοὺς γάμους καὶ τὰ πανηγύρια γύριζες μὲ τοὺς μαθητές σου...

Παρθένος: Ἔλα καϋμένε καὶ σὺ στὰ καλά σου! Τοῦ παραρίχτηκες τοῦ παιδιοῦ... Μιὰ καὶ δυὸ τἄπε αὐτὰ στοὺς καταραμένους; Ἢ ποὺ κοντέψανε νὰ τὸν παστώσουν στὸ ξῦλο οἱ χρηματιστές, μιὰ μέρα ποὺ τοὺς πέταξε τοὺς ταβλάδες ἀπ' τὸ ναό!

Γιεχωβᾶς: Λοιπόν, τὶ λέγαμε; Χμ! ὥστε τἄχουν κάνει τσιφλίκια τους τὰ μέγαρά μου ἐκεικάτω;

Καρχαρίας: Μάλιστα παπούλη.

Γιεχωβᾶς: Κ' οἱ ἱερεῖς; Τὶ κάνουνε; Δὲ ξεσηκώνουνται γιὰ ὅλ' αὐτά;

Ἰησοῦς: Ἄφες αὐτοῖς· οὐ γὰρ οἴδασι τὶ ποιοῦσι...

Καρχαρίας: Τὶ λέτε! Αὐτοὶ οἱ κακόμοιροι κάνουν ἀντικομμουνιστικὴ προπαγάνδα, παίζουν στὸ χρηματιστήριο, ὀργανώνουν φασιστικὰ συνέδρια καὶ... θυμάστε τὰ κατορθώματα τοῦ Δημητριάδος καὶ τοῦ πάτερ Ἰγνάτιου τῆς Πεντέλης; Λένε πώς... τὰ παιδιὰ τῶν πιστῶν...

Γιεχωβᾶς: Ναί, τἄμαθα ἀπ' τὸν Γαβριήλ... Ζητοῦσανε λέει μὲ τέτοια ραβδιὰ νὰ ξεχώσουν τὴν ἀλήθεια ἀπ' τὴν κόπρο... Κ' ἐσὺ ὅμως θὰ τιμωρηθεῖς γιὰ τὰ κακουργήματά σου· ἐδῶ βλέπεις δεχόμαστε, ὅπως καὶ σεῖς, τὴν ἀνελευθερία τῆς θέλησης... (φωνάζει): Πέτρο!

Πέτρος: (παρουσιάζεται). Διατάχτε ἀφεντικό...

Γιεχωβᾶς: Πέταξε τὸν ἄνθρωπο αὐτὸ μὲ τὶς κλωτσιὲς ἀπ' τὸν Παράδεισσο καὶ πὲς τοῦ Ἀρχιδιαβόλου τῆς ὑπηρεσίας νὰ τὸν χώσει τρεῖς αἰῶνες στὴ σαλαμοῦρα, μὲ ζεστὰ καταπλάσματα —ἀλὰ Μουσσολίνι—βδέλλες στὰ πόδια, βυζιγάντια στὴν κοιλιὰ κι' αὐγὰ καφτὰ στὶς μασκάλες...

Καρχαρίας: Τρομάρα μου! (τινάζεται κουτρουβαλώντας στὸ πάτωμα. Ξυπνάει καταϊδρωμένος. Στὸ δωμάτιο ἔχει ἁπλωθεῖ ὕποπτη μυρωδιά). Ἄχ! κι' αὐτὸς ὁ Γιεχωβᾶς... Τὸν ἔχω σκιάχτρο γιὰ τὸν κουτόκοσμο καὶ θέλησε νὰ φοβήσει κ' ἐμένα! Κι' ὅμως... Εἶναι τόσο καλὸς ὁ θεούλης μου! Εἶναι τόσο καλὸς ὁ θεός μου! (φωνάζει) Λιλή!... (Ἡ φίλη του ἡ Λιλὴ σηκώνεται ἀπ' τὸ διπλανὸ κρεββάτι ἐνῶ πέφτει βιαστικὰ ἡ αὐλαία).

Ν. ΑΡΜΕΝΗΣ

ΤΟ ΕΘΝΙΚΟ ΓΙΑΠΩΝΕΖΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

(300 ΧΡΟΝΙΑ ΚΛΑΣΙΚΗΣ ΤΕΧΝΗΣ)

Ἡ ἱστορία, ἡ δράση καὶ γενικὰ ἡ σύνθεση τοῦ Ἐθνικοῦ Γιαπωνέζικου θεάτρου, εἶναι κι' αὐτὰ στοιχεῖα ποὺ μπορεῖ νὰ γνωρίσει κανεὶς τὸν πολιτισμὸ ἑνὸς λαοῦ ὅπως ὁ Γιαπωνέζικος. Γνωρίζοντας τὸ θέατρό του, γνωρίζει τὴν ψυχολογία του.

Τὸ Γιαπωνέζικο θέατρο—ποὺ τὸ ὀνομάζουνε «Καμπούκι»—παρουσιάζει μιὰ ἱστορία ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ 18ου αἰῶνα. Σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα, τὸ Καμπούκι στάθηκε ὁ φρουρὸς τῆς γιαπωνέζικης παράδοσης, τῆς γιαπωνέζικης ἐθνικῆς ἱστορίας. Εἶναι ἡ ζωντανὴ γέφυρα ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς φεουδαρχίας στὸν πολιτισμὸ τῆς ἀστικῆς τάξης.

Ἡ δράση τοῦ ἐθνικοῦ Γιαπωνέζικου θεάτρου συνίσταται στὸ ζωντάνεμα τῶν ἱστορικῶν περιόδων τοῦ 18ου καὶ 19ου αἰῶνα καὶ στὴ ζωντανὴ ἀναπαράσταση τῆς ἱστορίας τοῦ γιαπωνέζικου ἔθνους.

Τὸ ρεπερτουὰρ τοῦ Καμπούκι, κλασικὸ πέρα ὡς πέρα, περιλαμβάνει τὸ ἱστορικὸ μέρος τῶν λαϊκῶν παραδόσεων καὶ τὸ κοινωνικὸ—τὸ σύχρονο. Γιὰ τὸ πρῶτο χρησιμεύει γιὰ φόντο, ὁ βασιλιᾶς, ὁ δεσπότης, ἢ ἡ πριγκηπέσσα· γιὰ τὸ δεύτερο, ὁ χωριάτης, ὁ ἐργάτης καὶ ὁ τύπος τοῦ λαοῦ γενικά.

Γιὰ τὸ πρῶτο χρησιμοποιεῖται τὸ ἔπος καὶ γιὰ τὸ δεύτερο τὸ λαϊκὸ παραμῦθι.

Τὸ γιαπωνέζικο θέατρο ἀπὸ τὰ 300 χρόνια τῆς ζωῆς του, δὲ βγῆκε ἔξω ἀπὸ τὴν κλασική του γραμμή. Ὁ 18ος καὶ 19ος αἰώνας εἶναι τὸ κέντρο τοῦ ἔργου του.

Τὸ τεχνικό του μέρος εἶναι ἐξαιρετικὰ ἐνδιαφέρο γιατὶ παρουσιάζει τεχνικὲς τελειότητες ποὺ θὰ τὶς ὀνειρεύονταν καὶ ἡ «πολιτισμένη» Εὐρώπη.

Πρῶτα - πρῶτα, τὸ γιαπωνέζικο θέατρο, μὲ τὴν ἐμφάνισή του, προξενεῖ ἐντύπωση διπλῆ γιὰ τὸ θεατή. Ἔχει καθίσματα ἀνατολίτικα—μαξιλάρια—καθὼς καὶ εὐρωπαϊκά. Οἱ ἠθοποιοὶ κατεβαίνουν στὴ σκηνὴ μὲ γέφυρες κρεμαστὲς ἀπὸ λουλούδια πράμα ποὺ δίνει στὸ θέατρο ἐξαιρετικὴ ζωηράδα. Τέλος τὸ γιαπωνέζικο θέατρο, ἔχει κάτι ἀπὸ 100 χρόνια κ'ἐδῶ ποὺ κανένα ἄλλο θέατρο δὲν τὄχει. (Μόνο στὴ Σοβ. Ρωσσία ἔχει γίνει.) Μὲ μιὰ ἠλεχτρικὴ ἐγκατάσταση εἶναι δυνατὴ ἡ περιστροφικὴ κίνηση ὁλάκερης τῆς σκηνῆς, σὲ τρόπο ποὺ σ' ἐλάχιστο χρονικὸ διάστημα, νὰ ἐμφανίζουνται τρεῖς ἢ τέσσερις σκηνὲς ἀλληλοδιαδόχως.

Ἐξαιρετικὸ φαινόμενο μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ γιὰ τὸ Καμπούκι ὅτι οἱ γυναῖκες δὲν εἶναι διόλου δεκτὲς στὸ θέατρο, τὸ ρόλο τους δὲ τὸν παίζουν ἄντρες, χωρὶς ν' ἀφίνουν καὶ τὴν ἐλάχιστη ὑπόνοια στὸ θεατὴ ὅτι πρόκειται γιὰ ἄντρες. Σ' αὐτὸ δὲ προστίθεται καὶ τὸ ἐξαιρετικὰ καλὸ παίξιμο, καλὸ γιατὶ γίνεται κολλεχτιβιστικά. Καλοὶ ἢ κακοὶ ἠθοποιοὶ δὲν ὑπάρχουν. Ὅλοι πειθαρχοῦν στὴν Τέχνη καὶ γι' αὐτὸ ὅλοι εἶναι ἴσοι στὸ παίξιμο.

Τὴ ζωὴ ποὺ νοιώθει κανεὶς στὸ θέατρο τῆς Ἰαπωνίας, δὲν τὴ νοιώθει πουθενά. Ὁ 18ος αἰώνας ζωντανεύει μπρὸς στὸ θεατὴ γιατὶ καὶ τὸ παίξιμο ε ναι δυνατό, καὶ τὰ τεχνικὰ μέσα τελειότατα καὶ πλουσιώτατα. Οἱ στολές, τὰ ἔπιπλα καὶ γενικὰ κάθε τι ποὺ θὰ μποροῦσε ν' ἀναπαραστήσει ζωντανότερα τὸ 18ο αἰῶνα διατηρεῖται μὲ «θρησκευτικὴ εὐλάβεια» γι' αὐτὸ καὶ τὸ ἐθνικὸ γιαπωνέζικο θέατρο μᾶς παρουσιάζεται μὲ τὴν ἀρτιώτερη μορφή του.

Ἂς σημειωθεῖ ὅτι τὸ Καμπούκι ποτὲ δὲν ἦλθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ εὐρωπαϊκὸ θέατρο. Πρὶν τοῦ πολέμου ἄνκαι προσκλήθηκε ἀπὸ Γερμανοὺς γιὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴ χώρα τους δὲν τὄκαμε γιὰ νὰ διατηρήσει τὸν ἀποκλειστικὰ ἀνατολίτικο χαραχτῆρα του.

Ἡ Ρούσσικη ὅμως ἐπανάσταση καὶ ὁ καινούργιος πολιτισμός της, ὅπως δὲν ἄφισε ἀνεπηρέαστους ὅλους τοὺς λαοὺς τοῦ κόσμου, ἰδιαίτερα δὲ τοὺς ἀσιατικούς, δὲ θὰ μποροῦσε ν' ἀφίσει καὶ τὴν Ἰαπωνία. Ἔτσι, δίπλα στὶς πολλὲς ἀποστολὲς ποὺ ὀργανώθηκαν ἀπὸ τὴν Ἰαπωνία γιὰ διάφορα ἐπιστημονικά, καλλιτεχνικὰ κλπ. ζητήματα, ὁ διάσημος ἠθοποιὸς Σανταζῆ Ἰτσεκάσα μὲ τὸ θίασό του ἀπὸ τετρακόσα πρόσωπα, ἐπισκέφτηκε τὸν Ἰούλιο τὴ Μόσχα—ἤδη βρίσκεται στὸ Λένινγκραδ—γιὰ νὰ μελετήσει ἀπὸ κοντὰ τὴν πρόοδο καὶ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ ρούσσικου μετεπαναστατικοῦ θεάτρου, σήμερα ποὺ βρίσκεται στὴν πρώτη γραμμὴ ἀπ' ὅλα τὰ θέατρα τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Σανταζῆ Ἰτσεκάσα διεπίστωσε μιὰ ἐξαιρετικὴ ἀνάπτυξη τοῦ ρούσσικου θεάτρου, ἐξεδήλωσε δὲ ἀμέσως τὴν ἐπιθυμία του γιὰ μιὰ στενὴ συνεργασία μὲ τὸ ρούσσικο θέατρο.

Ὁ Ἰτσεκάσα μὲ τὸ θίασό του ἔδωκε πολλὲς παραστάσεις στὴ Μόσχα ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ Κομισαριάτου τῆς Λαϊκῆς Ἐκπαίδευσης. Ἐχτὸς δὲ ἀπὸ γιαπωνέζικα ἔργα, ἔπαιξε Σαίξπηρ, Ἴψεν καὶ Γκόρκυ μὲ ἀφάνταστη ἐπιτυχία.

Τὸ συμπέρασμα ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψη τῶν διασήμων καλλιτεχνῶν στὴ Σοβ. Ρωσσία εἶν' ὅτι ἀρχίζει μιὰ εἰλικρινής, καλλιτεχνικὴ καὶ πνευματικὴ συνεργασία μεταξὺ τῶν δύο λαῶν, πρᾶμα ποὺ καταθορύβησε τοὺς πράχτορες τοῦ ξένου ἰμπεριαλισμοῦ δηλαδὴ τούς... «ἐκτὸς πολιτικῆς» διάσημοῦς κριτικοὺς καὶ καλλιτέχνες τῆς Εὐρώπης.

Α. ΧΑΤΖ.

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

ΠΡΟΣ ΕΝΑ ΔΙΕΘΝΕΣ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ!

Ἡ νέα δυνατὴ ἔκκληση τοῦ Ἀνρὶ Μπαρμπὺς καὶ Ρομαὶν Ρολλάν, ὡς ἐκπροσώπων τῆς Διεθνοῦς Ἀντιφασιστικῆς Ἐπιτροπῆς, δὲν πρέπει νὰ μείνει χωρὶς ἀπήχηση. Ἡ ἐπέμβαση τοῦ φασισμοῦ, τῆς τρομοκρατικῆς αὐτῆς μαχητικῆς δύναμης ποὺ προστίθεται στὶς ἐπίσημες καὶ «νόμιμες» δυνάμεις τῆς διατήρησης τοῦ σημερινοῦ καθεστῶτος, τῆς πρωτοπορείας αὐτῆς τῆς ἀντεπανάστασης καὶ τῆς κοινωνικῆς αὐθαιρεσίας, πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ, μὲ κάθε θυσία, ἀπὸ μέρους τῶν καταπιεζομένων τάξεων καὶ ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερα σκεπτόμενους διανοούμενους. Ἡ ὥρα ἐπείγει γιὰ μιὰ μεγαλειώδη σ' ἔκταση ἀντιφασιστικὴ ἐκδήλωση, γιὰ μιὰν ἐπίσημη συγκεντροποίηση τῶν δυνάμεων τῶν ἐχθρῶν τοῦ φασισμοῦ ὡς καθεστῶτος καὶ ὡς πολιτικοῦ συστήματος, σ' ἕνα ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΑΝΤΙΦΑΣΙΣΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ!

Οἱ ἄνθρωποι, μὲ καρδιὰ καὶ μὲ συνείδηση, οἱ κηρυγμένοι ἐνάντια στὶς δολοφονίες καὶ τὶς φρικαλεότητες, ἐνάντια στὰ ἐγκλήματα ποὺ ξεπέρασαν κάθε ὅριο ἀγριότητας καὶ φρίκης, δὲ μποροῦν, ἂν θέλουν νὰ φανοῦν συνεπεῖς μὲ τοὺς ἑαυτούς των, νὰ μείνουν ἀδρανεῖς. Ἡ φωνὴ τῆς διαμαρτυρίας τους, ἡ κραυγὴ τῆς ἀγανάχτησής τους κατὰ τῶν μεθόδων τῆς φασιστικῆς καταπίεσης πρέπει ν' ἀκουσεῖ πλατειά.

Ἡ ἔκκληση τῆς Διεθνοῦς Ἀντιφασιστικῆς Ἐπιτροπῆς (ἡ δράση τῆς ὁποίας κατὰ τὰ δύο χρόνια ποὺ λειτούργησε, ἐκδηλώθηκε μὲ τὸν πιὸ ἀποτελεσματικὸ τρόπο στὴν πρόληψη σωρείας κακουργημάτων καὶ στὴ χαλιναγώγηση, χάρη στὸ ἠθικὸ κῦρος της, τῶν αἱμοβόρων σχεδίων τοῦ ἐγκληματοῦντος φασισμοῦ σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο) τονίζει μὲ ἀρκετὴ σαφήνεια:

«Πρέπει ν' ἀντιτάξουμε τὴν ὀργάνωση στὴν ὀργάνωση, τὴν ἀριθμητικὴ δύναμη στὴν ἀριθμητική τους ποσότητα. Πρέπει νὰ ἐνεργήσουμε μὲ μέσα, ἂν μπορεῖ νὰ πεῖ κανείς, συνολικά, καὶ νὰ ὑποκινήσουμε ἕνα τεράστιο κίνημα ἀποδοκιμασίας, μιὰ κραυγὴ ἀγανάχτησης πολὺ παγκόσμιας καὶ πολὺ συμπαγοῦς, μιὰν ἄρνηση ἀρκετὰ ἐχτεταμένη καὶ ἀρκετὰ βαρειά, γιὰ νὰ σταματήσουμε τὴν καταστροφή».

Τὸ Συνέδριο θὰ ἔχει βέβαια εὐρύτατες βάσεις καὶ θὰ διατηρηθεῖ αὐστηρὰ ὑπεράνω κομμάτων καὶ κάθε πολιτικῆς προπαγάνταις. Θάναι ἕνα βῆμα ἀπ' ὅπου θ' ἀκούεται ἡ φωνὴ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν θυμάτων τοῦ φασισμοῦ ἀπ' ὅλο τὸν κόσμο, θὰ καταγγέλλουνται οἱ καταπιεσὲς καὶ τὰ μαρτύρια τῶν λαῶν ποὺ βρίσκουνται κάτω ἀπὸ τὴ βία τοῦ φασισμοῦ. Θάναι ἐπίσης καὶ ἕνας ὀργανισμὸς ἐργασίας ποὺ θὰ μελετήσει ὅλα τὰ μέσα ποὺ μποροῦνε νὰ χρησιμοποιηθοῦν, γιὰ νὰ ὑψωθεῖ μπρὸς στὸν ἀφηνιασμένο φασισμό, τὸν ἰσχυρὸ στὴν κυνική του δύναμη, ἕνας φραγμὸς τεράστιος καὶ συμπαγής, κάτω ἀπὸ τὸν ὁποῖο νὰ συσπειρωθοῦν οἱ μεγάλες προλεταριακὲς ὀργανώσεις τῆς ἐργασίας, ὁ ἴδιος ὁ λαός.

Οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι, ὅσων ἡ συνείδηση δὲ ναρκώθηκε ἀπὸ τὰ μεθυστικὰ κρατικὰ ναρκωτικὰ καὶ τὸ μυαλὸ δὲν εὐνουχίστηκε στὴν κολακεία τῶν δυνατῶν, ἄς ἀπαντήσουν στὴν ἔκκληση, ἄς συνηγορήσουν, ἄς ὑποσχεθοῦν τὴν ὑπογραφή τους στὴν παγκόσμια διαμαρτυρία.

Ἡ «Νέα Ἐπιθεώρηση» θἄχει τὴν τιμὴ ν' ἀποτελέσει γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὸ βῆμα ὅλων τῶν ὑγιῶν διανοουμένων...

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Charles BAUDELAIRE: **«Τὰ ἄνθη τοῦ κακοῦ» Μετάφραση Μανώλη Κανελλῆ. (Ἔκδοση Ζηκάκη) 1928.**

Αὐτὸ καθ' ἑαυτό, ὡς γεγονός, ἡ μετάφραση ἀπ' τ' «Ἄνθη τοῦ Κακοῦ» ποὺ μᾶς δίνει ὁ κ. Κανελλῆς, δὲ θὰ μποροῦσε νὰ περάσει ἀπαρατήρητη. Ὡς ὄγκος ἐργασίας μιὰ φορά, ὁ πολυσέλιδος σχετικά, τόμος, ποὺ ἔχει ἐκδόσει ὁ κ. Ζηκάκης, μαρτυρεῖ ἀπὸ πρώτη ὄψη γιὰ τὴν ὅλη προσπάθεια ποὺ κατέβαλε ὁ μεταφραστής. Ἀπὸ πρώτη ἐπίσης ὄψη φαίνεται ἀρκετὰ παράξενη ἡ ἰδέα τοῦ κ. Κανελλῆ, νὰ καταπιαστεῖ μ' ἕναν ξένο ποιητὴ ποὺ ὄχι μονάχα ἀνήκει σὲ περασμένη πιὰ περίοδο, ἀλλὰ καὶ ποὺ εἶναι στὴ χώρα μας—κουτσὰ - στραβὰ ἀσφαλῶς—ἀπὸ τοὺς πιὸ γνωστούς, πάντως ὁ περισσότερο «μεταφρασμένος». Θὰ μᾶς ἔπαιρνε χῶρο τόσο, ὅσο δυστυχῶς δὲ διαθέτουμε, ἔστω καὶ ἡ ἁπλὴ ἀναγραφὴ τῶν τόμων ἢ τῶν κομματιῶν ποὺ δόθηκαν ὡς μετάφραση τοῦ Μπωντελαὶρ ἀπὸ λογῆς λογῆς ποιητές, στιχοπλόκους καὶ ποετάστρους. Ὅλ' αὐτά, γιὰ νὰ διερωτηθεῖ κανείς, τί καλὰ καλὰ θέλησε ν' ἀποδώσει ὁ κ. Κ.; Κάτι περισσότερο καὶ κάτι καλύτερο—φυσικά. Ἀλλοιῶς ἡ τόση ἐργασία δὲ θὰ εἶχε νόημα.

Μὰ πρὶν ἀκόμη ἀντικρύσουμε ἕνα ζήτημα, εἶναι ἀπαραίτητο νὰ σταθοῦμε στὸ κατὰ πόσο ὁ Μπωντελαὶρ εἶναι ἀποδόσιμος σὲ μιὰ ξένη γλῶσσα γενικὰ καὶ εἰδικότερα στὰ ρωμαΐικα.

Δὲν ἔχω τώρα πρόχειρη καὶ δὲ θυμᾶμαι καλὰ-καλὰ ἂν εἶναι τοῦ Λουνατσάρσχυ ἢ τοῦ Μπουχάριν—ἴσως καὶ κανενὸς ἄλλου—μιὰ κάποια μελέτη πάνω στὴ σημασία καὶ στὸ ρόλο τῶν μεταφράσεων, καὶ ὅπου ὁ συγγραφέας καταλήγει στὸ συμπέρασμα: Tradutore—Traditore! πολὺ παραπάνω ὅταν δὲν πρόκειται πιὰ γιὰ ἔργο καθαρὰ ἐπιστημονικὸ ἢ φιλοσοφικὸ κι' ἀκόμη περισσότερο ὅταν πρόκειται γιὰ στίχους, ὅπου ἡ μορφή, ἡ ἁρμονία, ὁ ρυθμὸς παίζουν, ὄχι βέβαια τὸν ἀποκλειστικὰ οὐσιώδη, πάντως ὅμως ἕνα σημαντικώτατο ρόλο. Ἡ γενικὴ αὐτὴ παρατήρηση, παίρνει συγκεκριμένη μορφή, προκειμένου εἰδικὰ γιὰ τὸ Μπωντελαίρ. Ὁ ρωμιὸς ποὺ δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ διαβάσει τὸ Μπωντελαὶρ στὴ γλῶσσα του, δὲ θὰ νοιώσει ποτές του Μπωντελαίρ. Γιὰ οὐσιωδέστατους λόγους: Ὁ Μπωντελαὶρ—καὶ ὡς περιεχόμενο καὶ ὡς μορφή, εἶναι δημιούργημα μιᾶς περιόδου τέτοιας ποὺ οὔτε γνώρισε οὔτε θὰ προφτάξει νὰ γνωρίσει ἡ Ἑλλάδα. Ἂν λέγαμε τώρα στὰ γλήγορα καὶ στὰ περαστικά, ὅτι ὁ Μπωντελαίρ, ὅπως ὁ Λοτὶ πιὸ ὕστερα, ὅπως ὅλοι οἱ ξένοι ξωτικοὶ τεχνουργοί, θεληματικὰ ἢ ἄθελα, κάνει ἱμπεριαλιστικὴ πολιτική, αὐτὸ θὰ φαινότανε τερατώδικο,—καὶ πολὺ σωστὰ—στὸ διανοούμενο ποὺ δὲν ἔκανε τὸν κόπο νὰ δεῖ βαθύτερα τὰ πράματα. Μὰ ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πρᾶμα, ὁ ἐξωτισμὸς τοῦ Μπωντελαίρ, ὁ αἰσθησιασμός του, οἱ ὑπέροχοι παροξυσμοί του, οἱ μεταπτώσεις κ' ἐξάρσεις

του, οἱ καῦμοί, οἱ ἀνταρσίες, οἱ στοχασμοί του, εἶναι καὶ θὰ εἶναι γιὰ πάντα ξένες κι' ἄγνωρες στὸ ρωμιὸ ἀναγνώστη ἢ μεταφραστὴ ποὺ δὲν ἔζησε ἔστω καὶ νοερὰ τὴ συγκεκριμένη περίοδο, τὸ συγκεκριμένο περιβάλλο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ γάλλου ποιητή—ποὺ δὲν ἔζησε ἔστω καὶ τὴν προπολεμικὴ περίοδο, στὴ χώρα τοῦ Μπωντελαίρ, πολὺ παραπάνω δὲ ὅταν ἡ γλῶσσα του, καὶ μάλιστα ἡ γλῶσσα τῆς περιόδου ἐκείνης ἔχει ἀκόμη μυστήρια καὶ μυστικά.

Νά λόγοι ποὺ σταματοῦν ἕναν ὁποιονδήποτε μπρὸς σὲ μιὰν ὁποιανδήποτε μετάφραση τοῦ Μπωντελαίρ. Μὰ ἐξὸν ἀπ' αὐτὸ εἶναι καὶ δυὸ ἄλλοι ἀκόμοι λόγοι ποὺ κάμουν πολὺ πιὸ δύσκολο τὸ μεταφραστικὸ ἔργο τοῦ κ. Κανελλῆ. Πρὶν ἀπ' ὅλα: τὰ χρόνια ποὺ μεταφράστηκε ὁ Μπ. ἐδῶ σ' ἐμᾶς, εἴχανε κάποιαν ἀναλογία ἀμυδρὴ ἀσφαλῶς μὲ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μπωντελαίρ. Μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἡ ἀστικὴ Ἑλλάδα ἔμπαινε σὲ μιὰ νέα περίοδο ὁρμῆς κ' ἐξέλιξης ἔτσι ποὺ νὰ δείχνει σὰν ἀληθοφανὴ μιὰ κάποια ὀργανικὴ ἀλκὴ ἡ ζωὴ τῆς ἀστικῆς κοινωνίας. Σήμερα πιὰ δὲν εἶναι διόλου τὸ ἴδιο, γιατὶ ἤδη ἄρχισε ἡ ραγδαία ἐξέλιξη πρὸς τὸ μαρασμό. Ὁ δεύτερος λόγος, εἶναι ὅτι ὁ κ. Κανελλῆς ὡς ποσὸ ἀντιμετώπισε τὸ μεγάλο ὄγκο τοῦ ἔργου τοῦ Μπωντελαίρ. Δὲν περιορίστηκε σὲ ὡρισμένα κομμάτια, ποὺ ἔτσι κι' ἀλλοιώς θὰ παρουσίαζαν ὡρισμένες εὐκολίες, ἐνῶ ἄλλα, εἶναι ὅλως διόλου ἀνυπόταχτα καὶ ξένα ἀπ' τὴ νοοτροπία τοῦ ρωμιοῦ κι' ἀπ' τὸ καλούπι τῆς γλώσσας μας. Αὐτὰ ὅλα κάνουν ὥστε, σὲ πολλὰ μέρη, ἡ μετάφραση νὰ εἶναι πιστή, νὰ εἶναι εὐσυνείδητη, νὰ ὑπάρχουν ὅλα, ὡς κι' ὁ ρυθμός, κι' ὡστόσο νὰ λείπει κάτι: ὁλόκληρος ὁ Μπωντελαίρ.

Δὲ θέλω ἀσφαλῶς νὰ πῶ, ὅτι ὡρισμένα κομμάτια δὲν πλησιάζουν στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ τὸ πρωτότυπο. Κι' ἀκόμη λιγώτερο ἀρνοῦμαι πὼς στὸ σύνολό της ἡ ὅλη ἐργασία μᾶς ἀποκαλύπτει ὄχι λίγες ἱκανότητες τοῦ κ. Κανελλῆ.

Ὡστόσο, ἀντὶ ὁ κ. Κανελλῆς ν' ἀκολουθήσει τὴ συμβουλὴ ποὺ τοῦ δίνουν πολλοὶ κριτικοί του, νὰ δουλέψει δηλαδή, καὶ νὰ προσθέσει κι' ἄλλα κομμάτια σὲ μιὰ δεύτερη ἔκδοση—θαρρῶ—ξεκινῶντας πάντα ἀπ' τὴν προϋπόθεση πὼς γιὰ νὰ μεταφράσει κανεὶς Μπωντελαὶρ θὰ πρέπει **τουλάχιστο** νὰ εἶναι ποιητὴς ὁ ἴδιος—θαρρῶ, λέω, πὼς τὸ καλύτερο ποὺ θὰ εἶχε νὰ κάνει ὁ κ. Κανελλῆς, εἶναι νὰ μᾶς δώσει πρωτότυπη δική του ἐργασία.

Δίχως φυσικὰ νὰ νομισθεῖ, ὅτι ἐμεῖς πήραμε ἀπάνω μας νὰ λέμε στὸν καθένα τὸ τί πρέπει νὰ κάνει.

Π. Π.

Υ.Γ. Ξέχασα καὶ κάτι, ποὺ θὰ εἴταν ἄδικο νὰ παρασιωπηθεῖ: Στὴν ἀρχὴ τοῦ τόμου, ὁ κ. Κ. μᾶς δίνει μιὰν πολὺ ἀξιοπρόσεχτη μελέτη γιὰ τὸ Μπωντελαίρ.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ[*]

Μ. ΣΑΝΡΩΦ: «Ὁ πρίγκηψ σύζυγος». (Θίασος Κυβέλης).—Ἕνας θίασος ὅπως αὐτὸς τῆς Κας Κυβέλης, μὲ τὴ σύνθεσή του, καὶ μὲ τὰ μέσα ποὺ διαθέτει, θὰ μποροῦσε, ἀσφαλῶς, νὰ ἀντιμετωπίσει ἔργα ἀξίας καὶ δύναμης ποὺ νὰ παρουσιάσουν τὴν εὐκαιρία στοὺς τόσο καλοὺς τεχνίτες του, νὰ δώσουν τὸ μέτρο τοῦ ὥριμου καὶ δυνατοῦ ταλέντου τους.

Ἀδικώντας πρῶτ' ἀπ' ὅλα τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό της, ἡ Κα Κυβέλη, δὲ φαίνεται νὰ καταλαβαίνει ὅτι καὶ ἡ δροσιὰ καὶ ἡ φλόγα ποὺ διατηρεῖ μέσα της, δὲ θὰ παρουσιάζουν ἐπ' ἄπειρο ,τὸ θαῦμα ποὺ παρουσιάζουν σήμερα. Γι' αὐτὸ καὶ τὴ βαρύνουν—ὅσο πέφτει φυσικὰ στὸ μερδικό της—οἱ εὐθύνες ὁλόκληρης σειρᾶς ἔργων ἀράδας, ποὺ μπορεῖ νὰ ἱκανοποιοῦν τὴ Διαχείριση τοῦ Θεάτρου καὶ νὰ προσθέτουν μερικὰ μηδενικὰ στὴν οὐρὰ τῆς περιουσίας τῆς καλλιτέχνιδας μας, μὰ ποὺ δὲ συντελοῦν διόλου σὲ μιὰν ὁπωσδήποτε διαπαιδαγώγηση τοῦ κοινοῦ.

Ἕνα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ τῆς ἀράδας, εἶναι καὶ ὁ «Πρίγκηψ σύζυγος». Ἴσως νὰ μὴν εἶναι τὸ χειρότερο ἀπ' ὅσα ἀνέβασε φέτος ὁ Θίασος. Ἀσφαλέστατα δέ, παρουσιάζει ἕνα ζωηρὸ ἐνδιαφέρο ὅσον ἀφορᾶ τὴ σάτυρα καὶ τὸ ξεσκέπασμα ποὺ κάνει γιὰ τ' ἄπλυτα τῶν βασιλικῶν αὐλῶν, ὁ συγγραφέας. Αὐτὸ καὶ μόνο, θὰ μποροῦσε ἀναμφίβολα νὰ ὑψώσει ἕνα ἔργο ἀκόμη καὶ στὴν πρώτη γραμμή, ἂν γενότανε ἀπὸ συγγραφέα ἄλλο παρὰ τὸν Ξανρώφ, ποὺ ἀφίνει ἀνεκμετάλλευτη τὴν πλούσια αὐτὴ φλέβα, γιὰ νὰ ἐνδιαφερθεῖ τὸ πῶς, ἕνας πρίγκηψ σύζυγος—ἕνα ὑποκείμενο δηλαδὴ ποὺ πληρώνεται γιὰ ν' αὐγατίσει τὴ γενιὰ τῶν βασιλιάδων, κατορθώνει τέλος νὰ δαμάσει τὴ μικρὴ καπριτσιόζα βασίλισσα, καὶ νὰ γίνει ὁ ἴδιος... ἰσάξιός της.

Ὡς τόσο,—καὶ γι' αὐτὸ λέμε πὼς δὲν εἶναι τὸ χειρότερο—ἡ σάτυρα ἐνάντια στὴν ἐθιμοτυπία, στὸ πρωτόκολλο κτλ. τῆς Αὐλῆς, ἀποζημιώνει ἀρκετά, ὥστε νὰ ἔχουμε νὰ συστήσουμε στοὺς ἐργάτες, σὲ περίπτωση ποὺ θὰ ξαναπαιχτεῖ τὸ ἔργο αὐτό, νὰ πᾶνε νὰ τὸ δοῦνε. Πολὺ παραπάνω γιατί, ὁ Βεάκης τὰ καταφέρνει νὰ ὑπερβαίνει πάλι τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του καὶ νὰ μᾶς ἀποκαλύπτει ἀγνώστες πτυχὲς τῆς ἰδιοφυΐας του, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ Κα Ἀλκαίου ποὺ ἀποδίνει θαυμάσια τὸ ρόλο τῆς ὑπερώριμης Ὑψηλότητος, ποὺ δίνει ψυχὴ γιὰ τά.... ξυνά. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ δνὶς Ἀλίκη, μὲ τὸ μελετημένο καὶ καλοσυνείδητο παίξιμο της, δείχνει ὅλη τὴ ραγδαία ἐξέλιξη τοῦ κληρονομικοῦ της ταλέντου. Μὰ κι' ὁ κ. Μουσούρης ἀποδίδει ἕναν πολὺ καλὸ ρόλο πρίγκηπα—συζύγου.

Α. ΣΝΙΤΣΛΕΡ: «Ὁ Κύκλος» («Reigen») (Θίασος Ἀργυροπούλου).—Θὰ πρέπει νὰ ἔχει παρακολουθήσει κανεὶς τὶς παραστάσεις τοῦ «Κύκλου» στὸ «Κεντρικό», γιὰ νὰ σχηματίσει μιὰν ἰδέα, περὶ τοῦ... ἱεροῦ μένους, τῶν εὐφρονούντων καὶ ὑγιῶς σκεπτομένων ἀστῶν μας. Τί θυμοὶ εἴταν ἐκεῖνοι! Ἀρποῦσαν τὶς γυναῖκες τους καὶ ἔφευγαν, γιὰ νὰ... ξαναπᾶν τὸ ἄλλο βράδυ μόνοι τους—πρᾶμα ποὺ δὲν τοὺς ἐμπόδιζε νὰ φύγουν πάλι θυμωμένοι.

Ὅλα αὐτὰ δὲ γιατί; Γιατὶ παρὰ τὸν ὠμὸ ρεαλισμό του, ὁ Σνίτσλερ φαίνεται δὲν κατάφερε νὰ εἶναι ἀρκετὰ γαργαλιστικός, τόσο, ὅσο τὸν περίμεναν οἱ ὑγιῶς σκεπτόμενοι, ποὺ φαίνεται νὰ μὴν ἱκατοποιήθηκαν ὅσο θὰ τὸ ἤθελαν. Ἀπὸ τὴν ὅλη σειρὰ τῶν ρεαλιστικῶν σκηνῶν, ἕνα σωρὸ σπουδαῖοι κύριοι δὲν περίμεναν καὶ δὲν εἶδαν ἄλλο ἀπὸ τὶς στιγμὲς ὅπου ἔσβυναν τὰ φῶτα στὴ σκηνὴ καὶ ὅπου ὑποτίθεται ὅτι λαμβάνει χώρα τὸ ζευγάρωμα τοῦ ἀρσενικοῦ μὲ τὸ θηλυκό. Ὅλη ἡ ψυχολογικὴ ἀνάλυση τοῦ συγγραφέα γύρω ἀπὸ τὶς στιγμὲς αὐτές, διέφυγε τὸ «νοήμον» κοινὸ τῶν ἀξιοτίμων ἐμπόρων τῆς ἠθικῆς. Πολὺ παραπάνω, ἡ ἀμίμητη ἐκείνη σκηνὴ τοῦ διανοουμένου, ποὺ ἄνκαι ἀπὸ ἀντιδραστικότητα φαίνεται ὁ κ. Ἀργυρόπουλος προτιμᾶ νὰ τὸν κάνει «μαλλιαρὸ» παρὰ καθαρευουσιάνο, εἶναι ὑπέροχη, καὶ φέρνει στὸ νοῦ, ἕνα σωρὸ τέτοιους, Σικελιανούς, καὶ...ἄς εἶναι, ὄνομα καὶ μὴ χωριό!

Π.

(*) Σημ. «Ν. Ε.» Στὴ θεατρική μας στήλη ἀσχολούμεθα μόνο μὲ τὰ ἔργα ποὺ ἀξίζουν τὸν κόπο σοβαρῆς κριτικῆς.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

STEPHAN SWEIG: DOSTO'I'EVKSI. (Édit. Rieder. Paris). Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς τρεῖς δυνατὲς κριτικὲς μονογραφίες τοῦ Σβάϊγκ γιὰ τὸ ἔργο τριῶν μεγάλων πνευμάτων, τῶν Ντίκενς, Μπαλζάκ καὶ Ντοστογέβσκι. Ὅταν οἱ μελέτες αὐτὲς φάνηκαν στὰ γερμανικὰ συνενωμένες μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «Οἱ Τρεῖς Διδάσκαλοι» ἔκαναν πραγματικὸ πάταγο μέσα στὶς τάξεις τῶν διανοουμένων, γιὰ τὴν εὐθυκρισία, τὴν παρατηρητικότητα καὶ τὴ βαθειὰ γνώση τῶν θεμάτων ποὺ καταπιάνεται ὁ συγγραφέας. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ ἂν εἰπωθεῖ ὅτι παρόμοια λεπτομερειακὴ μελέτη τῆς προσωπικότητας τοῦ Δοστογέβσκι, τῆς ψυχολογίας του καὶ τῆς φιλοσοφίας του, δὲ μᾶς ἔχει δοθεῖ ἀκόμα ἀπὸ κανένα Εὐρωπαῖο διανοούμενο. Τὸ σημείωμα αὐτό, χρονογραφικὸ στὴν οὐσία του, δὲν πρόκειται βέβαια νὰ δώσει τὸν κριτικὸ χαραχτηρισμὸ τῆς συνθετώτατης αὐτῆς μελέτης. Οἱ τίτλοι ὅμως τῶν κεφαλαίων της εἶναι ἱκανοὶ γιὰ νὰ δώσουν μιὰ πρώτη ἐντύπωση τῆς μεθόδου—γιατὶ πρόκειται πιὰ γιὰ μέθοδο, γιὰ σύστημα—ποὺ χρησιμοποιεῖ ὁ συγγραφέας στὴν ἀνάλυσή του. Τὰ δέκα κεφάλαια ποὺ ἀναπτύσσει ὁ συγγραφέας εἶναι τὰ ἑξῆς: Προοίμιο, Τὸ πρόσωπο, Ἡ τραγῳδία τῆς ζωῆς του, Ἡ ἔννοια τῆς μοίρας του, Ὁ ἄνθρωπος στὸν Ντοστογέβσκι, Τὸ μέρος τοῦ ρεαλισμοῦ καὶ τοῦ φανταστικοῦ, Ἡ τέχνη τῆς σύνθεσης καὶ τοῦ πάθους, Ὁ καταστροφέας τῶν συνόρων, Τὸ βασανιστικὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ, Ἡ θριαμβεύουσα Ζωή.

Ὁ Σβάϊγκ γεννήθηκε στὴ Βιέννη τὸ 1881 καὶ ντεμπούταρε μὲ μιὰ συλλογὴ στίχων, τὴν «Ἀσημένια Λύρα». Ἔκαμε ἄπειρα ταξίδια στὸ ἐξωτερικό, γνώρισε πολλὲς γλῶσσες καὶ μετάφρασε ἀξιολογώτατα Μπωντελαίρ, Ριμπό, Σαμαίν, Βερλαὶν καὶ Βεράρεν ποὺ συνδεότανε πολὺ μαζί του. Ἔγραψε διηγήματα («Ἡ Ἀγάπη τῆς Ἔρικας») δράματα, καὶ πλῆθος ποιήματα. Γνωρίστηκε κατόπιν μὲ τὸν Ρολλὰν καὶ μετάφρασε πολλὰ ἔργα του στὰ Γερμανικά.

PANA'I'T ISTRATI: «**Τὰ γαϊδουράγκαθα τοῦ Μπαραγκάν**» («Les Chardons du Baragan». Édit. Grasset. Paris).—Ἂν ὁ Ἰστράτι δὲν εἶχε γράψει τὸν «Κοντὶν», τὸ νέο του ἔργο θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ὡς τὸ ἀριστούργημα του. Μαεστρία, πλέρια καὶ μεστὴ χρησιμοποίηση τοῦ ταλέντου του ποὺ καθιστᾶ κάπως δύσκολη τὴν σύγκρισή του μὲ τὰ ἴδια ἐκεῖνα μέτρα ποὺ συνειθίζουμε νὰ κρίνουμε τὴν ψυχικὴ δύναμη τῶν συγγραφέων Ἱστορητὴς ἀπαράμιλλος μὰ καὶ σύχρονα ἀνατολίτης ραψῳδὸς ποὺ γυρνάει ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ καὶ μαζεύει τ' ἀτέλειωτα παραμύθια τοῦ λαοῦ, τὶς ἡρωικὲς ἐποποιίες καὶ τὰ ἐρωτικὰ τραγούδια... Τὸ Μπαραγκάν! Οἱ ἄνθρωποι του ποὺ εἶναι διαρκῶς σκυμμένοι στὴ γῆς, εὐτυχισμένοι στὶς χαρές τους, δυστυχισμένοι στὶς θλίψες τους! Θέμα αἰώνιο ποὺ ἔρχονται ν' ἀντλήσουν ἐκεῖνοι γιὰ τοὺς ὁποίους τὸ γράψιμο δὲν εἶναι μιὰ ἰδιοτροπία ἀλλὰ μιὰ ἀποστολή... Γιὰ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ὅταν θὰ πάρουν τὴν πένα θὰ σκεφτοῦνε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν πόνο τους, τὴ χαρά τους, τὴ φύση, κι' ὄχι μόνο τὸν ἑαυτό τους, τὸν τάδε ἢ τὸν δεῖνα κριτικό, τὸν τέτοιο φίλο ἢ τὴν τέτοια κατηγορία ἀναγνωστῶν ποὺ εἶναι οἱ ταχτικοί του θαυμαστές... Ὁ ἱστορητής μας, θέλει νὰ μιλήσει πέρ' ἀπὸ τὰ σύνορα, σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ βιβλία του θέλει ν' ἀγγίζουν ὅλες τὶς ψυχές...

Guiboud-RIBAUD: «**Ποῦ τραβᾶ ἡ Ρωσσία ;**» (Où va la Russie?) (Édit. Sociales Internationales, Paris).—Πρόκειται γιὰ τὸ πῶς εἶδε τὴ Βωσσία, ἕνας ἀστὸς διανοούμενος κάθε ἄλλο παρὰ συμπαθῶς προσκείμενος στὸ μπολσεβικισμό, ποὺ ἀναγνωρίζει ὅμως ὅτι δὲν εἶταν δυνατὸ νὰ τὸν ἔχουν ἐξαπατήσει κατὰ τὴ μετάβαση του στὴ Ρωσσία, γιὰ τὸν ἁπλούστατο λόγο, γιατί, εἶναι ἀδύνατο νὰ τοῦ ἔχουν δείξει μόνο ὅ,τι ἤθελαν, μιὰ καὶ τοῦ ἄφισαν ὅλη τὴν ἐλευθερία νὰ κάνει ὅπως ἤθελε τὴν ἔρευνά του. Δὲν εἶταν δυνατό, νὰ εἴχαν μακιγιάρει τοὺς δρόμους, τὰ ἐργοστάσια, τὰ χωριὰ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τοῦ τὰ δείξουν ὅπως ἤθελαν οἱ μπολσεβίκοι. Ὅμοια δὲν εἶτανε δυνατό, νὰ εἶτανε μελετημένοι καὶ βαλτοὶ ὅλοι ὅσους ρώτησε καὶ τοῦ ἔδωσαν τὶς πληροφορίες του.

Ἔπειτα ἀπ' αὐτὸ καταστρώνει ἕνα εἶδος ἰσολογισμοῦ μεταξὺ τῆς προπολεμικῆς κατάστασης στὴ Ρωσσία καὶ τῆς μετεπαναστατικῆς. Καὶ βγάζει τὰ συμπεράσματά του.

J. F. HECKER: «**Ἡ θρησκεία στὴ χώρα τῶν Σοβιὲτ**» (La Religion au pays des Soviets. Édit. Sociales Internationales).—Ἀπὸ τὴν ἐπαύριο τοῦ Ὀχτώβρη ὁ ἀστικὸς τύπος τῆς Εὐρώπης ὁλόκληρης καθὼς καὶ οἱ διάφοροι «κοινωνιολόγοι» ἀσχολήθηκαν μὲ τὴ θέση τῆς θρησκείας στὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία, ξεφουρνίροντας ὅ,τι τερατωδία μπορεῖ νὰ κατεβάσει ἕνα μυαλὸ βαλμένο σκόπιμα νὰ διαστρεβλώνει τὰ πράματα. Τὸ γεγονὸς ποὺ τὸ Μπολσεβίκικο Κόμμα, καὶ τὰ μέλη του, εἶχαν θέσεις ὡρισμένες πάνω καὶ ἐνάντια στὴ θρησκεία, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἐντατικὴ ἀντιθρησκευτικὴ προπαγάνδα μὲ ἐπιστημονικὲς βάσεις ποὺ διεξάγει ἡ Νεολαία, χρησιμοποιήθηκαν τόσο ἀριστοτεχνικὰ ὅσο καὶ σατανικὰ ἀπὸ τοὺς ἀστοὺς προστάτες τοῦ Θεοῦ, ἔτσι ποὺ νὰ παρουσιαστοῦν ὑπὸ ἄγριο διωγμό, ὄχι πιὰ ὁ Θεός, ὄχι πιὰ τὰ θρησκεύματα, μὰ ἀκόμη καὶ οἱ παραπλανημένες μᾶζες ποὺ πίστευαν σ' αὐτά. Τὸ βιβλίο αὐτό, γραμμένο ἀπὸ τὸ θεολόγο Julius F. Hecker, γνωστὸ στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ τόσο γιὰ τὰ θεολογικά του ἔργα ὅσο καὶ ἀπὸ τὴ δράση του γύρω ἀπὸ διάφορες κοινωνικο-θρησκευτικὲς ὀργανώσεις, εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιοπρόσχτα συγράμματα ποὺ πραγματεύονται ἕνα ζήτημα δίχως νὰ ξεχνοῦν τὴν κοινωνική του ὄψη. Ὁ Συγγραφέας δὲν εἶναι κομμουνιστής, οὔτε κἀν ματεριαλιστής. Ἀκόμη καὶ οἱ ἰδέες του πάνω στὴν ἐξέλιξη τῆς θρησκείας μέσα στὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία, εἶναι τόσο παράξενες ὥστε νὰ μὴν καταφέρνει κανεὶς καλὰ καλὰ νὰ καταλάβει τὶ εἶδους τερατούργημα μπορεῖ νὰ βγεῖ ἀπὸ ἕναν ἀμοιβαῖο συμβιβασμὸ ἐπιστήμης καὶ θρησκείας.

Ὡς τόσο εἶναι ἀξιοπρόσεχτο τὸ βιβλίο αὐτό, γιὰ τὶς πολύτιμες μαρτυρίες ποὺ δίνει πάνω στὴ θέση, στὴν κατάσταση ἐκείνων ποὺ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀνήκουν σ' ἕνα θρήσκευμα στὴ Σοβιετικὴ Ρωσσία, ἀλλὰ ἐπίσης καὶ πάνω στὴν ὅλη συμπεριφορὰ τῆς Σοβιετικῆς Κυβέρνησης ἀπέναντι τῶν «πιστῶν».

Victor MARGUERITE: «**Τὸ ἀνθρώπινο κοπάδι**». («Le bétail humain») (Édit. Flammarion—Paris).—Τὸ νέο βιβλίο τοῦ Βικτὸρ Μαργκερὶτ δείχνει μιὰ προσπάθεια τοῦ συγγραφέα νὰ τὸ καταστήσει πίνακα τῆς πάσχουσας ἀνθρωποτήτας. Δὲν εἶναι πιὰ ἡ τύχη τῆς γυναίκας ποὺ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τὸν ἀπασχολεῖ στὸ νέο του ρομάντσο. Ὁ συγγραφέας ὁδηγεῖ τὴν ἡρωίδα του ἀνάμεσ' ἀπὸ πολλὰ καὶ διάφορα περιβάλλοντα, ὅπου συναντοῦμε διαρκῶς τὸ ἴδιο «ἀνθρώπινο κοπάδι» νὰ τὸ συντρίβει ἡ ἴδια ἀντίδραση.

Ὁ κ. Βικτὸρ Μαργκερὶτ εἶναι γνωστὸς ὅτι κάμνει «ἀριστερὴ» φιλολογία. Καὶ σ' ἕνα σχετικῶς μεγάλο κοινὸ ὁ συγγραφέας αὐτὸς θεωρεῖται ὡς ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ τυπικοὺς ἀντιπροσώπους της. Μὰ αὐτὸ ἀναγκάζει τοὺς πραγματικοὺς ἀριστεροὺς λογοτέχνες νὰ πάρουνε μιὰ θέση μπροστὰ στὴν τέτοια λογοτεχνία. Ὀπαδοὶ μιᾶς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας ἡ ὁποία δὲν εἶναι μόνο ὁ καρπὸς τῆς ἀτομικῆς φαντασίας ἀλλὰ ἐκφράζει τὴ βαθειὰ συμμετοχὴ τοῦ ἀτόμου

στὰ κοινωνικὰ ρεύματα, δὲ θέλουνε διόλου νὰ συγχωνευθοῦνε μὲ τοὺς ἀντιπροσώπους ἑνὸς ἐκφυλισμένου νατουραλισμοῦ. Στοὺς πραγματικοὺς ἀντιπροσώπους τῆς λογοτεχνίας αὐτῆς ἡ ἰδέα γενιέται ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ἡ περιγραφὴ ξεσπάει αὐθόρμητα ἀπὸ τὴ ζωή. Τίποτε τέτοιο ὅμως στὸν Β. Μαργκερίτ.

Πουθενὰ ἡ πνοὴ τῆς ζωῆς. Σκηνὲς πολλὲς καὶ διάφορες ἀλληλοδιαδέχουνται ἡ μιὰ τὴν ἄλλη, ὅλες χαραχτηριζόμενες ἀπὸ μιὰ ταπεινότατη πεζότητα.

Ἕνας πραγματικὸς καλλιτέχνης δὲν ἀρκεῖται μὲ τὶς ἐπιφανειακὲς ὄψεις τῆς ζωῆς οὔτε χρησιμοποιεῖ μερικὰ εὔκολα «χρώματα» γιὰ νὰ κερδίσει τὴ συμπάθεια τοῦ μεγάλου κοινοῦ. Ἡ οὐσία τῶν πραγμάτων ξεφεύγει ἀπὸ τὸν Μαργκερὶτ καὶ στὰ μέρη ποὺ προσπαθεῖ νὰ φιλοσοφήσει ἐμφανίζεται ἕνας καθαρὸς ἀλλὰ καὶ ἀδιάβαστος κοινωνικὸς ρεφορμιστής. Αὐτὸ φαίνεται ξεκάθαρα καὶ ἀπὸ τὸν πρόλογο τοῦ τελευταίου βιβλίου του, ποὺ ἄνκαι ἐπαναστατικὸς κατ' ἐπιφάνειαν εἶναι στὸ βάθος συγκεκαλυμμένος ρεφορμισμός.

Sherwood ANDERSON: «**Ὁ πατέρας μου κ' ἐγώ**» («Mon père et moi») (Simon Kra, Édit.) Ὁ Ἄντερσον εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους συγγραφεῖς τῆς Ἀμερικῆς. Στὸ ρομάντσο του αὐτὸ διηγεῖται τὴν παιδική του ἡλικία. Εἶναι ἡ ζωὴ μιᾶς μικρῆς οἰκογένειας ἑνὸς μικροῦ χωριοῦ τοῦ Ὄχιο. Ζωὴ φτωχῶν ἀνθρώπων ἀπ' ἐκείνους ποὺ ὑπάρχουνε πολλοὶ στὰ χωριὰ καὶ ζοῦνε μέρα μὲ τὴ μέρα. Ὁ πατέρας, ἕνας ἀρκετὰ παράδοξος τύπος, κάμνει τριανταέξη ἐπαγγέλματα, καὶ μὲ τὰ διάφορα χαρίσματά του καθὼς καὶ μὲ τὴ ρομαντικὴ ζωή του ἐξάσκησε ἀποφασιστικὴ ἐπιρροὴ στὴ διάπλαση τοῦ παιδιοῦ του.

Ὅλη αὐτὴ ἡ οἰκογενειακὴ ζωή, μισοχωριάτικη, μισοποέμικη, περιγράφεται λεπτὰ καὶ μὲ ἐξαιρετικὸ ἀφηγηματικὸ ὕφος.

Ἀναντίρρητα ὁ συγγραφέας εἶναι ἕνας «ἐθνικὸς» μὲ τὴν πλατειὰ σημασία συγγραφέας, ἕνας συγγραφέας τοῦ λαοῦ ποὺ καθρεφτίζει τὶς συνήθειές του, τὴ ζωή του, τοὺς πόνους καὶ τὰ ὄνειρά του.

Stijn STREUVELS: «**Ὁ Αὔγουστος**» («L' Août». Édit. Stock). Ὁ Φλαμανδὸς συγγραφέας Στρέβελς μπῆκε στὴ λογοτεχνία, ὕστερ' ἀπὸ πολλὲς γενιὲς νατουραλιστῶν συγγραφέων. Ὅλα ὅμως τὸν προδιαθέτανε γιὰ ν' ἀκολουθήσει τὰ ἴχνη τους: ὁ ἀταβισμὸς τοῦ φλαμανδοῦ ποὺ ἀγαπάει τὸ στέρεο ὑλικὸ ποὺ βρίσκεται μόνο στὸν πραγματικὸ ρεαλισμό, ὁ χαραχτῆρας του ὁ διαπλασμένος ἀπ' τὶς σκληρὲς σωματικὲς ἐργασίες (ὅπως ὁ Ρουσσὼ εἶτανε μαθητευόμενος ρολογᾶς, ὁ Στρέβελς εἶτανε ψωμᾶς στὸ χωριό του), οἱ προτιμήσεις τοῦ μελετηροῦ ἐργάτη ποὺ δὲν ἀγαπᾶ παρ' ὅ,τι εἶναι ἀληθινό.

«Ὁ Αὔγουστος» ποὺ ἐξεδόθηκε στὰ γαλλικὰ μόλις τελευταῖα, εἶν' ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἔργα του. Στὸ ρωμαλέο αὐτὸ συγγραφέα, ἡ λέξη **νατουραλισμὸς** ἔχει ἐντελῶς ἄλλη σημασία ἀπ' ἐκείνη ποὺ τοῦ ἀποδίδουνε συνήθως οἱ ντιλετάντες του. Ἐνῶ ἄλλοι συγγραφεῖς χάνουνται ἐξαιτίας τῆς φροντίδας τους γιὰ τὴ μικρολογία καὶ τὴ μικρολεπτομέρεια, ὁ Στὺν Στρέβελς, ὁ παλιὸς αὐτὸς ἐργάτης ποὺ δὲ γνωρίζει διόλου τὴ μικροφυλαρία καὶ τὰ καρυκεύματα, βρῆκε μέσα στὸ νατουραλισμὸ μιὰ φόρμα ἐξαιρετικὰ συμπαγῆ καὶ στέρεη. Στὸ ἔργο του αὐτό, τὸ στύλ του, ἕνα στύλ ποὺ διαφέρει πολὺ ἀπ' ὅ,τι καλοῦμε τέχνη γραψίματος, τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἀποκαθιστᾶ τὴν πραγματικὴ ἀξία τῆς φύσης καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Σ' αὐτὸ μπορεῖ νὰ καταταχθεῖ πλάϊ σ' ἕνα συγγραφέα μεγάλο ὅπως ὁ Γκόρκυ.

W.

ΕΠΙΛΟΓΟΙ

ΕΚΚΛΗΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΤΟΥ ΑΘΩ.—Μᾶς γράφει ὁ ἀνταποκριτής μας στὸ Παρίσι: Ὁ γνωστὸς στοὺς καλλιτεχνικοὺς καὶ ἀρχαιολογικοὺς κύκλους κ. Φ. Περίλλα, γνωστότερος ἀκόμη ὡς βυζαντινολόγος, κάμνει ἔκκληση στὴν Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν γιὰ τὴν ἵδρυση μεγάλης Βιβλιοθήκης—Μουσείου στὶς Καρυὲς τοῦ Ἄθω, ὅπου νὰ συγκεντρωθοῦν ὅλα τὰ πολύτιμα καὶ σπάνια λείψανα τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης καθὼς καὶ τὰ πολυάριθμα δυσεύρετα χειρόγραφα ποὺ βρίσκουνται σκορπισμένα στὶς βιβλιοθῆκες τῶν ἄλλων μοναστηριῶν. Ἔτσι μόνο θὰ περισωθοῦν—λέει στὴν ἔκκλησή του ὁ κ. Φ. Περίλλα—ἀπὸ τὴ βέβαιη καταστροφὴ καὶ τὴ λεηλασία «τῶν πολιτισμένων ἐπισκεπτῶν τῆς Δύσης, στοὺς ὁποίους οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθω ἀνοίγουν τυφλὰ τὶς πόρτες τῶν μοναστηριῶν τους!» Καλὸς ὁ σκοπὸς καὶ ἡ προαίρεση, μόνο ποὺ αὐτὴ ἡ Κοινωνία τῶν Ἐθνῶν δὲν προσφέρει καμμιὰ ἐγγύηση «πὼς ἡ καταστροφὴ καὶ ἡ λεηλασία τῶν πολιτισμένων ἐπισκεπτῶν τῆς Δύσης» δὲ θάναι σιγουρότερη μὲ τὴν παρέμβασή της...

ΟΧΙ, ΒΕΒΑΙΑ, ΣΥΖΗΤΗΣΗ!—Διαβεβαιώνουμε τὰ «Νεοελληνικὰ Γράμματα» ὅτι δὲν εἴμαστε τόσο κακεντρεχεῖς γιὰ ν' ἀνοίξουμε μαζί τους μιὰ συζήτηση ποὺ θὰ τοὺς φέρει στὴν ἐξαιρετικὰ δύσκολη θέση νὰ καταπιαστοῦν μὲ θέματα ποὺ ἂν δὲν ἀγγοοῦν ἐντελῶς κατὰ βάση—τὸ πιθανώτερο—πάντως θὰ τὰ γνωρίζουν «ἄκροις δακτύλοις». Καὶ πρέπει νὰ χρωστοῦν εὐγνωμοσύνη τὰ «Νεοελλ. Γράμματα» στὴ «Ν. Ἐπιθεώρηση» γιατὶ δὲν παίρνει στὰ σοβαρὰ τὰ ὅσα παιδακίστικα γράψανε στὸ τελευταῖο τους φύλλο σχετικὰ μὲ τὴν ἀπόφαση τοῦ Παναΐτ Ἰστράτι (ν' ἀφίσει δηλ. στὴν Ε.Σ.Σ.Δ. τὴν κάρπωση τῶν συγγραφικῶν του δικαιωμάτων ἀπὸ τὴ δημοσίευση τῶν ἔργων του σὲ ξένες γλῶσσες)—γιὰ νὰ στηρίξει πάνω στοὺς ἀφελεῖς αὐτοὺς μικροσυλλογισμοὺς συμπεράσματα γιὰ τὴ διανοητικότητα τῶν διευθυντῶν τους. Ἄνκαι μὲ τὴ σοβαρότητα ποὺ διατυπώνουνται βάζουν τὸν καθένα σὲ ἀρκετὰ θλιβερὲς σκέψεις....

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΜΕΝ ΑΠΛΩΣ... «Μὲ τὸν ποιητὴν κ. Παλαμᾶν καὶ τὰ ἡρωϊκοκωμικά του θούρια, τὰ πεζὰ καὶ ἀκατάληπτα, δὲν ἐκρίνομεν ἄξιον τοῦ κόπου ν' ἀσχοληθῶμεν, ὡς δὲν ἀσχολούμεθα συνήθως εἰς τοιούτου εἴδους ἀπρεπείας καὶ εἰς ἀνάλογα ποιητικὰ ἀστοχήματα. Ὁ κ. Παλαμᾶς εἶνε γέρων, ἡ Μοῦσα του κατέστη γραῖα καὶ νωδή, ἄρα ἀνήκει ἐντελῶς εἰς τὸ παρελθόν. Ἀφίνομεν καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν παρελθοντολογίαν καὶ ἀσχολούμεθα, ὡς ἐξηγήσαμεν ἐπανειλημμένως μὲ τὸ παρόν. Ἀλλ' ὁ κ. Παλαμᾶς δὲν εἶνε παρόν». (Ἐφημ. «Καθημερινή». Τὴν ἐπαύριο τῆς ἀπαγγελίας τῶν ποιητικῶν του φλυαριῶν στὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ Ἡρώου τοῦ Κιλκίς).

ΠΡΟΣ ΨΥΧΑΡΙΣΤΗΝ.—Ἡ «Νέα Ἑστία» (ποὺ ἀπὸ καιροῦ, ὅπως λένε συνήθως οἱ ἐφημερίδες ὅταν πέσουνε σὲ κακοτοπιές, «ἔπαυσε νὰ ἀσχολεῖται μὲ ἡμᾶς!») ἀπευθύνεται σὲ κάποιον «Ψυχαριστὴν» στὸ Βόλο, γιὰ νὰ δώσει μιὰν... ἀπάντηση στὰ ὅσα γράψαμε σχετικὰ μὲ «Τὸ ἀστέρι τὸ θαμπὸ» τοῦ κ. Ψυχάρη. Ἐννοεῖται πὼς ἡ ἀπάντηση τῆς «Ν. Ἑστίας» συμπίπτει ἀκριβῶς μὲ ὅ,τι καὶ

μεῖς φρονοῦμε. Δηλαδὴ πῶς ἂν δὲν εἴταν ὁ κ. Ψυχάρης ἐκεῖνο ποὺ εἶναι σήμερα, θὰ εἴταν ἴσως καλὸς καὶ ἄξιος! Μὰ καὶ βέβαια....

ΜΙΑ ΣΟΒΑΡΗ ΕΡΓΑΣΙΑ. Τὰ δυὸ τελευταῖα μέρη τῆς μελέτης του γιὰ τὸ Βολταῖρο, ὁ συνεργάτης μας Π. Πικρὸς τὰ δίνει σὲ τόμο ποὺ ἑτοιμάζει καὶ ποὺ ἐλπίζουμε σύντομο τὸ τύπωμα του, μὲ τὸν τίτλο: «Κριτικὰ Δοκίμια—στὸ φῶς τοῦ Ἱστορικοῦ Ματεριαλισμοῦ».

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ κι' ὄχι δίχως τὴ δικαιολογημένη ἐλπίδα μιᾶς σοβαρῆς κριτικῆς ἐργασίας —σὲ ἐποχὴ μάλιστα ποὺ ἡ ἀστικὴ κριτικὴ παρουσιάζει τὴ γδύμνια καὶ τὴν προχειρολογία τοῦ ρηχοῦ περιεχόμενου ποὺ δίνει ὁ καθημερινὸς ἢ καὶ περιοδικὸς τύπος—δὲ φανταζόμαστε ἄσκοπο νὰ ἀναγγείλουμε κιόλας τὴ σειρὰ τέτοιων μελετῶν, ποὺ ὁ πρῶτος του τόμος θὰ περιλαμβάνει ἀναλύσεις ὅπως: «Οἱ ματεριαλιστὲς στὴν ἀρχαιότητα», «Οἱ σοφιστὲς καὶ ὁ ἱστορικός τους ρόλος», «Βάρβαρη Τέχνη καὶ Χριστιανισμός», «Ἡ ἀγιογραφία στὸ Βυζάντιο», «Μιχαὴλ Ψελλὸς καὶ τὸ ἔργο του», «Στοχασμοὶ πάνω στὸ Γοτθικὸ ρυθμό», «Ἀναγέννηση», «Ὁ Σαίξπηρ καὶ τὸ σαιξπηρικὸ ζήτημα» κτλ. κλ. Θέματα ποὺ πρώτη φορὰ ἐξετάζουνται στὴν Ἑλλάδα μὲ μαρξιστικὰ ἐφόδια, καὶ ἀπὸ τὴ ματεριαλιστικὴ ἄποψη τῆς Τέχνης.

ΟΙ ΚΑΛΟΙ ΣΥΝΟΔΟΙΠΟΡΟΙ. Εἴμαστε στὴν εὐχάριστη θέση νὰ διαπιστώσουμε κάτι: Τὸ πῶς ἡ εἰλικρινὴς κι' ἀπροκάλυπτη προσπάθειά μας κερδίζει ὁλοένα καὶ περσότερους ἐνισχυτές, κινεῖ ὁλοένα καὶ περσότερο τὴν προσοχὴ τόσο τῶν διανουουμένων μας ὅσο καὶ τῶν πλατειῶν μαζῶν. Δὲ θὰ εἴταν καθόλου ἔπαρση οὔτε ἐγωιστικὴ ἐκδήλωση, ἂν δημοσιεύαμε μερικὲς ἀπὸ τὶς ἐνθουσιώδεις ἐπιστολὲς ποὺ παίρνουμε καθεμερινά, δυστυχῶς ὅμως ὁ χῶρος μᾶς ἀπολείπει. Ὁ κῦκλος τῶν συνεργατῶν μας πλαταίνει περιλαμβάνοντας μέσα του τεχνίτες ἄξιους νὰ τοὺς φθονήσει ἡ ἀστικὴ παράταξη, μὲ τὴν ἀνεπιφύλαχτη καὶ σημαντικὴ συμβολή τους. Ἰδιαίτερα θὰ θέλαμε νὰ τονίσουμε τὴν ἀποκλεισιστικὴ συνεργασία τοῦ Νίκου Νικολαΐδη τοῦ ὁποίου τὰ δυὸ διηγήματα ποὺ δημοσιεύτηκαν στὸ προηγούμενο φύλλο καὶ στὸ σημερινό, εἶναι ἀρκετὴ ἀπόδειξη τοῦ πλούσιου καὶ μεστωμένου του ταλέντου. Ἂν οἱ μανταρῖνοι τῆς Τέχνης δὲ μίλησαν ἀκόμη θ' ἀναγκαστοῦν αὔριο νὰ μιλήσουν, τόσο γιὰ τὸ Νικολαΐδη ὅσο καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους, τοὺς πρωτοπόρους μὰ καὶ γιὰ τοὺς καλοὺς συνοδοιπόρους.

ΑΣ ΜΑΣ ΧΡΕΩΣΕΙ ἡ «Ἀναγέννηση» μὲ μιὰ ἀπάντηση στὴν ἀπολογία της. Δυστυχῶς ἡ διεκπεραίωσή της μᾶς θυμάται κάπ ς ἀργὰ κ' ἔτσι ὁ καιρὸς δὲν ἐπέτρεψε,—ἢ μᾶλλον ὁ τυπογράφος γιατὶ πολὺ λίγος καιρὸς χρειάζεται,—ν' ἀνατρέψουμε τὰ κωμικά της σοφίσματα. Ὡσότσο μετὰ τὸ διάβασμα ὅλης τῆς κουραστικῆς αὐτῆς ἀπολογίας σχηματίζει κανεὶς εὔκολα τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ κ. Γληνὸς ἐκτελεῖ, ὄχι καὶ τόσο πρωτότυπα ἄλλωστε, γυμνάσματα ἀκροβασίας σὲ τεντωμένο σκοινὶ ἀνάμεσα στὴ Β' καὶ τὴν Γ' Διεθνῆ, κρατώντας γιὰ νὰ μὴ χάσει τὴν ποθητὴ ἰσορροπία του, τὴν ὀμπρελλίτσα τοῦ καιροσκοπισμοῦ. Γαρμπῆς φυσάει, ὅρσε δεξιά... Λεβάντες φυσάει, ὅρσε ἀριστερά...

Η ΣΥΝΔΡΟΜΗ ΣΤΗ «Ν. ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ», τὸ εἴπαμε καὶ τὸ ξαναλέμε, εἶναι γιὰ ὅλους, χωρὶς ἐξαίρεση. Προνόμιο δὲν ἔχουν οὔτε οἱ συνεργάτες της. Ἡ «Νέα Ἐπιθεώρηση» δὲν πλήρωσε καμμιὰ συνεργασία ὡς τὰ σήμερα κι' οὔτε θὰ πληρώσει. Ὅσοι συνεργάζουνται μαζί της, συμβάλλουν στὴν προσπάθεια της. Κάθε περίσσευμα διατίθεται γιὰ τὴν καλύτερη καὶ ἀρτιώτερη της ἐμφάνιση, γιατὶ ἡ «Ν. Ε.» δὲν ἀποτελεῖ ἐπιχείρηση. Μόλις ἐπαρκέσουν οἱ πόροι της θὰ αὐξήσει τὶς σελίδες της, πλουτίζοντας τὴν ὕλη της. Αὐτὰ θεωρήσαμε χρήσιμο νὰ τὰ ἐπαναλάβουμε γιὰ ὅσους καλοπροαίρετους μᾶς ζητᾶνε «ὅρους συνεργασίας» καὶ γιὰ ὅσους, χωρὶς νὰ πληρώσουν τὴ συνδρομή τους, ἀναμένουν τὴ «Νέα Ἐπιθεώρηση»...

ΖΗΤΕΙΤΑΙ ΘΕΜΑ πρὸς συγγραφὴν κοινωνιολογικῆς μελέτης. Ἡ «Ἀπεργία» ἀποκλείεται! Γράψατε: Κον Κωστὴν Μπαστιάν, c)ο «Ἑλληνικὰ Γράμματα» κλπ.

Ἐκεῖνοι ποὺ φεύγουν...

ΚΩΣΤΑΣ ΚΑΡΥΩΤΑΚΗΣ

Δὲν πάει καιρὸς ποὺ ὁ ἄμοιρος ὁ Καρυωτάκης ἔγραψε τὸ τραγούδι του «Ἰδανικοὶ Αὐτόχειρες»—κι' ὅμως μὲ μιὰ τραγικὴ ἀπεφασιστικότητα, κάπως ἀταίριαστη μὲ τὸ μελαχολικὸ τύπο τοῦ καθημερινοῦ ἰδανικοῦ αὐτόχειρα, ὁ ποιητὴς ἔκανε τὸ ποίημα πραγματικότητα, ἀλλάζοντάς του, μὲ μιὰ βέβαιη νότα, τὸν τελευταῖο στίχο τῆς τελευταίας στροφῆς:

«Βλέπουν τὸν καθρέφτη, βλέπουν τὴν ὥρα,
ρωτοῦν ἂν εἶναι τρέλα τάχα ἢ λάθος,
ὅλα τελειῶσαν, ψιθυρίζουν, τώρα·
πῶς θ' ἀναβάλουν βέβαιοι κατὰ βάθος!»

Ἡ τελευταία συλλογὴ τοῦ ποιητῆ: «Ἐλεγεῖα καὶ Σάτιρα», ἰδίως τὸ β' μέρος της ποὺ ξεφεύγει κάπως ἀπὸ τὴν κουραστικὴ ἐπανάληψη τῶν παλιῶν μοτίβων, μᾶς παρουσιάζει ἕνα ταλέντο μεστωμένο, ἱκανὸ γιὰ μεγαλύτερα καὶ βαθύτερα πράματα. Ὁ Καρυωτάκης εἶχε ἀγγίξει σχεδὸν τὴν οὐσία τῆς σημερινῆς ἀθλιότητας τῆς ζωῆς καὶ μὴ μπορώντας ἄλλο, τὴν σάρκασε, τὴν κορόϊδεψε πικρὰ καὶ μὲ πόνο. Δὲν πίστεψε σὲ καμμιὰν ἀλλαγή, οὔτε καὶ δραματίστηκε τέτοιαν... Ἔδεσε τὸ στίχο του μὲ τὴ μελαγχολικὴ ἀμφιβολία καὶ δὲν ἄφισε ν' ἀνοιχτεῖ πλατύτερα. Μὰ ὁ Καρυωτάκης δὲν εἶχε κλείσει τὴν καρριέρα του. Εἶταν ἀκόμη στὴν ἀρχή της. Μὰ μ' ὅλο ποὺ ἀμφιβάλλει καὶ γιὰ τὴν «ὑστεροφημία» του:

«Μόνο μπορεῖ νὰ μείνουνε κατόπι μας οἱ στίχοι,
δέκα μονάχα στίχοι μας νὰ μείνουνε....»

θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ βεβαιώσει ὅτι θὰ μείνουν καὶ περσότεροι. Ὁ κριτικός του δὲ θὰ δυσκολευτεῖ νὰ τοὺς μαζέψει ἰδίως ἀπὸ τὴν τελευταία του συλλογή.

(Ὁ ποιητὴς ἔγραψε καὶ τ' ἀκόλουθα ἔργα: «Ὁ πόνος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πραγμάτων» 1919 (ποιήματα ἐξαντλημένα) καὶ τὰ «Νηπενθῆ» 1921 (ἐπίσης ποιήματα):

ἀ. ζ.

Η ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΤΑΞΗ ΖΗΤΑΕΙ ΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΑΜΝΗΣΤΕΙΑ ΓΙΑ 840 ΠΡΩΤΟΠΟΡΟΥΣ ΤΟΥ ΑΓΩΝΑ ΤΗΣ

(ΓΙΑ 150 ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΟΥΣ - 90 ΕΞΟΡΙΣΤΟΥΣ - 600 ΠΟΛΙΤΙΚΟΥΣ ΥΠΟΔΙΚΟΥΣ)

ΚΑΘΕ ΤΙΜΙΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΧΕΙ ΚΑΘΗΚΟΝ ΝΑ ΤΗΝ ΖΗΤΗΣΕΙ ΜΑΖΙ ΤΗΣ

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΡΕΠΟΡΤΑΖ

Ὁ Στάνκο Τομάσιτς.—Ὁ Σέρβος αὐτὸς ἐπαναστάτης ποιητὴς ἐξέδωκε τελευταῖα τὸ ἔργο του: «Τρία Τραγούδια» ποὺ χαραχτηρίστηκαν ὁμόφωνα ὡς τὸ σημαντικώτερο φιλολογικὸ γεγονὸς στὰ γιουγκοσλαυϊκὰ γράμματα τῆς τελευταίας δεκαετίας.

75.000 μουσικοὶ τοῦ κινηματογράφου, τῆς Διεθνοῦς Μουσικῆς Ἕνωσης, ζητᾶνε διὰ τῆς Ἐργατ. Συνομοσπονδίας τῆς Ἀμερικῆς, ἐτήσια ἀποζημίωση 10 ἑκατομμ. δολλαρίων σὲ περίπτωση ποὺ τὸ «ὁμιλοῦν φίλμ» θὰ τοὺς ἔρριχνε σ' ἀνεργία.

Ἡ λογοκρισία ὀργιάζει.—Μετὰ τὸ «Ποτέμκιν» καὶ τὴ «Μητέρα» τοῦ Γκόρκυ, ἡ Γαλλικὴ λογοκρισία ἀπαγόρεψε τὰ σοβιετικὰ φίλμ «Ὑφαντὲς» (τοῦ Χάουπτμαν), «Σπιοῦνοι» (τοῦ Φρίτς Λάγκ) καὶ τὸ «Σούρουπο τῆς Δόξας», ἀμερικάνικο φίλμ στὸ ὁποῖο πρωταγωνιστεῖ ὁ Ἐμίλ Γιάννινγκς.

Μιὰ μεγάλη ἔρευνα.—Τὸ «Monde» τοῦ Μπαρμπὺς ἄνοιξε μιὰ μεγάλη ἔρευνα στὸ ζήτημα τῆς Προλεταριακῆς λογοτεχνίας. Ἐίθενται δυὸ σαφῆ ἐρωτήματα στὰ ὁποῖα καλοῦνται οἱ διανοούμενοι ὅλου τοῦ κόσμου ν' ἀπαντήσουν: 1) Νομίζετε ὅτι ἡ καλλιτεχνικὴ καὶ λογοτεχνικὴ παραγωγὴ εἶναι φαινόμενο καθαρὰ ἀτομικ; Δὲ νομίζετε πῶς μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ καθρέφτισμα τῶν μεγάλων ρευμάτων ποὺ καθορίζουν τὴν οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξέλιξη τῆς ἀνθρωπότητας;—2). Πιστεύετε, στὴν ὕπαρξη μιᾶς φιλολογίας ἢ τέχνης ποὺ ἐκφράζει τὶς τάσεις τῆς ἐργατικῆς τάξης; Καὶ ποιοὶ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη σας, οἱ κυριώτεροι της ἀντιπρόσωποι; (Ἡ «Νέα Ἐωιθεώρηση» θὰ κρατήσει ἐνήμερους τοὺς ἀναγνῶστες της σχετικὰ μὲ τὴν τόσο ἐνδιαφέρουσα ἔρευνα).

Δεκαπέντε χιλιάδες τραγουδιστές ἐσθονοί, λεττονοὶ καὶ ἀμερικάνοι, συγκεντρώθηκαν στὴν πόλι Βαλλὲν γιὰ μιὰ μεγαλοπρεπῆ γιορτὴ ποὺ προπαρασκευάζονταν ἀπὸ τὸ 1925. Θὰ παιχτοῦν ἔργα ὅπως ἡ «Ἀντιγόνη» τοῦ Σοφοκλῆ, ἡ «Γιορτὴ τοῦ Ἁγίου Θωμᾶ» τοῦ ἐσθονοῦ συγγραφέα Ἄρθουρ Ἄδσον καὶ κυρίως ἡ «Γιορτὴ τῆς Χαρᾶς» παλιὰ ἐσθονικὴ γιορτή, γιὰ τὴν ἀναπαράσταση τῆς ὁποίας χρειάσθηκαν 300 δοκιμές.

Ἀλέξανδρος Σπεντιάρωφ, συνθέτης-καθηγητής, στὸ Κονσερβατουὰρ τοῦ Ἐριβὰν καὶ ἐθνικὸς καλλιτέχνης τῆς Ἀρμενίας, πέθανε τελευταῖα στὸ Ἐριβάν. Ἀπὸ τὰ ἔργα του τὰ σημαντικώτερα εἶναι «Τὰ σκίτσα τῆς Κριμαίας» καὶ «Οἱ τρεῖς φοινικιές».

Ἡ ἑκατονταετηρίδα τοῦ Σιοῦμπερτ (1797—1828) γιορτάστηκε μὲ ἐξαιρετικὲς τελετὲς στὴ Γερμανία καὶ στὴν Αὐστρία. Ἂς σημειωθεῖ ὅτι ἡ ἑκατονταετηρίδα τοῦ μεγάλου μουσουργοῦ ἔδωσε τὴν ποθητὴ εὐκαιρία γιὰ προπαγανδισμὸ τῆς «Anschluss» δηλ. τῆς αὐστρογερμανικῆς ἕνωσης. 150.000 γερμανοὶ τραγουδιστές, ἀπ' ὅλες τὶς πολιτεῖες τοῦ Ράϊχ, παρελάσανε στοὺς δρόμους τῆς αὐστριακῆς πρωτεύουσας καὶ ὁ κ. Λέμπε, ὁ «σοσιαλιστὴς» πρόεδρος τοῦ Ράϊχσταγ στὸ ἐπίσημο συμπόσιο ἔκανε πρόποση ὑπὲρ τῆς «αὐρινῆς μεγάλης Γερμανικῆς Δημοκρατίας!» ἡ δὲ ὁμήγυρη ἔψαλε τὸ «Ντόϊτσλαντ οὔμπερ ἄλλες!!»—Φτωχιὰ μνήμη τοῦ Σιοῦμπερτ! (Ἀπὸ τὰ ἔργα του τὰ καλύτερα εἶναι ἡ «Ἀτέλειωτη Συμφωνία», ὁ «Βασιλιᾶς τῶν Ἄλν», «Ἄβε Μαρία», «Σερενάτα», «Ἀποχαιρετισμὸς» κλπ.).

Ἡ «Χουανίτα» τοῦ Πέτρου Πικροῦ, δημοσιεύεται μεταφρασμένη σ' ἐγγλέζικη μετάφραση, στὸ Ἀμερικάνικο λογοτεχνικὸ περιοδικὸ «Νέες Μᾶζες».

Προσεχῆ δημοσιεύματα.—Στὸ ἐρχόμενο φύλλο ἡ συνέχεια τῆς μελέτης τοῦ Πλεχάνωφ: «Κοινωνία καὶ Τέχνη» ποὺ ἀπὸ ἔλλειψη χώρου δὲ δημοσιεύεται στὸ σημερινό. Ἐπίσης μεγάλο ἀνέκδοτο διήγημα τοῦ Ἀντρέα Ζεβγᾶ, τὸ πρῶτο τῆς ἑτοιμαζόμενης συλλογῆς διηγημάτων του, καὶ τὸ τέλος τοῦ «Ντιρεττίσσιμο» τοῦ Ἰστράτι. Ἕνα θαυμάσιο ποίημα τοῦ ἐπαναστάτη Βούλγαρου ποιητῆ Πολιάνωφ: «Γκρεμμισμένα εἴδωλα» σὲ μετάφραση τοῦ Πέτρι ἀπὸ τὸ βουλγάρικο, ἕνα ἀνέκδοτο ποίημα τοῦ συνεργάτη μας Γλ. Ἀλιθέρση: «Τὸ τραγούδι τοῦ Παβιγιὸν Μπλὲ» καὶ πολλὴν ἄλλην ὕλη.

Σημειώματα γιὰ τὸν Τολστόϊ ἀπ' ἀφορμὴ τὴν ἑκατονταετηρίδα του κλπ. κλπ.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗ. Μηνιαῖο περιοδικό. Σταδίου 28, Ἀθήνα. (ἀρ. 9-10).

ΕΛΛΗΝ. ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Δεκαπενθήμερο περιοδικό. Μάγερ 28, Ἀθήνα, (ἀρ. 3, 4).

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ. Δεκαπενθήμερο φιλολογικὸ περιοδικό. Ρόμβης 22, Ἀθήνα (ἀρ. 14, 15).

ΚΑΙΝΟΥΡΓΙΑ ΖΩΗ. Μηνιαῖο φιλολογικὸ περιοδικό. Σίνα 11, Ἀθήνα, (ἀρ. 3).

ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ. Δεκαήμερη ἔκδοση «Ἀκαδημαϊκοῦ». (ἀρ. 8).

ΙΟΝΙΟΣ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ. Μηνιαῖο φιλολογικὸ περιοδικό. Ζάκυθος. (ἀρ. 13).

ΝΕΟΙ ΡΥΘΜΟΙ. Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικό. Μεγ. Ἀλεξάνδρου 115, Δράμα (ἀρ. 3).

ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΝΗ ΤΕΧΝΗ. Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικό. 10, Rue Lepsius. Ἀλεξάντρεια (ἀρ. 7).

Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΣΚΕΨΗ. Λογοτεχνικὴ καὶ καλλιτ. ἐπιθεώρ. 831 Harrison St. Chicago.U.S.A. (ἀρ.3-4).

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ. Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ περιοδικό. Ἡράκλειο, Κρήτης (ἀρ.21).

ΛΕΣΒΙΑΚΑ ΦΥΛΛΑ. Περιοδικὴ ἔκδοση. Poste restante Μυτιλήνη (ἀρ. 1, 2).

«FEU», (organe du regionalisme méditérranéen) Fréd. Mistral, 13. Aix-en Provence, (ἀρ. 6).

«LIBRE», Mr. Louis Roussel, Faculcé des Lettres, Montpellier, Hérault—France, (ἀρ. 66, 67).

«MONDE», 144, Rue Monmartre, Paris.

«NEW MASSES», 39 Union Square, New York.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

(Κρίνουμε τὰ βιβλία ποὺ μᾶς στέλνουνται σὲ δυὸ ἀντίτυπα).

Φιλοσοφικά

Κ. Λάμπερτ: «Ἡ θεωρία τῆς ἐξελίξεως» (Μετ. Στ. Φερεντίνου, Ἐκδ. Γκοβόστη), 1928. Δρ. 25.

Λογοτεχνικά:

Γερ. Σπαταλᾶ: «Σύχρονες καὶ παλιὲς ἱστορίες». (Ἔκδοση «Κοραῆ») 1928. Δρ. 25.

Θ. Ποταμιάνου: «Τόπον εἰς τοὺς τρελλούς». (Ἐκδ. Ζηκάκη) 1928. Δρ. 25.

Ζαχ. Ε. Χαλκιάδη: «Κασιώτικα» ἠθογραφικὰ διηγήματα. Τόμ. Α΄. (Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον). Ἀλεξάνδρεια 1928.

Παύλου Νιρβάνα: «Τὸ ἔγκλημα τοῦ Ψυχικοῦ». Σατυρικὸ μυθιστόρημα. («Κοραῆς») 1928. Δρ. 25.

Μπροσοῦρες:

Βιβλιοθήκη «Νέου Λενινιστῆ»: Α. Γκόρλωφ: «Ἡ Διεθνὴς τῶν Νέων ἐνάντια στὸν Τροτσκισμό».—Πῶς ὁ Λένιν κρίνει τὸν Τρότσκυ. (12—13) Δρ. 4.

Βιβλ. «Νέου Λενινιστῆ»: Μ. Νικολάου: «Ἡ Ὁμοσπονδία Κομμ. Νεολαιῶν Ἑλλάδος (1922—1928) (14—15) Δρ. 6.

Βιβλ. «Νέου Λενινιστῆ»: Οἱ καταχτήσεις τῆς ἐργαζόμενης Νεολαίας τῆς Ε.Σ.Σ.Δ. (ἀρ. 16) Δρ. 2.

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ.—**Κλ. Μιμ. Αἴγιον.** Δὲν ἐνεκρίθησαν. Δικαιολογεῖσθε ποὺ μᾶς στείλατε τέτοια ποιήματα γιατὶ δὲ θὰ εἴχατε προσέξει ἀκόμα τὰ περιεχόμενα τοῦ περιοδικοῦ μας. **Δ. Η. Δ. Πατήσια.** Λάθος μας ποὺ δὲ ζητήσαμε τὴ συμβουλή σας προτοῦ χαράξουμε τὶς ὀροθετικὲς γραμμὲς τῆς «προσπάθειας» μας. Λάθος μας ποὺ δὲν παίρνουμε στὰ σοβαρὰ τὸ τὶ λέει ὁ Ταγκόρ,—ἀποκαλυπτόμεθα πρὸς τῆς ἀριστοκρατίας τοῦ πνεύματός σας καί... βέβαια δὲ χρειαζόμαστε **πιὰ** τὴ «συνεργασία» σας. Εἴσαστε τώρα ἱκανοποιημένος; Ὅσο γιὰ ἐπιστροφὲς χειρογράφων βαρεθήκαμε νὰ ἐπαναλαμβάνουμε πὼς τὰ μὴ δημοσιευόμενα δὲν ἐπιστρέφονται γιατὶ ἁπλούστατα, ὅταν δὲν ἐγκριθοῦν τὰ φιλοξενεῖ τὸ καλάθι μας... **Σ. Μαρσ.** Ἐνταῦθα. Καλὴ ἡ ἔμπνευσή σας, μὰ ἀτελὴς ὁ στίχος καὶ μιὰ ἀδεξιότητα στὴν ἀνάπτυξη τοῦ στοχασμοῦ σας. **Γ. Δ. Φωτ. Ἐνταῦθα.** Δὲν μποροῦμε νὰ καταλάβουμε τὶ χαρακτηρίζει τὸ τραγούδι σας ὡς... «μοντέρνο ἐπαναστατικό». Εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ πολλὰ τῆς... Πρωτοπορείας τῆς «Νέας Ἑστίας». Ἔπειτα, δὲν ξαίρουμε τὶ σᾶς ἔκανε νὰ στείλετε τὴ συνεργασία σας ὄχι στὴ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ ἀλλὰ σὲ ξένες διευθύνσεις. **Γ. Δ. Μαρ. Μυτιλ.** Θερμὲς εὐχαριστίες. Στείλαμε.—**Μαν. Ἀλ. Πειραιᾶ.** Μπορεῖτε ὅσο θέλετε νὰ μὴν εἶστε «ἱκανοποιημένος» μὲ τὴν ἀπάντηση. Ἡ μόνη σας ἄλλωστε φιλοδοξία φαίνεται νὰ εἴταν μιὰ ὑπογραφὴ σ' ἕνα ὁ π ο ι ο δ ή π ο τ ε περιοδικό. Αὐτὸ φαίνεται ξεκάθαρα κι' ἀπὸ τ' ὅτι ἐπανειλημμένως στείλατε ποιήματα στὴ «Νέα Ἑστία», ἐμπνευσμένα μάλιστα καὶ ἀπὸ... ἀρθρίδια ἑνῶ σήμερα, σ' ἐμᾶς, βρίζετε τὸν κ. Ξενόπουλο στὸ γράμμα σας γιὰ νὰ κρύψετε τὸ θυμό σας ὅτι δὲν ἱκανοποιήθηκε μιὰ τόσο **οἰκτρὴ** φιλοδοξία. Ὅσο γιὰ τ' ἄλλα ἀνοητολογήματα τῆς ἐπιστολῆς σας, σᾶς συμβουλεύουμε νὰ τὰ δέσετε σὲ στίχο! Ἡ «συζήτησις» θεωρεῖται λήξασα, κύριε!... **Ν. Ἀρμ. Ἐνταῦθα.** Δημοσιεύουμε, ὅπως βλέπετε, τὴ σάτυρα σας. Δυστυχῶς τὸ ἄρθρο σας «Ἀθλητισμὸς καὶ Καπιταλισμὸς» ἄγκαι ἐπικαιρότατο, παρουσιάζει ἐλλείψεις ποὺ δὲν δικαιολογοῦνται διόλου μὲ τὴν τόση μακρηγορία. **Κ. Κ. Χανιά.** Τὸ ταλέντο σας μεστὸ καὶ πλούσιο, σὲ σημεῖο ποὺ δὲ δικαιολογοῦνται οἱ ἀμφιβολίες σας. Καὶ βέβαια νὰ ἐξακολουθήσετε! Τὸ διήγημά σας θὰ τὸ δημοσιέψουμε σ' ἕνα ἀπὸ τὰ ἐρχόμενα φύλλα, γιατὶ ἄλλα προηγοῦνται. Μερικὲς τεχνικὲς ἀτέλειες σας, ἐλάχιστες, κυρίως στὴν ἀρχιτεχτονικὴ τοῦ συνόλου, ἐλπίζουμε νὰ διορθωθοῦν μὲ τὸν καιρό.—**Π. Ρ. Ἐνταῦθα.** Καλὰ ὅσα γράφετε, ἀλλὰ τὸ ποίημά σας ἔχει πολλὲς ἐλλείψεις, σὲ βαθμὸ ποὺ τὸ κάμνουν κάθε ἄλλο παρὰ ποίημα! **Τ. Κουτ. Καρδίτσα.** Καλὴ ἡ ἔμπνευση, μερικοὶ καλοὶ στίχοι, μὰ στὸ σύνολο ὄχι ἄρτιο. Εὐχαριστοῦμε γιὰ τὰ καλά σας λόγια. **Γ. Μ. Πολιτ. Ἐνταῦθα.** Θὰ τὸ διαβάσουμε καὶ θὰ σᾶς ἀπαντήσουμε σχετικά. **Κ. Σκαφτ. Ἐνταῦθα.** Φλύαρο, καὶ σὲ πλεῖστα μέρη ἀκατανόητο. Ἐκτὸς ἂν μιλᾶτε μὲ σύμβολα ὁπότε εἶν' ἀνάγκη νὰ τὰ διευκρινίσετε.

Σ' ὅσα γράμματα πήραμε μετὰ τὶς 10 Αὐγούστου, θ' ἀπαντήσουμε στὸ ἐρχόμενο.

ΤΑ ΞΕΝΑ ΒΙΒΛΙΑ

ÉDITIONS SOCIALES INTERNATIONALES

(3, Rue Valette — Paris V.)

LÉNINE : ŒUVRES COMPLÈTES. Vient de paraitre : Tome XX. "Les Débuts de la Révolution Russe,,.(Mars—Juin 1917). Édition unique autorisée par l'«Institut Lénine»). 45 fr.

J. HECKER : "La Religion au Pays des Soviets,,.

P. Guiboud-RIBAUD : "Où va la Russie?,,. — Préface de Henri Barbusse.

F. GLADKOF : "Le Ciment,, roman.

E. LEBEDINSKY : "La Semaine,,. (Épisodes de la Révolution).

S. PIONTOVSKI : "Histoire populaire de la Révolution d' Octobre,,.

N. BOUCHARINE : "L' Économie mondiale et l' Impérialisme,,. (Bibliothèque Marxiste).

Karl MARX : "Le 18 Brumaire de L. Bonaparte,,.

LES ÉDITIONS RIEDER

(7, Place Saint-Sulpice — Paris).

I. BABEL : "Cavalerie Rouge,,. (Nouvelle Série. Les Prosateurs Étrangers Modernes).

Stefan SWEIG : "Dostoïevski,,.(De la même série).

Michel MERLAY : "Leur Jeunesse,,. (Prosateurs Français Contemporains).

Marie Le FRANC : "Le poste sur la Dune,,. (Même série).

BUREAU D' ÉDITIONS

(132, Faubourg St. Denis — Paris X).

E. VARGA : "L' économie de la période de declin du capitalisme après la stabilisation,,.

Brochure: "Le Paysan Russe,,.

ÉDITIONS GRASSET

(61, Rue des Saints-Pères — Paris).

Panaït ISTRATI : "Les Chardons du Baragan,,r.

Josué JEHOUDA : "Miriam,, roman.

" " : "De père en fils,,.

C. F. RAMUZ : "La beauté sur la Terre,,